



2013



**COL·LEGI OFICIAL
DE TREBALL SOCIAL
DE CATALUNYA**

IMPACTE EN LES FAMÍLIES DE LLEIDA DELS CANVIS EN LA RENTA MINIMA D'INSERCIÓ

**VI Premi de Recerca de Treball Social Dolors Arteman
Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya**



Carles Alsinet (Coord.)

Alba Pirla

Assun Farré

Joan Canut

Lorena Bertran

Sara Sabes

Tere Villas

CRÈDITS

IMPACTE EN LES FAMÍLIES DE LLEIDA DELS CANVIS EN LA RENDA MINIMA D'INSERCIÓ.

VI Premi de Recerca de Treball Social Dolors Arteman.

Autors:

Carles Alsinet (Coord.)

Alba Pirla

Assun Farré

Joan Canut

Lorena Bertran

Sara Sabes

Tere Villas

Edita:

Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya

c/ Portaferriassa, 18, 1er 1a

08002 Barcelona

Tel 93 318 55 93

www.tscat.cat

Data publicació:

18/07/2014

ISBN:

978-84-617-1185-7



**COL·LEGI OFICIAL
DE TREBALL SOCIAL
DE CATALUNYA**

IMPACTE EN LES FAMÍLIES DE LLEIDA DELS CANVIS EN LA RENDA MÍNIMA D'INSERCIÓ

Introducció	2
MARC TEÒRIC	
1. El concepte de pobresa.	5
2. Les dimensions de la pobresa.	10
2.1. L'econòmica	10
2.2. La salut	14
2.3. L'habitatge	16
2.4. Situacions personals i familiars:	21
2.4.1. La infància i l'adolescència	24
2.4.2. Canvis en les xarxes familiars i socials	26
2.5. L'accés al mercat laboral	31
3. Itineraris i factors d'exclusió social	33
4. La Renda Mínima d'Inserció	35
4.1. Evolució legislativa	35
4.2. Aspectes bàsics i principals canvis en les prestacions de la RMI	38
5. El rol dels professionals en el procés de la RMI	40
5.1. El paper dels Serveis Socials Municipals en el procés de canvi de la RMI	44
LA RECERCA	
6. Objectius de la recerca i procediment de la recollida de dades	52
7. La RMI en xifres	54
8. L'opinió dels professionals de l'acció social	58
9. L'opinió de les persones beneficiàries	78
10. Conclusions i propostes d'intervenció	88
Bibliografia	99
Annexes	103

INTRODUCCIÓ

Existeixen moltes i des de diferents òptiques definicions sobre el concepte *pobresa*, entre elles podem destacar l'anomenada estructurada o estadística considerada consubstancial i quasi bé impossible d'eradicar en la nostra societat, on sempre hi ha lloc per que hi visquin persones aïllades i famílies sota el llindar de la pobresa

Totes les crisis econòmiques que s'han produït al llarg del segle XX i aquesta d'inicis del segle XXI, tenen efectes greus sobre el benestar de les persones i minven la seva qualitat de vida. En comparació a altres moments històrics, la crisi actual es concentra en la dificultat d'accés a les polítiques d'habitatge i de garantia de les necessitats bàsiques de les persones i les seves famílies.

La situació actual ha generat de manera immediata un seguit de processos de desigualtats, incidint en les expectatives socioeconòmiques que tenien les persones i les seves famílies.

Gràcies a programes d'acció social, com és el cas de la Llei de la Renda Mínima d'Inserció, moltes persones i famílies havien pogut fer front a aquest difícil moment.

Fa més de 20 anys que la Renda Mínima d'Inserció va néixer com a prestació, amb la finalitat de donar respostes a les persones en situació d'exclusió inherents a les societats post industrials, en circumstàncies o en els perfils de l'exclusió social fàcilment identificables, en un context d'una societat cada cop més dualitzada (Generalitat de Catalunya, 2010).

Com s'assenyala en la introducció de les conclusions de la jornada *20è Aniversari Renda Mínima d'Inserció*, organitzada pel Departament de Benestar Social i Família (2010) la RMI no és només una prestació econòmica, és un instrument bàsic per afavorir la integració i l'autonomia de les persones, tot incorporant un pla de treball personalitzat que inclou mesures socials i laborals. I aquesta introducció finalitzada, la RMI ha contribuït a reduir de manera substancial la pobresa extrema a Catalunya, i alhora ha estat un element clau per mantenir la cohesió social.

Les famílies, durant els primers anys de la crisi, anaven intentant afrontar aquesta amb recursos personals, de la xarxa comunitària i els que facilitaven les administracions i les entitats del tercer sector, però pocs professionals s'esperaven el

decret 384/2011 de 30 d'agost que modificava la Llei de la Renda Mínima d'Inserció. El que havia costat més de 20 anys d'anar construint es va desmuntar en un instant, sense saber a hores d'ara quines són o han estat les conseqüències d'aquesta acció pensada i plantejada des d'una vessant exclusivament d'estalvi econòmic i sense valorar els efectes que pot produir en la bretxa social del nostre país (ECAS, 2012a).

L'estudi que a continuació us presentem vol conèixer quin es l'estat de la situació en l'actualitat, com afecta a les persones beneficiàries i com ha dificultat la intervenció als professionals de l'acció social, incidint de manera especial en la població infantil i les seves famílies.

Existeix un vincle cada cop més estret entre les condicions de vida de la infància i el nivell de desigualtat social de present i en les seves expectatives de futur (Domínguez i González, 2012). La pobresa infantil i la de les seves famílies en els països que anomenen desenvolupats, plantegen situacions d'injustícia i són un dels principals factors que produeixen les desigualtats socials en una comunitat.

Hem organitzat l'estudi en dos blocs, en el primer hem realitzat una aproximació teòrica al concepte de pobresa i les dimensions que la conformen, també hem fet una anàlisi de l'evolució del programa i de la Llei de la Renda Mínima d'Inserció, així com realitzat una anàlisi comparativa entre les prestacions i condicions socials d'admissió i expulsió del programa, abans i després de la promulgació del decret de l'estiu de 2011.

En el segon bloc presentarem l'estudi de camp, per poder analitzar els objectius que ens hem proposat, que es pot concretar en com ha afectat a les persones la nova orientació de la Renda Mínima d'Inserció, hem emprat dades quantitatives documentals i dades qualitatives mitjançant entrevistes i grups de discussió, tant a professionals de l'acció social, com a persones demandants i beneficiàries de la RMI.

El treball finalitza amb les conclusions i un decàleg de deu propostes per a la millora del sistema públic de serveis socials i en conseqüència per a la millora del benestar i la qualitat de vida de la població.

Donem les gràcies al Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya que ens hagués concedit el VI Premi de Recerca de Treball Social *Dolors Arteman*, mitjançant el qual hem pogut realitzar aquesta recerca.

També volem agrair als 24 professionals de l'acció social –treball social, educació social, psicologia, medicina, economia, informàtica– d'administracions públiques i d'entitats del tercer sector, i a les 19 persones usuàries (pares, mares, fills i filles), l'entusiasme, les facilitats i les aportacions que ens han donat per poder dur aquest treball.

Per acabar, també volem reconèixer la col·laboració de l'Ajuntament de Lleida, per les seves facilitats en la realització d'aquesta recerca.

A tothom moltes gràcies

1. EL CONCEPTE DE POBRESA.

El Programa de les Nacions Unides per al Desenvolupament (PNUD) en el seu informe anual de 1997, va definir la pobresa com la denegació d'opcions i oportunitats per viure una vida tolerable i destacava, que aquest era un factor amb diferents dimensions, entre les que anomenava com a més importants: la salut i vida breu, l'analfabetisme i falta de formació, així com la manca de mitjans materials, aspectes que tots ells comportaven situacions d'exclusió social.

La Fundació Lluís Vives (2009), proposa una nova definició de pobresa, on esmentava que aquesta és la carència de recursos per a satisfer les necessitats considerades bàsiques i que influeixen de manera directa en la qualitat de vida de les persones. Per tant, feia referència al fet que, en situacions de pobresa més enllà de les connotacions econòmiques, s'han de tenir en compte les conseqüències socials i culturals que afecten directament la vida de les persones.

És en aquest sentit que podem dir que la pobresa fa referència a la mancança de recursos per satisfer les necessitats que són considerades com a bàsiques i que influeixen en la vida i benestar de les persones. La pobresa, s'ha d'entendre com a un procés, i com a tal pot ser temporal en la vida de les persones – degut a una situació d'atur temporal, a una problemàtica de salut, ... – o pot ser crònic, i que per tant perdura en el temps. Encara que un cop s'inicia el procés hi ha dificultats per poder retornar a una situació d'inclusió social.

Les situacions de pobresa són, sens dubte, un fenomen multidimensional, que inclou dimensions econòmiques, i a la vegada l'absència de la cobertura de les necessitats bàsiques, com són les dificultats de les persones a accedir a espais de benestar social i psicològic, situant-se en franges de desigualtat, marginalitat, exclusió, en definitiva a no poder accedir als drets humans fonamentals.

L'aspecte de la **multidimensionalitat de la pobresa**, com indiquen Enciso et al. (2011) es planteja en una complicada xarxa d'interaccions entre les diferents dimensions que caracteritzen tots els processos, de tal manera que les carències en

una de les dimensions poden desembocar en deficiències en una altra i al contrari. A més, a aquestes dimensions que hem anat descrivint hi hem d'afegir diferents elements que les distingeixen en les diferents situacions i problemàtiques, aquests elements segons Ayala i Cantó (2009) són la incidència, la intensitat, la desigualtat i la temporalitat de la mateixa.

Per identificar la pobresa i les seves causes, podem distingir dues corrents o percepcions genèriques. En primer lloc, aquella que parteix de considerar la pobresa com un fenomen arrelat en la condició humana i en el funcionament de les societats. La pobresa, segons aquesta corrent, és percebuda com una situació natural o una problemàtica heretada a la que es quasi bé impossible trobar solucions per a fer-la remetre. I en segon lloc, el posicionament de que la pobresa no deixa de ser un fenomen marcat per les circumstàncies pròpies de cada moment històric, i que donades les característiques econòmiques i socials globals no ens plantejem l'eradicació de la mateixa com a un objectiu prioritari.

En els darrers anys, l'impacte de la crisi econòmica i estructural en la nostra societat, ha fet que es torni a utilitzar el concepte de pobresa, concepte que en l'àmbit de la intervenció mai havia desaparegut, però que els darrers anys estava en desús. L'impacte econòmic i social ha afectat de manera més directa als col·lectius en risc social, s'accentua de manera progressiva i situa a aquests en espais físics i psicològics més propers a la vulnerabilitat i a la marginalitat; és el que en l'actualitat s'anomena quart món, que cada vegada està més a prop nostre, i que en moltes ocasions ens hi girem d'esquena.

Atenent a les definicions que hem anat presentant del concepte pobresa, podem diferenciar entre la pobresa absoluta i la pobresa relativa.

La **pobresa absoluta**, es la dificultat màxima d'accedir a determinats conjunts de béns i serveis definits de manera externa a partir d'uns criteris objectius i immutables. Seria quan els mínims per una vida digna no podrien ser assolits (alimentació, educació, salut i habitatge). Atenent a aquesta perspectiva, el càlcul de la pobresa es basa en la consideració d'un nucli de necessitats bàsiques juntament amb un seguiment d'altres necessitats que aniran canviant amb el temps i segons el context sociocultural

Aquesta definició, que es estrictament derivada de recursos monetaris, fa que la societat es divideixi entre les que són pobres i les que no ho són (Belzunegui i Brunet, 2012). En l'actualitat el Banc Mundial situa el llindar de la pobresa absoluta per als països pobres en un dòlar per persona al dia.

La **pobresa relativa**, es un terme que es comença a utilitzar en la dècada dels 80, s'utilitza per plantejar l'existència de desigualtats, i es calcula en comparació d'un nivell de vida considerat estàndard per a la població de referència.

La Unió Europea situa el llindar de la pobresa relativa en el 60% de la mitjana dels ingressos per cada persona que resideix en una llar. Segons Belzunegui i Brunet (2012), les persones avaluen el seu benestar material en funció de les seves percepcions i expectatives vers els recursos que haurien de posseir en el seu context social.

Al definir i conceptualitzar el terme de pobresa també hem de presentar les perspectives que determinen a les persones i als grups socials el fet de ser pobres o d'esdevenir pobres. En aquests sentit en podem presentar quatre:

El plantejament de desenvolupament de les capacitats

La subjectiva

La multidisciplinària

La de la privació relativa

La perspectiva de ***El plantejament de desenvolupament de les capacitats*** (Sen, 2000), està molt lligada a l'enfoc de pobresa relativa. Aquesta no és fruit de la manca d'ingressos sinó de la incapacitat de les persones d'assolir un òptim i suficient benestar, és a dir, com aconseguir convertir els recursos en respostes a través de les capacitats personals. Segons Sen (2000), el nivell de vida de les persones ve determinat per les seves capacitats i competències, així doncs l'anàlisi de la pobresa no ve determinat per la quantitat de prestacions i ingressos econòmics, sinó la preparació de les persones per transformar aquests ingressos en accions que afavoreixen la seva situació personal (Belzunegui i Brunet, 2012).

La perspectiva subjectiva, entesa com el reconeixement de ser pobre, es planteja com la capacitat que té una persona de cobrir totes les seves necessitats a final de

mes (Pacte per a la lluita contra la pobresa, 2012). El reconeixement de la experiència i la subjectivitat, entesos com els cicles vitals de les persones, que faciliten o dificulten els processos de deconstrucció de les vides i de la comprensió i acceptació de la seva pròpia situació i identitat (Alsinet i Garsaball, 2013).

La perspectiva multidisciplinar, es defineix quan el centre d'interès se'n va més enllà de les condicions econòmiques, ja que es tenen en compte les condicions socials d'existència de la població pobre. Es considera la pobresa com el resultat d'un conjunt de carències tant a nivell material com no material. En aquest sentit, el concepte de pobresa es defineix com un conjunt de dèficits i no com una estricta manca d'ingressos econòmics, incorporant en l'anàlisi diferents dimensions, amb la idea d'integrar la multidimensionalitat del fenomen i d'identificar els processos que es situen en l'origen d'aquest (Belzunegui i Brunet, 2012).

La perspectiva de Townsend (1979) en relació a la privació relativa. On es defineix la privació relativa (*deprivation*) com una situació de desavantatge relatiu respecte de l'estil de vida que es dona en una societat, tant en les seves formes materials com socials, situen la definició de pobresa cap a posicions relacionades amb la desigualtat en la societat i la privació no estrictament monetària.

Sens dubte que la percepció que les persones tenim de les situacions de pobresa depenent del context social i econòmic en què vivim així com les característiques i els objectius al voltant dels quals s'organitza i es desenvolupa la societat. Aquest fet provoca que la percepció vagi variant al llarg del temps i des de les diferents perspectives territorials. Atenent a aquesta visió, la podem descriure, des d'una visió **macroeconòmica, o des d'una de caire territorial.**

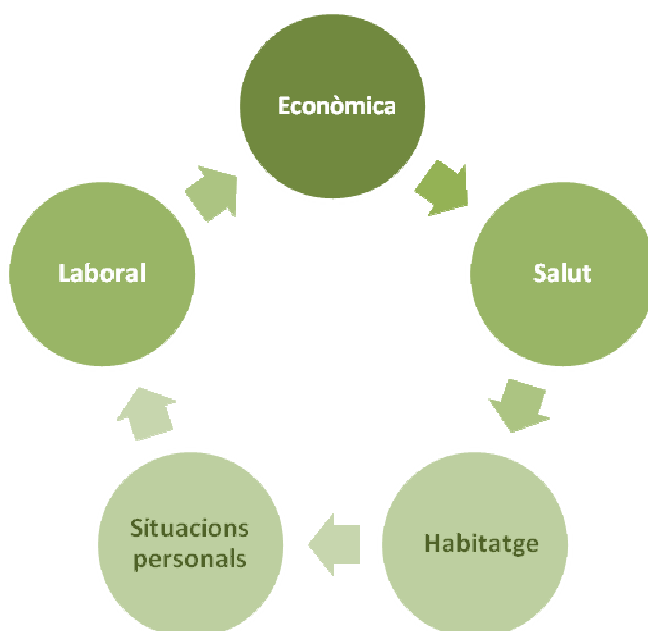
La visió macroeconòmica, ens presenta una divisió del món entre rics i pobres, que parteix d'una decisió apriorística del llindar de la pobresa, en el sentit que es pobre un grup de persones, que no arriba a un determinat nivell d'ingressos. Aquest concepte de llindar de la pobresa varia, i pot incloure i excloure persones al llarg del temps i del context geogràfic on es desenvolupa.

L'aspecte territorial, es correspon al nivell de desenvolupament econòmic i social de les comunitats i de les possibilitats de les persones que l'integren. Les necessitats que es consideren bàsiques i/o vitals per a un desenvolupament integral i digne de les persones i dels grups socials dels que hi formen part, no són les mateixes en un territori que en un altre, en un ambient urbà o en un ambient rural, a en una trama urbana consolidada o en un assentament

2. LES DIMENSIONS DE LA POBRESA

La pobresa, com ja hem comentat anteriorment, és un concepte multidimensional, dimensions que són fruit dels canvis en els processos personals, i del moment social en el què vivim. En aquest estudi presentarem i analitzarem **cinc dimensions**, que per la seva transcendència actual, influeixen en les actuacions i en la vida de les persones.

Les dimensions que presentarem són:



2.1. Dimensió econòmica

La dimensió econòmica està intrínsecament relacionada amb el concepte de pobresa. La manca o precarietat en els recursos econòmics comporta no poder cobrir les necessitats bàsiques i deixa l'individu minvat de drets fonamentals, i de la mínima llibertat personal per organitzar la seva trajectòria vital de manera autònoma.

En el context de crisi actual, la manca d'ingressos econòmics es converteix en factor fonamental per explicar els processos d'exclusió que comporta la pobresa. Tot reconeixent que en un context de creixement econòmic, la pobresa no és fruit directe

de la manca d'ingressos, en la situació de crisi actual, cada cop més persones es veuen abocades a processos d'exclusió social per ingressos insuficients, sense d'entrada, presentar altres dificultats associades.

L'evolució de la situació econòmica de les famílies en els últims anys, ens mostra un creixement continuat de la pobresa econòmica, acompanyat d'un major índex de desigualtat en la distribució de la renda.

Es considera que una persona està per sota del llindar de la pobresa, quan el seus ingressos són inferiors al 60% de la mediana dels ingressos disponibles anuals en un territori determinat.

D'acord amb les dades d' IDESCAT, la proporció de persones a Catalunya en situació de pobresa econòmica ha passat del 16,6% l'any 2008 al 19,1% el 2011, cal però tenir en compte que aquest indicador és relatiu, pel que l'empobriment general viscut en aquest últims anys comporta que el llindar de risc de pobresa hagi baixat de manera progressiva des del 2009. És a dir, la majoria disposa de menys ingressos, pel que s'agreuja la situació de les persones empobrides.

Any	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004
Llars d'una persona	8176	8719	8992	8748	8184	8276	7470	7569
Llars de dos adults i dos infants	17170	18309	18883	18371	17185	17380	15687	15896

Llindar de risc a la pobresa a Catalunya. Font: Institut d'Estadística de Catalunya i INE

Any	2011	2010	2009	2008
Taxa de risc a la pobresa	19,1	19,9	18,4	16,6

% sobre tota la població. Font: Institut d'Estadística de Catalunya

En la banda baixa de la pobresa hi ha les persones que no poden fer front a les necessitats més bàsiques. Per mesurar la situació en què es troben aquestes persones, s'utilitza la taxa de privació material severa (PMS). Aquesta variable de nivell europeu, mesura la incapacitat d'accedir a bens i serveis de primera necessitat, pel que posa en evidència els efectes de la manca d'ingressos sobre el nivell de vida.

Aquesta variable utilitza 9 indicadors, i considera que una família està en situació de PMS si no pot permetre's al menys 4 d'aquests indicadors.

- Pagar el lloguer o hipoteca
- Mantenir la casa adequadament calenta
- Afrontar despeses imprevistes
- Un àpat de carn, pollastre o peix al menys 3 cops por setmana
- Anar de vacances al menys una setmana al any
- Tenir un cotxe
- Tenir una rentadora
- Tenir un televisor en color
- Tenir un telèfon.

L'evolució d'aquest indicador en els últims 4 anys ha estat el següent:

Any	2011	2010	2009	2008
Privació material severa	5,0	2,3	1,7	1,2

% sobre la població de Catalunya. Font: Institut d'Estadística de Catalunya

La crisi econòmica i la disminució del ingressos ha colpejat de manera molt importat els sectors de població amb rendes més baixes, amb un increment molt significatiu de les famílies que, més enllà del llindar de la pobresa, no poden accedir a bens considerats de primera necessitat.

Un altre aspecte a tenir en compte és com afecta la pobresa els diferents grups segons edat, gènere o procedència. Si tradicionalment les persones majors de 65 anys eren les més exposades a la pobresa, actualment el col·lectiu més vulnerable és el de les persones nois i noies de menys de 16 anys amb una taxa de risc a la pobresa del 23,7 %.

El Document de bases pel pacte per a la lluita contra la pobresa a Catalunya, (2012) destaca aquesta dada emergent, situant la infància com una etapa de risc en termes d'exclusió social.

Segons Unicef Catalunya (2012) i FEDAIA (2012) la taxa de risc de pobresa en menors de 18 anys en les llars on ningú treballa és del 62%, on treballa una persona és d'un 29%, i d'un 16% on treballen dues o més persones.

El progressiu deteriorament del mercat laboral, l'atur i les retallades salarials, han provocat l'empobriment dels adults en edat productiva, incrementant el risc dels infants i adolescents que en depenen (Peiró, I. et al., 2011).

L'indicador Intensitat de treball a llar, relaciona els mesos treballats pels membres en edat activa amb els que haurien pogut treballar, en el cas d'estar actius durant l'any. El valor d'aquest índex es situa entre 0 i 1. Es considera que una llar té una intensitat de treball molt baixa quan es situa en valors iguals o inferiors a 0,20.

L'evolució d'aquest indicador en els darrers anys ha estat el següent:

Any	2011	2010	2009	2008
Baixa intensitat de treball	9,3	7,7	5,3	4,7

% sobre tota la població. Font: Institut d'Estadística de Catalunya

Altres col·lectius especialment en risc són les dones en situació de monoparentalitat, i les persones d'origen estranger. En referència a aquests, l'estudi *Crisis y fractura social en Europa* (2012), mostra com la població estrangera fa d'amortidor dels efectes socials de la crisi, carregant amb la major part dels costos: atur, empobriment, embargaments...

L'indicador *GINI* d'evolució de la desigualtat social quantifica la concentració de la renda i mostra com els grups amb ingressos més baixos reben menys del que els hi correspon segons la càrrega que tenen en la població.

La situació de crisi econòmica en què estem immersos està agreujant les desigualtats socials

Espanya ja presentava un indicador de desigualtat superior a la mitja europea, però estable abans de la crisi, aquesta situació s'ha vist agreujada i l'increment d'aquest índex es situa ara en els valors més alts d'Europa, només superat per Letònia.

Emmenegger, et al. (2012) indiquen que les polítiques socials són també responsables de l'augment en la desigualtat social. El progressiu deteriorament dels

sistemes de protecció social a Espanya i Catalunya amb l'afany de controlar la despesa social en són exemple.

Les conseqüències es fan paleses: l'empobriment dels sectors més vulnerables i la creixent desigualtat social.

En aquesta situació de crisi econòmica, l'empobriment i l'augment de les desigualtats socials es conjuga amb el progressiu deteriorament de les polítiques socials

2.2. Dimensió de Salut

La situació de crisi econòmica i laboral actual té uns efectes adversos sobre la salut , principalment en la salut mental de les persones.

L'increment de la desocupació, els desnonaments, el treball precari, ..., no solament afecten les persones que pateixen un trastorn mental; la crisi també passa factura a la salut mental de la resta de la població.

“L'impacte de la crisi en l'àrea de salut mental és molt revelador. Els moments inicials de la recessió van mostrar una disminució de la satisfacció amb el nivell de vida que va donar lloc a un augment de quadres per l'ansietat, la depressió o l'estrès en aquesta línia. Fins i tot la relació entre els recursos i la salut mental, augmenta el risc de patir una malaltia amb l'augment dels deutes.” (Laparra i Eransus, 2012. pàg. 26)

Aquestes realitats sovint agreugen els efectes d'un cercle viciós on les addiccions, principalment l'alcoholisme, els problemes de salut mental i el deteriorament de les relacions personals interactuen mútuament generant un procés d'exclusió social de la persona.

Les persones en situació d'atur són les més propenses a tenir situacions d'estrès, ansietat i depressió en comparació amb aquells que tenen una estabilitat laboral i econòmica. Quan algú és aturat de llarga durada, perd la confiança i la seguretat, la qual cosa condueix a una manca d'autoestima que es tradueix en sentiments d'indefensió, de culpabilitat, de fracàs, d'infravaloració, d'inutilitat i, en alguns casos, de menyspreu d'un mateix. Tot això, influeix directament en la salut reduint les defenses del sistema immunitari i augmentant la probabilitat de patir una malaltia.

Enfront d'aquesta realitat, cada dia apareixen o s'agreugen els quadres depressius, d'ansietat, obsessió, entre altres, fet que deriva en una major demanda d'atenció psicològica per part de la població.

Fraile, (2013, pàg. 21) en l'estudi L'impacte de la crisi econòmica en la salut mental de la població, afirmava:

“El malestar psíquic de la població en els últims anys ha empitjorat en un 30%. Aquest fet es tradueix en un augment del sentiment de desesperança i de falta de control sobre la vida i l'increment del desig de poder desaparèixer i acabar amb la seva angouxa. A més, la crisi no només ha suposat un repunt de les visites als serveis de salut mental. També ha agreujat la situació de les persones que ja tenien problemes derivats d'un trastorn mental.”

Tanmateix la situació econòmica ha canviat els hàbits alimentaris de la majoria de la ciutadania. Més enllà dels mèrits o avantatges d'una o altra dieta, el factor més important d'influència són els problemes econòmics que afecten la dieta. Segons un estudi realitzat per Intermón Oxfam (2011) en disset països d'arreu del món, més de la meitat de les persones enquestades mengen diferent des de fa dos anys. Moltes famílies, davant de l'escassetat de recursos econòmics, sovint opten per comprar aliments més barats. Aquests aliments més econòmics tendeixen a ser els més calòrics, com són farinacis, arròs o pa. Compren menys fruita fresca, hortalisses i peix, i, en conseqüència, és redueix la quantitat i la qualitat dels aliments consumits diàriament per l'augment dels preus, causant nous problemes de salut a molts dels enquestats. La situació econòmica precària fa que augmenti el consum de "menjar ràpid", ja que ofereix preus més econòmics, i d'aquí sorgeix una de les malalties que més està afectant la població infantil: l'obesitat.

Igualment, la crisi agreuja el moment d'inici a nous consums i addiccions. Aquestes poden desencadenar-se per moltes causes, com per exemple dificultats econòmiques, manca de treball, inestabilitat laboral, manca de suport familiar, ... i es converteixen en un via d'escapament quan no es pot suportar la realitat que es viu i vol evadir-se buscant una mica d'assossegament al malestar. D'aquesta manera, els afectats comencen a veure la vida des d'un altre punt de vista, però a poc a poc es van introduint en un món del qual, de vegades, és molt complicat sortir-ne. Per exemple,

l'alcohol és una substància tòxica que és a l'abast de tothom, i molta gent hi recorre per oblidar la seva frustració, en lloc de demanar ajuda.

Almansa, (2013). adverteix en un estudi sobre l'impacte de la crisi en la salut mental, que les mesures d'austeritat poden arribar a tenir un impacte negatiu en l'atenció sociosanitària i augmentar els factors de risc a l'hora de desenvolupar trastorns mentals en els grups de població més vulnerables, per la qual cosa es reclama que la planificació de serveis en l'àmbit de la salut mental per als propers anys s'adeqüi a l'augment de la demanda”.

En conseqüència, el sistema de salut és un recurs important per contenir els efectes de la transformació de la crisi econòmica en crisi social, motiu pel qual cal preservar aquest sistema de qualsevol acció que limiti o obstaculitzi l'accés o que redueixi les prestacions a les persones, i per tant no se'n mantingui la qualitat.

Tot això, fa que cada dia hi hagi més persones, especialment en els col·lectius d'infants i adolescents, persones grans, immigrants, persones amb discapacitat, malalts crònics, i sectors de la població amb nivells inferiors d'ingressos que reben una pitjor assistència sanitària, que no poden fer front a la medicació prescrita pel metge per causa de la manca d'ingressos econòmics. Això suposa que la seva malaltia no millori i/o duri molt més, i que la qualitat de vida de la persona es deteriori greument.

Per últim fer constar que en l'àmbit de la salut, en els darrers temps hem observat una disminució de les polítiques preventives, moltes d'elles relacionades amb hàbits saludables, amb el que podem entreveure que els propers anys hi haurà un ressorgiment de malalties que en l'actualitat havien iniciat una procés de davallada.

2.3. Dimensió d'habitatge

Entendre el dret a l'habitatge com un dret humà bàsic que suposa trencar amb qualsevol neutralitat i reconèixer que és absolutament necessari i imprescindible en el procés vital de les persones (Martínez Ramírez, 2012). D'aquesta manera la carència d'habitatge suposa quedar exclòs o exclosa de gaudir d'aquest dret i d'altres drets que se'n deriven. Podem afirmar que, en l'actualitat, les dificultats per mantenir un

habitatge, ja sigui per l'impagament de les hipoteques, els desnonaments, o no poder fer front a un lloguer, entre altres, són la situació central de l'exclusió social, ja que ens condueixen a deutes de per vida, situacions d'infrahabitatge, reagrupaments familiars, pisos sobreocupats i amuntegaments.

Aquest problema no solament està afectant al col·lectiu clàssic dels més desfavorits i que fins fa poc no es veien com usuaris/àries dels serveis socials, sinó que s'està estenent a persones i famílies pobres, persones grans (majoritàriament avaladors dels primers), treballadors qualificats i precaris, immigrants i població autòctona (Martínez Ramírez; 2012).

Un habitatge digne i idoni és, sens dubte, el pilar fonamental de la vivència de la llar a la que tota persona hi té dret. No només el dret a l'accés a un habitatge (com estableix la Constitució espanyola), sinó també a poder-lo mantenir (amb el suport de polítiques socials i econòmiques) (Olea, 2012).

Viure en una llar des d'una perspectiva global no sols fa referència a l'allotjament, sinó que implica diversos aspectes interrelacionats entre si: xarxa social i veïnal, lligams afectius i familiar, seguretat jurídica i emocional, educació, salut i higiene,...

Olea (2012; pàg. 42) afegeix que *La política d'habitatge de l'estat espanyol s'ha organitzat al voltant del mercat. En contra del que pugui semblar hi ha suficients habitatges en les nostres comunitats autònomes però no són accessibles per a moltes persones i famílies.*

Segons el document de bases del Pacte de la Lluita contra la Pobresa a Catalunya, 2012, les dificultats per a mantenir un habitatge són una dimensió de l'exclusió social que, en casos extrems, és la cara més visible de la pobresa. L'augment del cost de l'habitatge ha fet que per moltes persones la compra de l'habitatge suposi un greu risc, ja que l'endeutament de les famílies és un factor de vulnerabilitat permanent que augmenta a mesura que l'esforç econòmic és més gran i constitueix una pressió permanent que afecta als models i estils de vida de les famílies.

A la Unió Europea, segons l'Eurostat, hi ha 30 milions de ciutadans i ciutadanes que pateixen problemes d'accés a un habitatge digne. Bona part d'aquests viuen en infrahabitatges que presenten greus deficiències o condicions de massificació.

L'exclusió residencial té moltes cares, però la més punyent de totes és la de les persones sense sostre.

FEATNSA Europa (Federació d'Entitats Estatals que treballen amb persones sense llar), va desenvolupar la tipologia ETHOS que classifica les situacions en que es troben les persones sense accés a l'habitatge, entén que hi ha tres àmbits que constitueixen una llar i que la seva carència pot ser el delimitador del sensellarisme. S'entén que disposar d'una llar suposa: disposar d'un habitatge adequat sobre el qual una persona i la seva família pot exercir una posició exclusiva (àmbit físic); ser capaç de guardar la pròpia privacitat i mantenir relacions interpersonals (àmbit social) i posseir un títol legal de possessió (àmbit legal).

Segons les característiques de la tipologia ETHOS, podem diferenciar **quatre categories conceptuais** a l'hora de classificar les persones que viuen en situació d'infrahabitatge.

1. Les persones sense sostre
2. Les persones sense habitatge
3. Les persones que viuen en un habitatge insegur
4. Les persones que viuen en un habitatge inadequat

Les persones sense sostre, categoria formada per les persones que viuen en un espai públic, dormen al carrer i són contactades per equips d'atenció social que treballen en l'entorn i per les persones que dormen en centres d'atenció de baixa exigència o d'accés directe.

Les persones sense habitatge, en aquesta categoria s'inclouen les persones que resideixen en un centre per a persones sense llar, ja siguin homes, dones, persones sol·licitants d'asil, aquests allotjaments, sempre són de caire temporal.

La tercera categoria engloba a les *persones que viuen en un habitatge insegur*; incloent en aquesta categoria a les persones que no poden pagar un lloguer, que tenen pendent una ordre de desnonament o que viuen amb l'amenaça de situacions de violència per part de la seva parella o d'altres familiars.

Per últim hi situem **les persones que resideixen en un habitatge inadequat**, ja sigui una estructura temporal, o casa mòbil, un allotjament impropï per viure les persones segons la legislació vigent o en situació de amuntegament

Segons Olea (2012), els darrers anys, a Espanya, s'ha produït un increment de les execucions hipotecàries, l'any 2009 van ser 93.319 i l'any 2010 un total de 93.636, segons dades del Consell General del Poder Judicial. Aquestes dades tenen noms propis, estan referides a persones concretes: dones, homes, nens i nenes que han viscut la pèrdua de la seva llar, i a aquesta pèrdua hi hem d'afegir la pèrdua del treball, la possibilitat de subsistir i assumir béns de primera necessitat com l'alimentació, medicaments, vestuari, ...

En la classificació ETHOS, com ja hem explicat anteriorment, la categoria d'habitatge insegur inclou les situacions de viure en allotjament amb suport sostingut per a persones sense llar, viure en un habitatge amb règim de tinença insegur i sense pagar el lloguer i viure sota l'amenaça de desnonament.

L'estructura i les condicions d'habitabilitat condicionen les relacions personals i de convivència. Les persones sense sostre es veuen pels carrers i les places de les ciutats, mentre que els rellogats són una realitat que no es veu.

La situació de relloguer, consisteix en llogar alguna habitació així com determinats serveis (bany, cuina, rentadora, etc.) i suposa el pagament d'una part d'un habitatge com si fos tot sencer.

Segons la Llei d'Arrendaments Urbans de l'any 1994 hi hauria d'haver un contracte escrit entre les dues parts i l'habitatge hauria de tenir unes dimensions apropiades. Però el relloguer d'habitacions es dona en condicions diverses, sovint al marge de la legislació, és a dir, sense cap mena de regulació de les condicions d'ús i de preu. Aquesta circumstància fa que la relació entre el rellogat i el propietari estigui marcada per un ordre jeràrquic de poder del segon sobre el primer.

Aquest fet va lligat fonamentalment a un context econòmic de crisi, de manca d'habitatge de lloguer i a les diverses onades migratòries al llarg del segle XX i XXI. I gairebé sempre és l'únic recurs que queda a les persones sense permís de residència i que han de subsistir gràcies a l'economia submergida, (Càritas, 2010).

La decisió de subarrendar normalment no és lliure ni voluntària perquè les circumstàncies de precarietat econòmica així com de manca de xarxa familiar i social porten al subarrendament. Tanmateix, el relloguer del propi habitatge acostuma a ser

conseqüència de situacions de dificultat en el pagament de les rendes de lloguer o d'hipoteca de l'habitatge. Compartir sostre no vol dir tenir llar, entesa com aquell espai d'intimitat que fa possible l'intercanvi de valors, costums i sentiments.

La magnitud del problema és més punyent, molt especialment en l'impacte que té aquesta precarietat en els infants i adolescents.

Les persones rellogades no són un fenomen nou. En altres èpoques també va existir, però llavors hi havia feina i es podia mantenir l'esperança de que aquesta fos una situació passatgera que es resoluria en un temps raonable. Avui dia, ens trobem amb persones sense feina i sense llar i amb un horitzó força incert que fa que es perdi l'esperança. A més, aquesta inseguretat porta a que es produeixin situacions de depressió que afecten directament l'estat d'ànim personal i les relacions familiars i socials.

Viure sota un sostre però sense llar, a més dels factors de risc d'exclusió, de trencament de la cohesió social i de convivència, suposa el deteriorament de moltes dinàmiques personals i familiars. També es genera un mercat submergit de l'habitatge, convertint-se aquest en una realitat massa freqüent.

Una altra de les situacions que hem d'analitzar al fer referència a l'habitatge, és la sobreocupació en els domicilis. Entenem per sobreocupació moderada quan una persona en un habitatge disposa d'entre 6m² i 10 m² i sobre ocupació crítica si és menor dels 6m².

El fenomen de la sobreocupació es va concentrar en la dècada dels anys 90 i principis d'aquest segle entre la població immigrant i en els habitatges de lloguer, però en l'actualitat està creixent de forma significativa, també, entre població autòctona i en l'habitatge de propietat, on es relloguen habitacions per poder fer front al pagament de la hipoteca (Olea; 2012.).

Segons la tipologia ETHOS, que hem presentat anteriorment, la categoria d'habitatge inadequat inclou viure en estructures temporals o no convencionals, viure en un habitatge no apropiat segons la legislació i viure en un habitatge massificat.

En referència a l'actuació i la prevenció de la pobresa infantil, per a Plujà, Darnell i Sintas, (2011), viure en condicions de gran precarietat comporta una alimentació

deficient, viure en habitatges poc segurs i en espais reduïts sense ventilació, amb humitats, compartint espais amb gent desconeguda, sense tenir uns vincles de confiança establers que els donin seguretat i compartint i presenciant escenes que no són capaços d'interpretar correctament.

Viure en aquestes condicions comporta que pateixin tant trastorns del desenvolupament (falta de concentració, hiperactivitat, problemes psicomotrius, problemes de relació, afectius) com problemes de salut orgànics (al·lèrgies, trastorns respiratoris, problemes dermatològics) i psicològics (estrès, terrors nocturns, ansietat). I en molts casos arrossegaran aquestes dificultats al llarg de la vida; i si més no, alguns poden determinar la seva relació amb el món adult (Plujà i altres; 2011).

2.4. Les situacions personals i familiars

La crisi econòmica en la que actualment estem submergits ha fet que la pobresa hagi guanyat cares noves, nous perfils de famílies que temps enrere mai haurien trepitjat els serveis d'atenció social: aturats de llarga durada; famílies sense cap tipus de protecció econòmica; famílies desnonades o en risc de ser-ho, vivint en condicions deficientes i/o d'amuntegament; infants de famílies, les quals no disposen de suficients ingressos per garantir-los-hi les necessitats bàsiques o gent gran que, mitjançant la seva petita pensió, assumeixen de manera única i exclusiva la sustentació familiar. Aquests nous perfils només són una petita pinzellada de la diversitat de situacions familiars i socials que existeixen.

Anys enrere el principal factor de desigualtat social era la precarietat econòmica. Actualment, no només podem parlar d'aquest tipus de pobresa com a factor únic de desigualtat, si no que ho hem de fer també de tots aquells factors que poden conduir a situacions de vulnerabilitat i que finalment poden desembocar en l'exclusió social. Podem parlar de l'àmbit laboral fent referència a l'atur, la precarietat i la inestabilitat laboral, els salaris baixos; de de l'àmbit formatiu amb l'analfabetisme, el baix nivell formatiu, i la desaparició dels programes de formació ocupacional, la poca especialització; de l'àmbit sociosanitari amb l'augment i l'aparició de noves addiccions, de trastorns mentals, la mala administració de la medicació, la poca constància en els tractaments; de l'àmbit residencial amb la manca d'habitatge, condicions inadequades d'habitabilitat, situacions de amuntegament i de l'àmbit relacional amb el deteriorament de les xarxes familiars i socials o la inexistència d'aquestes.

Segons Soronellas (2012), la família segueix cobrint necessitats importants de les persones, és un grup funcional, nucli de generació d'afectes i sentiments que ajuda a encarar els canvis i a afrontar les adversitats. La xarxa familiar és molt resolutiva, especialment en situacions excepcionals, i ofereix un ampli ventall de recursos econòmics, afectius, socials, laborals, d'acolliment i d'estabilitat personal i emocional. Els moments de crisi posen les famílies en funcionament, en estat d'alerta, per actuar com a amortidors de l'adversitat.

Tots aquests canvis socials que estem vivint com a conseqüència de la crisi, han causat que les estructures i les formes familiars s'hagin adaptat a noves circumstàncies.

En estudis realitzats temps enrere, s'afirmava que la convivència amb la família extensa estava desapareixent, ja que cada cop la família era més reduïda, limitant-se als pares i fills (González Bueno, et. alt 2012). Però arran de tot aquest temps de precarietat econòmica que estem vivint hi ha importants canvis en el models de convivència en les llars. En molts domicilis hi poden viure fins a tres generacions, on el principal ingrés és el de la persona pensionista que tot i ser reduït és segur. Aquestes situacions no volgudes tenen resultats nocius.

Un dels principals efectes negatius que pot sorgir és la conflictivitat entre els diferents membres de la família degut a les diferències d'opinió o de costums, la lluita del control econòmic, l'educació dels infants o la intromissió en els espais d'intimitat personals, i sens dubte aquests poden ser el detonant de moltes tensions i discussions.

Solen ser petites situacions que, en altres famílies podrien no ser motiu greu de disputa, però es transformen en circumstàncies complicades, que es veuen sobredimensionades a causa de la vulnerabilitat en la que es troben les famílies. Tensions que no sempre són resoltes de manera satisfactòria. Quan no és així, les conseqüències es poden manifestar mitjançant l'agressivitat; creant escenes de violència, mostrant sentiments de culpabilitat, ansietat i manca d'autoestima; tenint dificultat per relacionar-se i l'aïllament amb el que això comporta; poden derivar-se, en ocasions, en el món dels consums i de les conductes delictives.

Un altre aspecte a destacar és l'accés al món de l'ocupació, per Elster (2003) el treball és un bé per dret propi, independentment dels ingressos que generi. Es un bé per tres raons diferents: per proporcionar a l'individu una base per a respectar-se a sí mateix,

per oferir una font d'estructura i ordre en la vida quotidiana, i per servir com a vincle per a l'autorealització.

Així, trobar feina, per una persona en situació d'atur, porta implícita la consecució de les expectatives prèviament marcades, ja siguin per un mateix, per la família o per la comunitat. El fet contrari, és a dir, no trobar-ne, comporta sentiments de frustració, angoixa, culpabilitat i desesperació, fet que pot acabar desencadenant en depressió. El fet d'infravalorar les capacitats pròpies, d'avergonyir-se de la situació personal i familiar, de sentir-se molts cops inútils per no poder trobar feina fa minvar l'autoestima, sent tot plegat una pressió difícil de sobre portar i podent conduir a iniciar comportaments de risc.

Les conseqüències de caire psicològic, també tenen un pes molt important en aquesta situació de crisi, estem parlant de sentiments com la baixa autoestima, la culpabilitat o la dependència, així com de conflictivitat social i per tant d'un augment de les conductes disocials.

La inestabilitat econòmica accentua la presència de conductes il·legals i conflictives en múltiples direccions, com poden ser: delictes contra la propietat, contra la salut pública, prostitució, violència de qualsevol tipus, fent una especial menció a la violència de gènere (Sarasa i Sales, 2009)

Segons Zamanillo (1999), encara que la majoria dels problemes de les persones siguin de caire psicosocial, aquests no sempre afecten de la mateixa manera. Les necessitats no tenen un significat en si mateixes sinó que és la persona qui els hi atribueix un significat en el procés d'interacció social que cadascú manté amb les altres persones i situacions..

En moltes ocasions les famílies no són capaces d'afrontar moments difícils i trobar-ne solucions de forma conjunta. De vegades es produeixen conflictes, conductes disocials i, per desgracia, cada cop més l'abandó familiar de la figura paterna o materna. Aquesta marxa pot ser deguda a l'esperança de poder trobar feina, tot i que això impliqui ser lluny de casa, tot i que cada cop més sovint, l'abandó és una fugida de la realitat actual. Aquest fet comporta conseqüències per tots els membres de la unitat familiar, creant sentiments que fan trontollar la seva estabilitat.

Parlem de sentiments de pèrdua i/o desarrelament, d'incomprensió i abandó quan no han estat informats de la fugida i els està sent costós assumir aquesta pèrdua.

Un canvi tan important com és la desestructuració del nucli fa que hi hagi canvis importants en la rutina i la quotidianitat de tots els membres, ja que l'abandó d'un membre de la família causa canvis significatius a tant a nivell econòmic, en la transmissió de valors o en el quefer diari. Tot això comporta una sensació d'inestabilitat i per tant, de refús a la situació. A més, tots els membres es veuen obligats a assumir nous rols. El progenitor que roman en el domicili ha de duu a terme no només les seves tasques i funcions si no també les que deixa sense cobertura l'altre progenitor. Molts cops, infants i adolescents es veuen obligats a renunciar a les activitats pròpies de la seva edat, per tenir cura dels seus germans més petits, podent influir en el rendiment escolar i en l'aparició de conductes de risc.

2.4.1. La infància i l'adolescència

Com ja hem introduït en el punt anterior un dels col·lectius on s'estan agreujant més les situacions de risc i vulnerabilitat són els infants i els adolescents. Les unitats familiars cada cop estan més abocades a situacions de precarietat, que dificulten i hipotequen el present i les expectatives de futur d'infants i adolescents i, per tant, de la nostra societat. Aquesta societat, que es acceleradament canviant (Casas, 1998; Alsinet, 2000), cada cop es converteix en una societat on hi ha més situacions de risc, i que té més dificultats per poder anticipar o prevenir les conductes de perill dels infants i adolescents i de les seves famílies, i on cada cop més apareixen noves necessitats i nous problemes que no sabem com abordar ni com fer- hi front.

La pobresa infantil és una situació que envolta la socialització primària dels nens i de les nenes que la viuen, de tal manera que les seves experiències inicials d'aprenentatge i de socialització es troben desajustades, degut a que els estímuls educatius que han de facilitar les famílies presenten importants carències.

Per tant, la socialització primària és un factor clau a l'hora d'entendre i de prevenir els itineraris i processos d'exclusió social. I és que no és la pobresa sinó els efectes que té aquesta sobre els pares i els mares, el que produeixen un seguit d'esdeveniments familiars, que es caracteritzen, entre altres, per una manca d'estimulació afectiva, sensorial i de seguretat emocional, que tenen efectes, irreversibles per al

desenvolupament integral dels infants, provocant-los- hi situacions d'inseguretat i d'angoixa constants per l'actitud dels seus familiars (Balsells, 2011).

Analitzar la problemàtica de la pobresa infantil i de les seves famílies ho hem de fer tenint en compte quatre factors, que s'interrelacionen entre si, i que permeten augmentar o disminuir les situacions de vulnerabilitat i de resiliència. Ens referim a:

Factors	Factors socioeconòmics són la eina que ens ha de permetre construir els indicadors socials, demogràfics i econòmics per conèixer les realitats actuals. Ens han de permetre desenvolupar un mapa conceptual de les situacions de vulnerabilitat i de risc
• Socioeconòmics • De protecció social i comunitaris • Familiars i personals	

en el nostre entorn més immediat.

Factors de protecció social i comunitaris. Aquest factor té dues vessants, una de caire més macro, que ens ha de permetre valorar el desplegament de les Convencions Internacionals i de les lleis de protecció de la Infància, com la Convenció dels Drets dels Infants o la Llei Catalana de Drets i Oportunitats dels Infants al nostre territori. I una segona vessant més centrada en el territori i relacionada amb l'acció social. .

Factors familiars, entenen que les relacions que s'estableixen en el sistema familiar, són un element clau pels processos d'inclusió de les persones. En aquests espais s'han de realitzar intervencions que potenciïn les relacions interpersonals entre els membres de la família, amb l'objectiu de prevenir l'aparició de situacions de risc, tals com l'absència o les dificultats en les relacions, la pèrdua de valors, la manca de xarxes socials formals i no formals, les conductes de violència de gènere, ...

Factors personals, centrats en la capacitat de resiliència de les persones, com aquelles característiques personals que ens possibiliten l'opció d'augmentar les competències per fer front a situacions que ens són desagradables o que ens dificulten les nostres relacions intra i interpersonals. Molts d'aquests elements, no saben si són causa o efecte de la pobresa.

2.4.2. Canvis en les xarxes familiars i socials

En l'actualitat podem descriure dos tipus de xarxes: les xarxes **formals** i les xarxes **informals**. **Les xarxes formals** són les que impulsen les institucions o organitzacions. Estableixen uns mecanismes pautats de relació, així com objectius específics i compartits per tots el seus membres.

Les xarxes informals són les que les persones van construïnt al llarg de la seva vida personal i professional. És a dir, el conjunt de relacions que s'estableixen entre les persones que viuen en un territori i amb qui comparteixen interessos i afinitats, aquestes són les xarxes: familiars, veïnatge, amistat, de relació, i totes elles estan relacionades amb un elevat índex de participació social.

És la família, com ja hem dit anteriorment, la principal xarxa i des d'on pivoten les altres estructures. *“La família conforma el compromís social de confiança més sòlid, el pacte més resistent de protecció i suport mutu”*. Alberdi i Rojas Marcos. (2005 pàg. 92 -93). Té un paper important en el procés de socialització, el d'afavorir o no el vincle en l'infant, o d'inclinar la seva influència cap un vincle negatiu, i per tant es un agent de referència fonamental per al creixement de l'infant, incidint de manera directa en el seu present i creant les expectatives de futur.

Entenem el procés d'inclusió social d'una persona o grup social com el fet d'estar integrat en un entramat de relacions familiars i socials que li proporcionin recursos materials, però principalment emocionals, cognitius i conductuals .

La xarxa relacional informal; la familiar i social, ha tingut un paper clau en la tasca de protecció i promoció de les persones, principalment a les que tenen alguns tipus de carència o necessitat. L' actual crisi de l'Estat del Benestar, ha provocat l'aparició de noves iniciatives socials que estan potenciant i revitalitzant aquestes xarxes informals d'atenció social.

Els canvis de la societat incideixen en el contingut i en l' estructura de la família. Així doncs, trobem noves tipologies de famílies segons Berga (2010): La RMI ha provocat

un fort impacte en el nou escenari econòmic i social que ha produït canvis en el context dels models familiars. Aquests són:

- Parelles de fet no registrades.
- Famílies reconstituïdes.
- Famílies homoparentals.
- Famílies unimarentals o ginerentals (encapçalades per una dona que, voluntàriament, decideix accedir a la maternitat en solitari, ja sigui biològica o adoptiva).
- Famílies monoparentals, les quals, tenen un progenitor que conviu i es responsable en solitària dels seus fills i filles. Per raó de gènere, parlarem de famílies monomarentals. En les últimes dècades, s'ha produït un considerable increment d'aquestes famílies en el nostre país, al temps que s'ha constatat la tendència, que es troben en risc d'exclusió social les llars monoparentals representades per dones. En l'actualitat encara hi ha una certa confusió en relació a què significa la perspectiva de gènere, doncs massa sovint aquesta s'identifica amb tasques per a dones, la qual cosa afegeix una dificultat a la dona que rep aquest suport: se la confirma i col·loca de nou en posició ventral vers les necessitats familiars i en una posició ventral vers les necessitats familiars i en una posició perifèrica vers la participació en la societat com a ciutadana de ple dret. La manca de disponibilitat per a les mesures d'inserció laboral, de formació, d'incorporació al món del treball, augmenta seva vulnerabilitat d'exclusió en un futur immediat.

Un altra categorització de tipus de famílies és la realitzada per Terradellas (2007) on exposa que el concepte de família, actualment, respon a estructures o agrupaments molt diferents. Des de la clàssica concepció de la **família extensa**, constituïda per la parella, avis, fills, oncles... a la família **nuclear estàndard**, pare i mare, amb els seus fills i filles; famílies **monoparentals**, constituïdes per pare o mare amb un o més fills i filles, com a conseqüència d'una situació de viduïtat, separació o voluntat pròpia de tenir fills sol o sola; famílies **reconstituïdes**, composades per parelles vídues, separades o divorciades que refan la seva vida amb una altra parella i aporten els seus fills a la relació, i/o a més poden tenir o adoptar fills i filles en comú.

Però **aquestes estructures familiars no són estàtiques**, és a dir, no són inamovibles ni es mantenen idèntiques en el transcurs del temps, sinó que es caracteritzen per tenir un caràcter dinàmic. Les estructures familiars varien, tant en relació a la seva composició: naixements, adopcions, acollides, defuncions, separacions, incorporació de noves persones a la unitat familiar... Com en relació a l'evolució i transformació que es genera en cadascun dels seus membres. Així, quan es trenca la parella, neix o arriba un nou fill o filla, s'incorpora un avi o àvia depenent a la llar, s'integra una nova parella i els seus fills i filles, entre altres,

El nou concepte de famílies, ha de tenir en compte els canvis que ha sofert la nostra societat en els darrers anys, els quals es caracteritzen per un elevat increment del nombre de separacions, divorcis, **famílies monoparentals, homoparentals, homomarentals, amb fills i**

En la societat actual
existeixen una gran
diversitat d'estructures i
dinàmiques familiars.

filles procedents d'adopcions internacionals, la promulgació de lleis i reformes legals que han admès el matrimoni i l'adopció en parelles homosexuals, l'augment en l'edat de la maternitat i el descens en la taxa de natalitat.

En definitiva creiem que el concepte actual de família, de famílies, s'ha de caracteritzar per la voluntat i el compromís dels seus membres de viure junts, de fer-ho amb un projecte de vida que vol ser perdurable en el temps, pels vincles afectius que uneixen als diferents membres i per l'establiment d'unes relacions de reciprocitat i dependència entre totes les persones que la integren.

La Federación de Ayuda contra la Drogoadicción (FAD) han fet pública una investigació *Abuelos y abuelas... para todo: percepciones en torno a la educación y el cuidado de los nietos* (2011) on tenint en compte les dades de l'IMSERSO revelen que el 50 % dels avis i avies tenen cura dels seus néts i netes. Fet que evidencia com aquests s'han convertit en el matalàs protector de molts dèficits socials implicant-se en la cura dels néts i permetent mantenir el nivell de vida o, fins i tot, la subsistència de les seves famílies.

Els avis i àvies s'han transformat en un recurs per a les famílies que els utilitzen en funció de les seves necessitats. Però, aquests se senten angoixats davant d'una

càrrega de treball cada vegada més gran en unes llars amb menys ingressos i amb cada cop més problemes i necessitats. És a dir, en l'actual situació de crisi les famílies es veuen obligades a retallar despeses. En una societat en la qual moltes dones s'han incorporat al món laboral, durant anys s'havien relegat les tasques de cura i atenció a treballadors, i sobretot treballadores immigrants. Però ara aquests treballs queden relegats a la gent gran. I per això, se senten angoixats i utilitzats pels seus fills i filles que deleguen excessivament en ells aquestes tasques. És a dir, quan la cura és molt intensiva en el temps i activitat, o quan els infants són massa petits, l'activitat que els hi encomanen pot ser una font d'estrès per a les persones grans. És el que s'ha anomenat la *crisi de tenir cura*, i és que la línia divisòria entre el gaudir de poder passar temps amb els nets i l'angoixa d'una excessiva responsabilitat en la seva atenció ve determinada per la situació econòmica de la família i no per la voluntat dels avis. Com en altres facetes de la crisi, qui més la pateix és qui menys té: recursos econòmics, ajuda externa (escoles bressol, serveis materno infantil) i, per tant, és qui depèn més de la gent gran (Megías i Ballesteros, 2011).

Una situació que es pot agreujar per les retallades en els serveis socials, conseqüència de la crisi econòmica, segons ressalta l'informe de Megías i Ballesteros (2011), els avis i les àvies passen tant de temps amb els néts i netes que s'acaben convertint en els seus autèntics educadors i manifesten tenir una vida hipotecada en la seva cura i atenció. Referent al paper d'avis i avies hi ha un important consens en valorar l'ambigüitat dels rols familiars de les persones grans, en aquests moments es descriu com un status amb poca regularització social, on no estan clars els seus drets i les seves obligacions.

Un altre aspecte important en relació a les xarxes socials i familiars és el retorn de les persones immigrants al seu país d'origen; aquest implica canvis a nivell demogràfic, social, polític i legal, però on més impacta és en la xarxa relacional. El contrafluxe de la migració és un tema complex ja que és la fase final del procés migratori i que en el moment actual s'ha convertit en un fenomen social. Les tipologies de retorn que es donen avui en dia són:

Voluntari	Per finalització de la protecció social	Involuntari
•Quan els immigrants decideixen retornar al seu país d'origen per pròpia voluntat.	•Quan les persones es troben al final de la seva condició de protecció temporal, no poden renovar NIE, o no poden quedar-se més temps, així doncs, opten per retornar.	•Fruit d'una ordre de deportació o expulsió.

Davant d'aquestes situacions de retorn de les persones migrades al seus països d'origen, essent la raó principal d'aquests retorn la manca de recursos econòmics, des del serveis socials s'observen les següents situacions:

- Nuclis familiars en els quals la figura paterna o materna marxa del nucli familiar i/o retorna al seu país d'origen, deixant la resta de la família en el país acollidor.
- Nuclis familiars on el retorn és de la mare i els infants i el pare es queda i intenta continuar en el món laboral.

En definitiva, com assenyala Fernández Ríos (1994), la xarxa social és el conjunt de relacions socials que presenta una persona i que poden ser elements facilitadores de suport. Aquestes xarxes consisteixen en l'establiment i manteniment de lligams amb persones que puguin aportar valor a la nostra tasca i, recíprocament.

Segons la Fundació Luis Vives (2007) les xarxes socials són la forma bàsica d'interacció de les persones i les relacions socials són un factor fonamental per a la seva integració. Entre les relacions més properes és produeix una relació solidària que protegeix a les persones de situacions adverses.

Les xarxes socials ajuden a disposar d'oportunitats i a desenvolupar les formes d'afrontament a les situacions de necessitat i tensió més adequades.

No disposar de xarxa de suport per deteriorament en les xarxes familiars, per conflictes, escassetat, debilitat o estigmatització social i entre altres factors com: l'econòmic, laboral, formatiu, sociosanitari... és un dels principals factors de la exclusió social

Així doncs, la pèrdua o inexistència d'aquestes relacions disminueix les opcions de participació social, alhora que el deixa en una situació d' indefensió davant de condicions de vulnerabilitat.

El col·lectiu de nouvinguts i nouvingudes i les minories culturals són tan heterogenis com les societats d'acollida. La generalització deforma i simplifica la realitat i dificulta el reconeixement de les comunitats nouvingudes com a ciutadans actius en la nostra societat. És en aquest sentit que hem de poder evitar simplificacions i generalitzacions que impliquin prejudicis i estigmatitzacions vers aquests col·lectius.

Hem de defugir de la representació social de que la població immigrada aparegui com a culpable de problemes i conflictes socials dels quals no en són responsables. Cal situar la immigració en els seus termes justos i destriar-la de qüestions d'altra naturalesa com són les desigualtats econòmiques i socials, l'atur, l' urbanisme especulatiu o els abusos de poder.

En resum, una persona amb manca de suport social, a qui també li falla l'àmbit econòmic i polític legal (participació política, sistema administratiu, protecció social...) presenta importants factors de risc, dels que se'n poden derivar situacions d'exclusió social.

La inclusió social d'una persona o grup social consisteix, en bona part, en estar integrat en un entramat de relacions familiars i socials (veïnatge, amics) que li puguin proporcionar recursos emocionals, cognitius i materials.

La xarxa relacional informal, social i familiar ha tingut, i té, un paper clau alhora de disposar d'oportunitats i de desenvolupar les formes d'afrontament de les situacions de necessitat i d'atenció més adequades.

2.5 L'accés al mercat laboral

Els processos d'inclusió social inclouen diferents àmbits, entre ells el laboral, així, el pas d'una zona d'inclusió a una de vulnerabilitat i exclusió depèn de diferents factors, que des de la perspectiva laboral inclouen la desocupació, el treball submergit, la manca de qualificació laboral, la impossibilitat d'accés al món laboral, la precarietat laboral, la manca d'experiència o el trencament laboral per càrregues familiars.

S'ha d'estudiar l'àmbit laboral des d'una perspectiva multidimensional. Aquest àmbit té una repercussió directa sobre l'esfera econòmica i social, entenent el treball com a font d'ingressos econòmics i garantia de satisfacció de necessitats vitals (alimentació, habitatge, sociosanitàries, etc). Si no es té accés al treball es generen situacions de pobresa econòmica, endeutament, i dependència de prestacions socials. Evidentment, si en el procés d'inclusió aquests dos àmbits, laboral i econòmic, no es cobreixen, ens trobem amb situacions de risc d'exclusió social que s'agreguen en el context actual amb la manca de prestacions socials que garanteixin una protecció social efectiva.

L'anàlisi dels processos d'exclusió en l'esfera laboral comporta la necessitat de distingir entre dos espais d'exclusió: l'exclusió en l'accés al mercat laboral i l'exclusió social derivada de les condicions de treball. Aquesta última constitueix una dimensió sovint oblidada però d'una gran importància, especialment en un context com el nostre de creixent precarització del treball assalariat. La desocupació, la subocupació i la precarietat són elements comuns d'aquests nous eixos de desigualtat (Giménez et alt. 2003)

L'ocupació precària i l'augment de la desocupació constitueixen sense cap dubte, en la manifestació d'un dèficit de llocs ocupables en l'estructura social, si entenem per lloc una posició amb utilitat social i reconeixement públic. Els treballadors/es sense treball o amb treball precari es converteixen així en ciutadans sense ciutadania o ciutadans precaris. En aquest sentit, el treball forma part del mecanisme d'articulació de xarxes, relacions socials i d'inclusió social (Zubero, 2006).

Subirats (2005) afirma que l'exclusió del mercat laboral té una repercussió greu sobre els col·lectius en risc d'exclusió social. El sistema productiu expulsa directament o castiga determinades persones i col·lectius per raons administratives, de salut, relacionals, per manca d'instruments de conciliació entre feina i convivència familiar. En aquest sentit, cal fer referència als eixos de desigualtat vinculats a l'edat, al gènere i la procedència. Dones amb baixa formació, persones immigrades, persones grans, joves ... esdevenen especialment vulnerables davant el context actual de les polítiques d'ocupació.

3. ITINERARIS I FACTORS D'EXCLUSIÓ SOCIAL

Conèixer el curs vital de les persones és un element clau per saber quins són els esdeveniments de la seva vida, que en més o menys mesura, impacten en el seu desenvolupament psicològic i social. És sens dubte la infància un dels principals moments que influeixen i determinen les seves situacions personals i grupals i, per tant, l'inici de la xarxa relacional. En la infància es produeix un gran impacte en la socialització primària de les persones (Sarasa i Sales; 2009), i, per tant, és un factor clau per entendre i prevenir els processos d'exclusió social.

La infància i l'adolescència són etapes clau en el desenvolupament de les persones, i per tant, en un context de privacions i de necessitats, les dificultats, les privacions en aquestes etapes provoquen dèficits personals i socials en el creixement de les persones (Sarasa i Sales, 2009; Feu, 2011).

Segons les dades de l'Enquesta de Població Activa (EPA) del mes d'abril de 2012, situa en 1.726.400 famílies a Espanya en les quals tots els seus membres es troben en situació d'atur, xifra que a Catalunya es pot inferir en unes 225.000 llars.

Com ja hem comentat anteriorment, arran de la forta crisi econòmica la taxa de pobresa infantil al 2010, segons dades de l'IDESCAT es situa en un 23.7% de la població, és a dir, un de cada quatre infants viu en una família que està en situació de pobresa. Una situació d'aquestes característiques no s'havia produït en els darrers anys, i del 2008 ençà l'augment percentual ha estat superior al 7%.

Malgrat que en el nostre país parlar de pobresa infantil no ha de significar, necessàriament, no tenir cobertes les necessitats bàsiques, ni tampoc no tenir accés a l'educació o a la sanitat pública, si que aquesta situació pot comportar una major possibilitat de fracàs i absentisme escolar o un augment dels problemes de salut (Feu, 2011).

Quan en l'àmbit familiar hi ha dificultats econòmiques es més fàcil que es produeixi un procés de desatenció i empobriment en l'atenció als seus fills i les seves filles, sinó que també provoca que els infants no tinguin cobertes les seves necessitats escolars,

formatives o de temps de lleure, és a dir, aquelles que faciliten els seus processos de socialització secundària, i es poden quedar desvinculats del seu entorn social.

Aquests seguit de mancances de cobertura de les necessitats provoquen manca d'atenció, desprotecció, empobriment tant econòmic com social. Poden provocar importants problemes de salut física i psicològica, d'aïllament de l'entorn, rebuig i estigma social, fracàs i abandonament escolar.

En definitiva, com assenyala Feu (2011) la pobresa infantil, de manera progressiva, pot crear una espiral de pobresa que afecta i determina el desenvolupament integral de l'infant durant les etapes, les trajectòries de la seva vida. Aquesta espiral situa a l'infant i la seva família en una posició de vulnerabilitat que pot esdevenir en situacions d'exclusió social. Aquest procés és el que s'anomena pobresa intergeneracional, i s'entén com la tendència a perpetuar patrons de conducta, estils i actituds que reproduïxen i imiten les mateixes dinàmiques de funcionament, de necessitats, d'aspiracions o bé d'expectatives.

Les necessitats de caire econòmic, la manca de bens, l'accés a una vida digna, el fet de no disposar de les mateixes oportunitats que la resta de persones, és un important factor de risc que determina el present de les famílies i dels seus infants, i en condiciona el futur, ja que creixen en entorns de vulnerabilitat i d'exclusió social.

4. LA RENDA MÍNIMA D'INSERCIÓ

A continuació presenten l'evolució legislativa del programa i de la llei, i com aquesta evolució ha provocat canvis en els aspectes bàsics de la RMI. Presentarem quina ha estat l'evolució de la renda mínima d'inserció, des del seu principi quan va iniciar-se com un programa interdepartamental d'ajut social i com una eina per facilitar la inserció sociolaboral de les persones en situació d'exclusió social, per posteriorment convertir-se en una Llei del Govern de la Generalitat de Catalunya, possibilitat d'inclusió laboral i també en una eina de reinserció social. Més de 20 anys de desplegament legislatiu, que va canviar el seu abordatge i el seu rumb durant el mes d'agost de 2011.

4.1. Evolució legislativa

A continuació presentarem el desplegament i els canvis legislatius, de manera cronològica, de la prestació de la Renda Mínima de Inserció:

El 28 de maig de 1990 es va aprovar, a proposta del Govern de la Generalitat el Programa Interdepartamental de la Renda Mínima d'Inserció, mitjançant el Decret 144/1990. Poc més d'un any després de l'aprovació de l'esmentat Decret, les primeres experiències derivades de l'aplicació d'aquest van aconsellar d'introduir-hi determinades modificacions, cosa que es va fer mitjançant el Decret 213/1991, de l'1 d'octubre.

Durant l'any 1993 es van signar dos protocols de col·laboració entre, els aleshores, Departaments de Treball i de Benestar Social de la Generalitat de Catalunya en matèria del PIRMI amb les patronals per facilitar l'ocupació de les persones perceptores de les prestacions. Per una banda, es va signar amb la patronal de les Petites i Mitjanes Empreses de Catalunya (Pimec), el 25 de febrer, i per l'altra, amb Foment del Treball Nacional, el 16 de desembre.

El Decret 228/1995, de 25 de juliol, va actualitzar els dos decrets anteriors, introduint-hi modificacions derivades de l'experiència dels cinc primer anys del programa i com a actuació prèvia abans d'emprendre la tasca per preparar una llei reguladora del RMI.

L'any 1997 el programa de la Renda Mínima d'Inserció evoluciona i es converteix en Llei. La Llei 10/1997, de 3 de juliol, de la renda mínima d'inserció. Aquesta, es planteja en els principis d'igualtat, de solidaritat i de subsidiarietat, regula la renda mínima d'inserció (RMI), com a dret de caràcter universal garantit pel sistema de serveis socials de responsabilitat pública. Els legisladors es plantegen un doble objectiu: proporcionar ingressos bàsics i promoure la inserció sociolaboral mitjançant diversos tipus de mesures.

Posteriorment, els Decrets 316/2001 i 339/2006 incorporen nous canvis en la regulació de la RMI, fent incidència en les polítiques de treball i tenint en compte la realitat en el mercat laboral i volent estimular la inserció de determinats col·lectius que perceben la RMI. A més, pretén un tractament més lax en els requisits d'accés i/o manteniment de la prestació per al col·lectiu de persones que es troben en pobresa severa i, per últim, una millora en les prestacions econòmiques que reben les persones destinatàries, traduïda en uns canvis en els requisits d'accés o permanència de determinats ajuts complementaris a la prestació econòmica. Aquest es va veure modificat pel Decret 408/2006, de 24 d'octubre.

El 16 febrer de 2005 es signa *l'Acord estratègic per a la internacionalització, la qualitat de l'ocupació i la competitivitat de l'economia catalana* entre la Generalitat de Catalunya i els principals agents socials. Entre els acords adoptats, en l'apartat corresponent a la inclusió social, es presenta la mesura número 85, en la qual s'insta a redissenyar la renda mínima d'inserció per tal d'adaptar-la al mapa d'exclusió social de Catalunya amb vista a establir una renda que garanteixi uns ingressos de supervivència a aquelles persones en situació d'exclusió.

Es valora la necessitat d'implementar ajuts complementaris de tipus econòmic vinculats a la inserció laboral, a l'efecte d'estimular l'esforç que han de fer les persones destinatàries de la renda mínima d'inserció per ser contractades o els autònoms per iniciar una activitat en un règim especial de la Seguretat Social.

Amb la promulgació del Decret 228/2008, de 18 de novembre, que modifica el Decret 339/2006, de 5 de setembre, es pretén regular la protecció del col·lectiu de famílies monoparentals i nuclears amb infants a càrrec, que veuran incrementat l'import de la seva prestació econòmica amb l'import dels complementos per a membres addicionals i els ajuts complementaris que corresponguin, d'acord amb la seva situació familiar.

També amb la finalitat que totes les persones que facin recerca i aconseguixin un treball, se'n vegin beneficiades, es redueix de tres mesos a un mes la durada mínima exigida de l'ocupació per poder percebre posteriorment aquest ajut complementari.

Amb el Decret Llei 1/2010, de 12 de gener, de modificació de la Llei 10/1997, el Govern de la Generalitat s'implicava en pal·liar les situacions de pobresa i a facilitar que les persones poguessin gaudir d'un nivell de qualitat de vida acceptables. Aquest compromís es va materialitzar mitjançant la signatura conjunta amb els agents socials, *de l'acord estratègic per a la internacionalització, la qualitat de l'ocupació i la competitivitat de l'economia catalana 2008-2011*.

En aquest sentit, es modifica el període de càlcul per accedir a la RMI, reduint de dotze a sis el nombre de mesos a tenir en compte en la valoració dels ingressos de les unitats familiars, a fi i efecte que les famílies que es trobaven sense ingressos per no tenir ocupació, per haver finalitzat o no tenir dret de percebre les prestacions tant en la seva modalitat contributiva com assistencial, estiguessin el menys nombre de mesos possibles sense percebre cap tipus d'ingrés, facilitant-los el seu accés a la RMI.

A partir de l'1 de juny de 2010 i de manera transitòria, es torna a modificar el nombre de mesos a tenir en compte en la valoració, reduint el període de sis a quatre mesos.

Aquesta situació de manca d'ocupació obliga a adoptar mesures extraordinàries i urgents per tal de pal·liar els menors nivells de renda de les unitats familiars, en les quals totes les persones es troben en situació d'atur.

El sentit prosocial i d'intent de minvar les situacions d'exclusió social, s'atura amb la publicació del Decret 384/2011, de 30 d'agost, de desplegament de la Llei 10/1997, de 3 de juliol, de la renda mínima d'inserció. Aquesta modificació, comporta un enduriment de les condicions i dels requisits d'accés a la RMI, una reducció important

de les prestacions econòmiques, principalment a les famílies nombroses, la limitació temporal de permanència en el programa i les modificacions en el termini de la resolució i en el pagament de la prestació.

4.2. Aspectes bàsics i principals canvis en les prestacions de la RMI

En aquest punt volem presentar els aspectes més importants que configuren la RMI. Cal mencionar que aquests es troben recollits tant en la Llei 10/1997 com en els diferents decrets abans exposats.

La Llei 10/1997 planteja que la RMI és un dret de caràcter universal garantit pel sistema de serveis socials de responsabilitat pública. A més, posa de manifest que la condició econòmica no és l'única causa de pobresa, sinó que també són importants altres factors, com l'habitatge, la salut, l'ocupació, la formació, l'educació, les mancances, els conflictes personals i familiars. Aquests factors units o de forma individual poden influir en l'equilibri personal i familiar desencadenant situacions de pobresa i d'exclusió social.

Per aquests motius les prestacions de la renda mínima d'inserció es configuren com un conjunt d'instruments encaminats a la inserció social i, sempre que sigui possible, a la inserció laboral, mitjançant unes contraprestacions que les persones beneficiàries es comprometen a dur a terme a canvi de rebre les diferents actuacions i prestacions que estableix aquesta Llei, mirant sempre d'evitar que entrin en el circuit de l'assistencialisme.

La RMI és una acció de solidaritat de caràcter universal vers la ciutadania amb greus dificultats econòmiques i socials que reuneixen els requisits establerts per l'esmentada Llei. Amb les actuacions d'inserció es procura que les persones ateses puguin assolir la plena autonomia personal, familiar, econòmica i social.

Els aspectes més importants reconeguts per la Llei, són:

- La RMI és un instrument d'inserció mitjançant un tractament integral, i no solament pecuniari, de les situacions de pobresa i vulnerabilitat. Aquest tractament global queda configurat per la concurrència de cinc blocs de prestacions: prestacions d'urgència i rescabament, accions d'informació i orientació, de suport a la integració social i

accions de suport per a la col·laboració cívica, accions de formació d'adults, accions de suport a la inserció laboral i el proveïment d'una prestació econòmica.

- Responsabilitat i col·laboració fonamental dels serveis socials d'atenció primària de les administracions locals (municipis i consells comarcals).
- Avalua les necessitats bàsiques. Té un caràcter subsidiari i complementari respecte a altres sistemes de protecció pública o altres ingressos.
- La percepció de la prestació ha de ser efectiva mentre duri la situació de necessitat que la va motivar i es compleixi la resta de requisits.
- Es convenient que les persones en situació d'exclusió social contribueixin a superar llurs problemes duent a terme diferents activitats encaminades a la inserció o la reinserció., que participin de manera activa en el seu procés de canvi.
- El seguiment dels resultats de la renda mínima d'inserció estableix un sistema d'indicadors coordinat per la Generalitat de Catalunya que compta amb la participació dels diversos ens que estan objectivament interessats en la lluita contra la pobresa.

Arran del Decret 384/2011, de 30 d'agost, de desplegament de la Llei 10/1997, de 3 de juliol, de la Renda Mínima d'Inserció, alguns dels aspectes bàsics que en un principi eren reconeguts amb caràcter permanent i universal, s'han vist modificats. Aquests són:

- a. ***Necessitat d'acreditar una residència continuada i efectiva a Catalunya de dos anys d'antelació a la data de presentació de la sol·licitud.*** Anteriorment era necessari acreditar un any de residència.
- b. ***Computar els ingressos obtinguts en els darrers dotze mesos.*** En la llei es reconeixia els endarreriments pertinents als sis últims mesos.
- c. ***No es pot compatibilitzar la RMI, amb d'altres prestacions públiques.*** Abans podien ser compatibles i/o es complementaven fins a l'import màxim de la prestació de la Renda Mínima d'Inserció.
- d. ***Canvis en els terminis de resolució.*** Actualment, *segons diu la el Decret, haurien de ser de quatre mesos i silenci negatiu.* Tot i que cal dir que molts expedients poden

estar més de dotze mesos pendents de cobrament. Temps enrere, tant la resolució com el cobrament era un tràmit àgil, ja que en un mes tot era efectiu.

f. **Limitació del còmput total mensual al Salari Mínim Interprofessional**, és a dir, la RMI màxima serà de 641,40€ l'any 2012. Mitjançant la Llei, la quantia de la prestació variava en funció del nombre de membres de la unitat familiar i del dret als diferents complements. La quantia màxima podia oscil·lar sobre els 900€.

g. **La limitació de la prestació a 60 mensualitats**, amb determinades excepcions. Abans no hi havia cap tipus de límit temporal.

h. **L'import màxim destinat al programa de la Renda Mínima d'Inserció serà fixat anualment per la llei de pressupostos**, la qual cosa representa *una pèrdua del dret subjectiu de rebre una prestació per manca de pressupost*.

Aquestes modificacions han suposat la limitació en l'accés a la RMI, ja que només poden accedir a la prestació aquelles persones i/o unitats familiars que es troben en situació d'exclusió social, pobresa severa, risc de pèrdua de l'habitatge o malaltia greu. Parlem de totes aquelles situacions de vulnerabilitat, d'alt risc social, en les que ja hi han hagut moltes pèrdues i és molt necessari suport social i l'esforç per poder anar recuperant els nivells mínims de subsistència.

5. EL ROL DELS PROFESSIONALS EN EL PROCÉS DE LA RMI

Les funcions dels professionals dels equips de serveis socials bàsics en el procés de la RMI queden estructurades en tres blocs principalment:

- **Recepció o detecció de casos** de les persones i famílies creditors de les actuacions referides a l'article 2 de la Llei 10/1997.

La finalitat de la renda mínima d'inserció és prestar el suport adequat a totes les persones a qui els calgui, per a atendre les necessitats bàsiques i de subsistència per a viure en la societat, amb els recursos convenients per a mantenir-se i per a afavorir-ne la inserció o la reinserció socials i laborals.

Per a assolir la seva finalitat, la renda mínima d'inserció es desenvolupa en prestacions i actuacions de serveis socials, salut, ensenyament, educació, formació d'adults, prestacions econòmiques i accions de suport per a la integració social i laboral.”

- **Preparació i elaboració del pla individual d'inserció (PIR).** La preparació i l'elaboració del projecte de pla individual d'inserció i reinserció social i laboral (PIR) amb el contingut que s'especifica als punts 2, 3 i 5 de l'article 9 de la Llei 10/1997, de 3 de juliol, de la renda mínima d'inserció, d'acord amb els criteris que establirà la Comissió Interdepartamental de La RMI, segons la finalitat prevista a l'article 2 de la Llei 10/1997, de la renda mínima d'inserció.

L'article 9 de l'esmentada Llei especifica l'estructura i especifica les característiques del Pla Individual d'Inserció i Reinserció Social i Laboral (PIR), que són les següents:

El projecte del PIR ha d'ésser elaborat amb criteris tècnics professionals. Les persones destinatàries han de participar en la confecció del projecte, en la mesura de les seves característiques personals i socials.

El PIR ha de contenir el diagnòstic de la situació personal i familiar, i si s'escau, la comprovació dels mitjans econòmics de la unitat familiar, els objectius que s'han d'assolir amb la previsió temporal de durada, el mètode que s'ha de seguir, la periodicitat de la relació amb l'equip i la concreció de les accions que s'han de realitzar.

Els projectes dels PIR han d'esser preparats i elaborats pels Ajuntaments i els Consells Comarcals, per mitjà dels serveis bàsics d'atenció primària.

La Renda Mínima d'Inserció assoleix els seus objectius mitjançant l'elaboració d'un Pla Individual d'inserció i Reinserció social i laboral (PIR) que pot comprendre l'aplicació coordinada de totes o algunes de les accions i/o prestacions:

- *Prestacions d'urgència i rescabament.* Tant en l'article 12 del Decret 384/2011 com a l'article 15 de la Llei 10/1997, fa menció a les prestacions d'urgència i rescabament, que tenen per objecte cobrir les mancances materials concretes, tant les preexistents com les que apareguin durant l'aplicació del PIR. Des del moment en que el diagnòstic de cada situació permet preveure la incorporació d'una persona o

unitat familiar a un PIR i comença la seva elaboració, aquesta ha de poder rebre les prestacions d'urgència i rescabament a càrrec de les corresponents administracions locals. La concessió provisional de tals prestacions no implica necessàriament l'aprovació del PIR.

- Han de racionalitzar-se i *coordinar-se quantes actuacions es realitzin en aquest camp*, a fi d'evitar possibles duplicitats o que algunes necessitats puguin quedar desateses.
- *Suport a la integració social, informació i orientació*, i suport per la col·laboració cívica.
- Accions relacionades amb la *formació d'adults*. Aquesta pot ser formació bàsica o bé relacionada amb la millora de les capacitats i competències psicosocials de les persones.
- Suport a la *inserció social i laboral*. Facilitant a les persones eines per a la recerca de feina i per, si s'escau, el manteniment de la mateixa
- *Prestació econòmica*. Quan correspongui per facilitar els processos d'inclusió social. En les situacions d'alt risc social o precarietat econòmica, segons l'article 23. 2 de la Llei 10/1997, a petició de l'equip bàsic d'atenció primària responsable del pla individual d'inserció i reinserció social i laboral, i d'acord amb els paràmetres establerts per reglament, es podia establir un pagament immediat des del mateix mes de petició de la renda mínima d'inserció mentre s'espera la decisió definitiva.

L'aprovació del PIR (art 11 Llei 10/97), és competència del Departament Benestar Social i Família, essent la Comissió Interdepartamental de la Renda Mínima d'Inserció qui ha d'emetre un informe vinculant, amb un pronunciament d'aprovació o desestimació de cada projecte.

En cap cas el termini de la presa de l'acord definitiu no pot superar els dos mesos des de la presentació del projecte de PIR al Departament de Benestar Social i Família. Si se supera aquest termini, s'ha de considerar provisionalment aprovada la prestació econòmica i la persona sol·licitant ha de començar a percebre-la.

- **Seguiment i avaluació del PIR.** S'ha d'assegurar la integració i coherència de les diferents mesures utilitzades, segons l'article 10, del Decret 384/ 2011.

Per tal de contribuir a l'eficàcia dels dispositius d'inserció de la RMI, es podrà constituir un espai de valoració comú de totes les persones professionals implicades en el seguiment de les persones o famílies destinatàries de la prestació.

Amb aquesta finalitat, i amb periodicitat anual, s'establiran reunions entre els equips d'assessorament tècnic descentralitzats territorialment de la RMI, els serveis socials bàsics i les entitats socials homologades.

Les reunions tindran com a objectius la valoració, el seguiment i l'avaluació de tots els casos, i la reorientació, si escau, dels processos d'inserció previstos.

Tal i com especifica l'article 19 del Decret 384/2011, els serveis socials bàsics hauran d'avaluar anualment la situació social dels perceptors de la RMI i les seves unitats familiars i fer arribar aquesta avaluació al departament competent per resoldre la continuïtat o denegar la renovació de la prestació.

La Llei 12/2007, d'11 d'octubre de Serveis Socials de Catalunya desenvolupa les tasques professionals i les funcions assignades als Serveis Socials Municipals. En l'article 17 queden recollides les principals tasques a desenvolupar:

- Detectar les situacions de necessitat personal, familiar i comunitària en llur àmbit territorial.
- Oferir informació, orientació i assessorament a les persones en relació als seus drets i els recursos socials i a les actuacions socials a què poden tenir accés.
- Valorar i fer els diagnòstics social, socioeducatiu i sociolaboral de les situacions de necessitat social a petició de l'usuari o usuària, del seu entorn familiar, convivència o social o d'altres serveis de la Xarxa de Serveis Socials d'Atenció Primària, d'acord amb la legislació de protecció de dades.
- Acomplir les actuacions preventives, el tractament social o socioeducatiu i les intervencions necessàries en situacions de necessitat social i fer-ne l'avaluació.
- Intervenir en els nuclis familiars o convivència en situació de risc social, especialment si hi ha menors.

- Impulsar projectes comunitaris i programes transversals, especialment els que cerquen la integració i la participació socials de les persones, les famílies, les unitats de convivència i els grups en situació de risc.
- Promoure mesures d'inserció social, laboral i educativa.
- Gestionar prestacions d'urgència social.
- Aplicar protocols de prevenció i d'atenció davant de situacions de maltractament a persones dels col·lectius més vulnerables.
- Gestionar la tramitació de les prestacions econòmiques d'àmbit municipal i comarcal i les altres que li siguin atribuïdes.
- Coordinar-se amb els serveis socials especialitzats, amb els equips professionals dels altres sistemes de benestar social, amb les entitats del món associatiu i amb les que actuen en l'àmbit dels serveis socials.
- Informar a petició de jutges i fiscals sobre la situació personal i familiar de persones afectades per causes judicials.

En l'article núm. 26.3 de la Llei de Serveis Socials es reconeix el dret dels destinataris a tenir assignat un professional de referència -que preferentment ha de ser el mateix i que habitualment ha de ser un treballador/a social de serveis socials bàsics- que ha de ser l'interlocutor principal i ha de vetllar per la coherència, la coordinació amb els altres sistemes de benestar i la globalitat dels procés d'atenció. Com a funcions se li assignen explícitament la canalització de les diverses prestacions que la persona o la unitat de convivència necessita, vetllar per la globalitat de les intervencions i per la coordinació entre els equips professionals de serveis socials i altres xarxes de benestar social, afavorir la presa de decisions i agilitzar-les.

5.1. El paper dels Serveis Socials Municipals en el procés de canvi de la RMI.

En els darrers anys es produeix un increment progressiu de persones i famílies amb necessitats socials i que compleixen els requisits per accedir a la RMI, fruit de la situació global d'atur i crisi econòmica que afecta especialment als sectors més febles socialment de la població.

Es detecta un augment important de persones i famílies en situació de pobresa i de vulnerabilitat per no poder disposar de treball ni d'uns ingressos econòmics mínims per la subsistència, accentuant les situacions de risc social davant la pèrdua d'habitatge i la impossibilitat per cobrir les necessitats bàsiques. Aquestes situacions abans protegides per les prestacions econòmiques de la RMI, recollides en l'article 23 de la Llei 10/1997, queden truncades a partir del primer semestre del 2011.

Des d'aquell moment, els equips de serveis socials bàsics i les entitats del tercer sector, amb la finalitat d'intentar fer front a aquesta nova realitat, van haver d'incrementar les accions i intervencions professionals adreçades a pal·liar les conseqüències que es van generar amb l'aplicació dels canvis del RMI.

La modificació de la llei de la RMI, mitjançant el decret 384/2011 de 30 d'agost es va produir sense previ avis, i va ser quan el Govern català va modificar el sistema de pagament de la RMI, passant de l'ingrés en compte bancari a facilitar un xec nominatiu a les persones beneficiàries de la prestació que havia d'arribar al domicili. Aquesta nova modalitat de pagament, va derivar en una situació caòtica, tant per a la població beneficiària com als professionals, motivada per la manca d'informació i resposta per part del Departament d'Empresa i Ocupació, a més de la mala planificació i coordinació entre els dos departaments implicats a l'hora de dur a terme aquesta acció. Molts beneficiaris no van cobrar la prestació mensual fins al cap d'un temps.

Així doncs, durant aquest transcurs de temps es van haver de realitzar tasques de contenció, assessorament i tramitació de recursos adreçats al Departament d'Empresa i Ocupació.

A partir de la publicació del Decret 384/2011 i segons els articles 13, 14 i 15 els diferents departaments de la Generalitat de Catalunya havien d'atendre i fomentar les següent mesures:

- **Suport a la integració social**

El suport i la motivació personal per a la integració de caràcter psicològic, social i educatiu, a fi de superar desestructuracions i mancances personals i familiars de les persones destinatàries. Sempre que sigui possible aquestes actuacions s'han de fer intentant recuperar el suport de la família.

La informació i l'orientació per tal que les persones afectades coneguin i sàpiguen fer ús dels serveis que normalment es poden obtenir de les administracions, de la iniciativa social i de la xarxa comunitària.

El suport per a la col·laboració cívica a fi de fomentar l'autoestima i la integració de les persones destinatàries en l'àmbit comunitari. Amb aquesta finalitat, es fomentarà la participació de les persones destinatàries en els projectes d'intervenció de les entitats inscrites al Cens d'entitats del voluntariat de Catalunya que actuen en els àmbits social i cultural, mediambiental, de participació veïnal, lleure, emergència i socors i drets humans.

El Departament de Benestar Social i Família ha de coordinar aquestes actuacions en col·laboració amb els serveis bàsics d'atenció social primària i les entitats d'iniciativa social homologades.

- **Accions de formació d'adults**

Les accions de formació d'adults tenen per objecte la qualificació acadèmica i la reincorporació al sistema educatiu de les persones adultes mitjançant el seguiment dels ensenyaments que integren la formació bàsica de les persones adultes, gestionada pel Departament d'Ensenyament. Aquests ensenyaments preveuen els ensenyaments inicials i bàsics, el cicle de formació instrumental, l'educació secundària per a les persones adultes, la preparació per a proves d'accés a estudis posteriors i les competències per a la societat de la informació.

- **Suport a la inserció laboral**

El Departament d'Empresa i Ocupació exerceix les actuacions de motivació, orientació laboral i formació ocupacional i de suport per a la inserció laboral. Aquest

ha d'adequar l'oferta formativa ocupacional als col·lectius amb més necessitats d'acord amb les demandes del mercat de treball.

En aquests sentit ha d'organitzar les actuacions de suport a la inserció laboral mitjançant empreses d'inserció sociolaboral, entitats col·laboradores d'inserció, o administracions locals.

Es podran facilitar ajuts a les empreses d'inserció sociolaboral i entitats col·laboradores d'inserció que contractin laboralment persones destinatàries de les accions de la RMI en les condicions i garanties que s'estableixin al programa d'ajuts del Departament d'Empresa i Ocupació per a la inserció laboral de les persones acollides a la RMI.

El mateix departament, promourà, quan s'escaigui, accions que comportin l'autoocupació de les persones destinatàries de les prestacions de la RMI, amb la col·laboració d'altres organismes o entitats.

S'ha d'impulsar la participació dels agents socials, amb l'adopció d'acords que facilitin la integració laboral de les persones destinatàries de les accions de la RMI.

Referent a les accions de Formació d'Adults i inserció laboral contemplades en el programa RMI i responsabilitat del Departament d'Empresa i Ocupació, durant tot el primer semestre de l'any 2011 van estar irregulars i insuficients en relació a la quantitat de persones en llista d'espera per iniciar-les. Posteriorment les van aturar, així doncs, van deixar de funcionar els centre i/o entitats encarregades d'assumir aquests accions formatives i de suport a la inserció laboral.

El Departament d'Empresa i Ocupació no va destinar recursos de formació i treball per garantir el suport en el procés d'inserció laboral.

Tot l'esmentat ha tingut repercussions no només en els usuaris/àries, si no també en tots els/les professionals. Un dels handicaps més importants ha estat aquesta eliminació de mesures, ja que hem perdut un dels objectius finals del programa, que és la inserció laboral i la integració social.

Els plans de treball realitzats i que estaven ja en seguiment, no s'han pogut dur a terme amb la previsió feta degut a l'aturada i les disfuncions del programa abans

esmentades. Com a conseqüència, s'ha produït un retorn a la feina assistencial i atenció a la immediatesa en detriment de les actuacions preventives a mig i llarg termini, així com el seguiment i coordinació amb altres serveis.

La manca de mesures de formació i d'inserció laboral ha causat que el professional referent hagi estat la figura clau per tirar endavant totes les tasques establertes al PIR. És a dir, s'ha vist obligat ha fer recerca d'alternatives i recursos, propis o d'altres entitats, on poguessin duu a terme les mesures incloses en el pla de treball, com per exemple: alfabetització, classes d'idioma, d'habilitats socials, psicosocials, de promoció social, preservació familiar, itineraris sociolaborals, cursos i plans ocupacionals...

Funcions dels Equips de Serveis Socials Bàsics

Situació abans del Decret 384/2011	Situació després del Decret 384/2011
Recepció i detecció de casos de les famílies creditores: • Detectar les situacions de necessitat, personals, familiars i comunitàries en l'àmbit territorial.	Recepció i detecció de casos de les famílies creditores: • Detectar les situacions de necessitat, personals, familiars i comunitàries en l'àmbit territorial.
Informació i orientació: • Oferir informació, orientació i assessorament a les persones en relació als seus drets i els recursos i actuacions socials a què poden tenir accés.	Informació i orientació: • Oferir informació, orientació i assessorament a les persones en relació als seus drets i els recursos i actuacions socials a què poden tenir accés. • Davant la situació actual que presenta el programa de la RMI, els professionals del ESSB es troben en la dificultat de poder garantir la resolució favorable, el cobrament de la prestació i el compliment del pla de treball.
Preparació i elaboració del PIR: • Valorar i fer els diagnòstics socials, socioeducatiu i sociolaborals de les situacions de necessitat. • Elabora el PIR amb l'acord i signatura de les persones sol·licitants.	Preparació i elaboració del PIR: • Valorar i fer els diagnòstics socials, socioeducatiu i sociolaborals de les situacions de necessitat. • Elabora el PIR amb l'acord i signatura de les persones sol·licitants.
Prestacions d'urgència i rescabament: • Intervenir en els nuclis familiars en situació de risc social, especialment si hi ha infants, gent gran o discapacitats.	Prestacions d'urgència i rescabament: • Davant l'augment de les situacions de precarietat econòmiques i laborals, i l'increment del temps d'espera de la RMI hem de gestionar prestacions d'urgència social i altres tramitacions per cobrir necessitats bàsiques de subsistència de forma periòdica.

Suport a la integració social i a la col·laboració cívica: • Intervencions adreçades a potenciar l'autonomia i responsabilitat i participació personal i familiar en el procés endegat al PIR.	Suport a la integració social i a la col·laboració cívica: • Increment en les tasques de contenció personal, familiar i social. • Limitació en les intervencions adreçades a potenciar l'autonomia i responsabilitat i participació personal i familiar en el procés endegat al PIR. • Dificultat en l'assoliment dels objectius mínims establerts per la manca de recursos per tal de poder cobrir les necessitats bàsiques.
Formació d'adults: • Derivació, seguiment i coordinació, si s'escau.	Formació d'adults: • Derivació, seguiment i coordinació si s'escau.
Suport a la inserció laboral: • Promoure les mesures d'inserció laboral i educativa. • El Departament d'Empresa i Ocupació organitzava accions de suport a la inserció laboral, mitjançant empreses d'inserció sociolaboral, entitats col·laboradores d'inserció, administracions locals o altres institucions o entitats col·laboradores. • Depenent de la fase en la que es trobaven el perceptor i els beneficiaris majors de 16 anys, es proposava l'accés a les diferents mesures: atenció psicosocial, motivació laboral, orientació professional, formació ocupacional i inserció professional.	Suport a la inserció laboral: • Davant l'absència d'entitats col·laboradores que puguin oferir mesures d'orientació, motivació i inserció laboral per a la població destinatària, des dels Serveis Socials Bàsics s'han hagut de promoure tallers i grups adreçats a • Millorar l'idioma i les habilitats laborals i socials.

Prioritzar el pagament immediat en aquells casos de major risc social i precarietat econòmica.	Prioritzar el pagament immediat en aquells casos de major risc social i precarietat econòmica: • Aquesta opció continua estan present en l'elaboració del PIR, tot i que no es té en compte des del Departament competent encarregat de resoldre l'expedient.
Seguiment i avaluació del PIR: • Actuacions preventives, el tractament social o socioeducatiu i les intervencions necessàries en situació de necessitat social i l'avaluació. • Coordinació amb els serveis socials especialitzats i amb els equips professionals i entitats que intervenen en el procés de pla de treball de la persona i/o família. • Espai de valoració, seguiment i avaluació, per part de tots els professionals implicats en el seguiment de les persones o famílies destinatàries de la prestació. • Reorientació de processos de d'inserció social.	Seguiment i avaluació de la RMI: • El tractament social o socioeducatiu i les intervencions en situació de necessitat social , així com les accions de prevenció han passat a un segon pla davant les actuacions per poder pal·liar les situacions d'urgència social . • Augment de la coordinació amb els serveis socials especialitzats i amb els equips professionals i, entitats que intervenen en el procés de pla de treball de la persona i/o família. • Incompliment de l'article 10 del Decret 384/2011 sobre el seguiment i avaluació del PIR. Aquest diu que s'hauria d'assegurar la integració i coherència de les diferents mesures. • Avaluació anual de la situació social dels beneficiaris de la RMI i les seves unitats familiars exclusivament per part de la professional referent dels Equips dels Serveis Socials Bàsics, per tal de poder valorar la continuïtat o denegació de la renovació de la prestació.

TREBALL EMPÍRIC

6. OBJECTIUS DE LA RECERCA. PROCEDIMENT DE LA RECOLLIDA DE DADES

Conèixer quins han estat els efectes en les persones i famílies beneficiàries del programa de la Renda Mínima d'Inserció a partir dels canvis produïts pel decret 348/2011 de 30 d'agost, que com hem explicat anteriorment, modificava, entre altres, els criteris d'accés i de baixa al programa i les prestacions del mateix a les persones i famílies beneficiàries, amb càrregues familiars, ha estat el principal objectiu de la recerca.

Aquest canvis ens feien entreveure l'aparició de nous escenaris i situacions en les condicions de vida de les persones i alhora en la forma i manera d'abordar el treball i la intervenció social, en l'àmbit de la pobresa i la vulnerabilitat, i també ens van fer plantejar alguns interrogants:

- L'exclusió de persones i famílies amb dret a esdevenir beneficiaris de la RMI comportarà un augment de demandes d'ajuts d'urgència per cobrir necessitats bàsiques?
- Hi haurà un augment dels nivells de pobresa infantil?
- La reducció de la quantia de la prestació generarà noves demandes i pressió en el treball social?
- Quina funció tindran les xarxes de suport social formal i informal davant d'aquesta situació?

Per analitzar i poder donar resposta a aquestes qüestions, hem volgut incidir en:

1. Els àmbits de la vida de les persones on els canvis de la RMI provoquen un major efecte.
2. L'anàlisi dels indicadors psicosocials de les famílies perceptores de la RMI i valorar el seu impacte a nivell personal i familiar.
3. Conèixer les demandes expressades i les necessitats sentides per les persones beneficiàries i pels professionals en els diferents àmbits, i principalment com aquestes influeixen en la vida dels infants i adolescents.

Per poder conèixer l'impacte dels canvis de la RMI sobre les famílies amb infants a càrrec de la ciutat de Lleida, hem utilitzat diferents fonts d'informació i una combinació de tècniques quantitatives i qualitatives.

Les dades quantitatives principalment les hem obtingut de fons del sector públic, que sistematitzen les dades socioeconòmiques de les persones demandants d'ajuts públics de l'àmbit territorial. En aquests sentit hem analitzat i comparat les dades de registres de titularitat pública dels anys 2010, 2011 i 2012.

En la recollida de les dades qualitatives hem volgut conèixer l'opinió dels professionals de l'acció social, de l'atenció d'urgència, els quals estan més propers a les persones, els que recullen les demandes, les converteixen en necessitats i han de donar respostes, que en moltes ocasions no tenen. Així hem realitzat entrevistes a professionals i responsables d'administracions públiques i professionals d'entitats socials, i hem desenvolupat dos grups de discussió, un de professionals dels serveis socials municipals i un altre amb professionals d'entitats socials i d'altres administracions.

Hem volgut donar veu a les persones que han passat de ser beneficiàries a afectades pel programa, les persones (pares, mares, infants i adolescents) que han volgut compartir amb nosaltres les seves pors, les seves dificultats i les seves expectatives, escasses, de futur. En aquest apartat hem desenvolupat entrevistes personalitzades a famílies, a adolescents i un grup de discussió amb mares.

Hem recollit les opinions, les demandes, les necessitats i les preocupacions de més de 50 persones que han volgut compartir amb nosaltres les seves inquietuds.

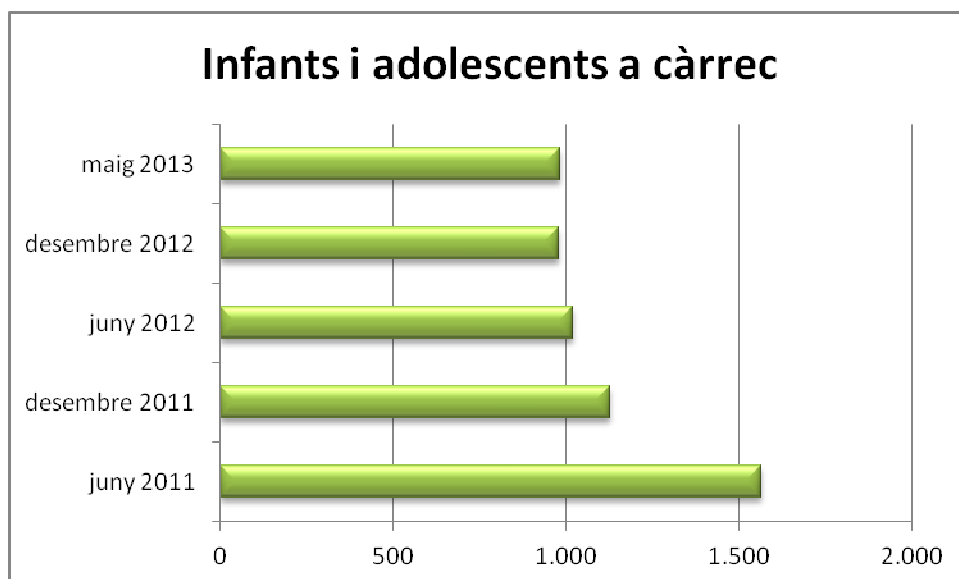
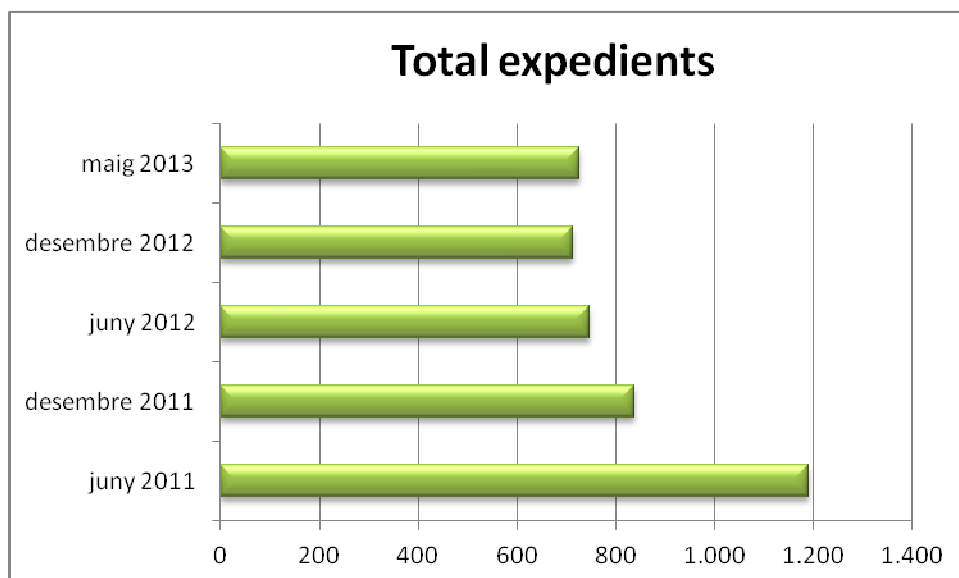
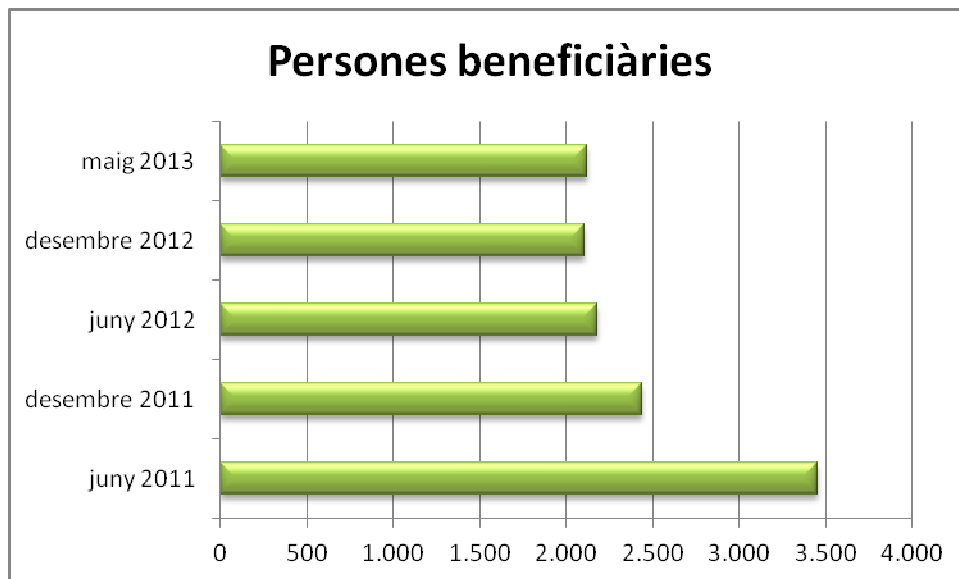
7. LA RENDA MÍNIMA D'INSERCIÓ EN XIFRES

A partir de la web de la Renda Mínima d'inserció de la Generalitat de Catalunya i del programa de gestió d'expedients de l'Ajuntament de Lleida, hem explotat les dades estadístiques que hem considerat més rellevants dels anys 2011,2012 i 2013 de cara a poder quantificar i analitzar els efectes a partir de l'agost del 2011 sobre els següents aspectes:

1. Evolució dels expedients des de juny 2011 (nombre d'expedients total, nombre de famílies, nombre d'infants i adolescents), comparativament amb els períodes desembre 2011, juny 2012, desembre 2012 i maig 2013.
2. Canvi de la situació dels expedients tenint en compte l'estat dels mateixos

-
1. Evolució dels expedients. A continuació presentarem l'evolució del nombre d'expedients de la RMI des del mes de juny 2011,abans de la promulgació del decret 387/2011, fins al mes de maig de 2013.

	Infants i adolescents a càrrec	Persones beneficiàries	Total exp.
Juny 2011	1.563	3.455	1.190
Desembre 2011	1.127	2.441	837
Juny 2012	1.019	2.180	746
Desembre 2012	979	2.102	714
Maig 2013	983	2.122	727



Si observem aquestes dades, des del mes de juny de 2011 fins al mes de maig de 2013, s'ha produït un **descens de 463 expedients**, amb una reducció del nombre de persones beneficiaries en total de 1.333, **un 38,6 %, i de infants de 580, representant un 37,1% menys**. El nombre d'expedients vigents al mes de maig de 2013 (727) és inferior al d'abans del decret de modificació, essent **un 61% menys d'unitats familiars perceptores de la prestació**.

2. Canvi de la situació dels expedients tenint en compte l'estat dels mateixos. Aquests es classifiquen en: **vigents, suspesos, extingits, denegats, baixes, pendants, caducats i atesos i pendants de nòmina**.

Entenem per expedients *vigents* aquells que es troben actius i perceben la prestació corresponent. Els *suspesos* són aquells que es troben dins del programa de la RMI però no perceben la prestació per diferents motius (inserció laboral, incompliment,...). Els expedients *extingits* són els que ja no es troben dins de la RMI. Els *denegats* són aquells que el Departament corresponent no resol favorablement. Els expedients de *baixa* són els que tenen incompleta la documentació i s'estableix un període de tres mesos per poder complementar l'expedient. Entenem per expedients *pendents* aquells que estan a l'espera de resolució, els *caducats* són els que no han aportat la documentació requerida per completar l'expedient. Els *pendents de nòmina* són aquells que s'han resolt favorablement però no es fa efectiu el cobrament corresponent per manca de disponibilitat pressupostària i els *atesos* són el total d'expedients que es gestionen en el programa durant el mes en curs.

	Vigents	Suspesos	Extingits	Denegats	Baixes	Pendants	Caducats	Atesos
juny 2011	1.190	280	1.576	580	0	44	25	3.695
desembre 2011	837	551	1.644	527	0	240	25	3.824
desembre 2012	714	314	2.065	804	2	112	25	4.036
maig 2013	727	176	2.255	896	2	84	25	4.165

El nombre d'expedients atesos augmenta en 470 en aquest període de temps. Tot i això, és significatiu observar com des d'abans del decret (juny) fins al desembre, el nombre de RMI suspeses augmenta en 353 expedients, passant

de 280 expedients suspesos a 551. Així mateix, el nombre d'expedients extingits de juny a desembre 2011 augmenta en 68 més, i en un any, s'extingeixen 421 expedients més. **En 2 anys, a la ciutat de Lleida s'han extingit 679 expedients de RMI, un increment d'un 43% d'expedients extingits.**

Al maig del 2013, dels 4.165 expedients atesos, només 727 són vigents, representant un 17,45%, mentre que al juny del 2011 era del 32,2%.

Una altra dada que volen ressaltar és el nombre d'expedients **denegats**, que al llarg del 2012 ha estat de 804, un **19,9%** respecte al total d'expedients atesos. Al mes de juny de 2011, els expedients denegats representaven un 15,7%.

La dada d'expedients pendents de resolució és també molt significativa. Abans de la modificació del decret només hi havia 44 expedients pendents, arribant a 240 en només 6 mesos. És clarament un indicador que existeixen traves importants de cara a la resolució dels casos a nivell administratiu.

Hauríem de poder considerar també els casos que malgrat estar vigents, resten pendents de nòmina durant molt temps. Aquest fet genera una gran incertesa en totes les persones afectades per aquest procés, sobretot tenint en compte que no es perceben endarreriments. No podem aportar dades quantitatives perquè aquestes no es troben disponibles en l'aplicatiu web del Departament que gestiona la RMI.

8. L'OPINIÓ DELS PROFESSIONALS DE L'ACCIÓ SOCIAL

A continuació presentarem els comentaris i les opinions que es van facilitar els professionals, de les administracions municipals i autonòmica i de les entitats del tercer sector, en les entrevistes i els grups de discussió en els que van participar.

Els comentaris esmerçats tenen un denominador comú, que és l'elevat grau de preocupació i de malestar que manifesten els professionals davant d'aquesta conjuntura, que els ha deixat en moments d'indefensió front les persones beneficiàries, i sense eines per realitzar i desenvolupar un òptim treball social.

Les consideracions dels/de les professionals les presentarem en el mateix ordre que hem analitzat les dimensions en el marc teòric, i després de la descripció de cada una d'elles, hem inclòs un seguit d'opinions i preocupacions que han sorgit de manera latent sobre la possible evolució del programa.

DIMENSIÓ ECONÒMICA

La dimensió econòmica és una de les situacions que preocupen i inquieten més als/a les professionals que atenen a les persones més vulnerables. Les dificultats i necessitats econòmiques són un important entrebanc a l'hora de desenvolupar accions socioeducatives. La manca de recursos econòmics, segons l'opinió dels professionals, és la principal demanda de les persones usuàries.

Es que ara mateix, la situació econòmica s'ha convertit en la prioritat. I això està dificultant molt que puguis fer altra feina que també és important fer i que fins ara, en condicions normals, podíem fer, però ara mateix la prioritat és que no hi ha per menjar, que no hi ha per pagar la llum, que ens desnonaran... i dificulta moltíssim la nostra feina. (Psicòloga EAIA Municipal)

Cada cop, des dels Serveis Socials, s'observen que hi ha un increment de les demandes, que en ocasions no coincideix amb un augment de famílies ateses. Les demandes que realitzen les persones són cada vegada més centrades en la cobertura de les necessitats bàsiques i en poder gestionar, si es possible, el

dia a dia. Els i les professionals fan referència a que les famílies tenen necessitats de subsistència que van més enllà de les necessitats bàsiques.

Les famílies demanen lo bàsic i això produeix un increment de les demandes en despeses de la llar(...). Això no vol dir que en principi les necessitats bàsiques no existeixin, penso que s'agregen les de subsistència. (Treballadora Social Càritas)

La freqüència de les demandes ha augmentat. Necessitats bàsiques o inclús jo no diria ni bàsiques, perquè estem parlant de quelcom més que bàsic, és a dir, estem parlant de menjar i estem parlant de pagar una factura d'aigua o llum i això quan hi ha famílies amb nens, és quelcom essencial. (Treballador Social Creu Roja)

Les demandes d'alimentació bàsica han anat creixent en els darrers mesos, i és sens dubte un dels recursos més demandats i alhora que faciliten més serveis, malgrat aquesta demanda, cada cop les persones presenten les situacions de dificultats econòmiques com a indicador per poder accedir a altres recursos socials.

No podem tirar el menjar que sobra del càtering ... el donem als pares quan venen a buscar els seus fills i les seves filles. (Metgessa. Servei Materno Infantil)

(...) demandes d'aliments no n'havia rebut mai, i ara també me'n fan. (Psicòloga d'atenció primària dels Serveis Socials Bàsics)

... he arribat a veure, en una sol·licitud de dependència, en els motius i observacions, la família expressa necessitar aliments, tot i ser una valoració de dependència. (Treballadora Social-2 d'atenció primària dels Serveis Socials Bàsics)

Malgrat aquest augment de les demandes, en els darrers anys han anat minvant els ajuts a les famílies en situació de risc social.

... manquen recursos alternatius, és a dir, actualment hem tingut menys beques de menjadors, menys ajuts per a llibres... (Treballadora Social EAP)

Els professionals coincideixen en que l'actual situació, cada cop posa de manifest una creixent bretxa social, produint importants desigualtats, que cada dia s'observen més en les activitats diàries de les famílies.

El decret de la RMI, es una decisió ideològica, hi ha un col·lectiu de persones que tenen dificultats per a la seva autonomia personal, i l'administració les vol tenir controlades. (Economista. Universitat de Lleida).

I que s'utilitzen els recursos més econòmics per les famílies, que són TV i carrer. I tots sabem quines són les conseqüències que tot això comportarà a la llarga. Els nens en condicions econòmiques normalitzades tenen uns recursos que els nens en risc no tenen. (Treballadora Social-3 d'atenció primària dels Serveis Socials Bàsics)

Afegint clar, que a nivell d'escola també els hi afecta molt, ja que molts no tenen llibres perquè els pares no els poden pagar, o no tenen materials, i això els fa sentir força malament. Els pares se senten força malament de no poder-los-hi donar però els nens també perquè se senten molts diferents als seus companys. (Treballadora Social-1 d'atenció primària dels Serveis Socials Bàsics)

Aquesta generació de desigualtats esta produint en les famílies i principalment en els infants, canvis en les seves conductes i en la seva manera de percebre el món que els envolta.

Manca de material escolar, manca d'higiene en la vestimenta, alimentació deficitària, dèficit de control mèdic, (...) i després inestabilitat emocional, o sigui més depressió infantil, més estrès, més agressivitat, més apatia, augment de diferències entre els menors de famílies en risc, crispació en l'ambient familiar, que també es nota als nens als centres... A més a nivell de socialització dels menors a l'escola, ja que no poden anar a les colònies, a les sortides... (Educadora Social PROSEC)

De fet els nens ja t'ho diuen. Que ells fan els deures a l'hora de l'esbarjo quan la professora els pot deixar els llibres. (Educadora Social-2 d'atenció primària dels Serveis Socials Bàsics)

I es que les famílies reben l'impacte econòmic de la crisi per dues bandes, d'una banda han deixat de percebre les prestacions econòmiques per part de les administracions i d'altra banda molts dels serveis, que en ocasions s'havien convertit en bàsics que reveien han disminuït o en ocasions han desaparegut.

Hi ha moltes més demandes d'ajuts econòmics per temes relacionats amb el pagament de llibres, beques de menjador, activitats de lleure... A més, aquest darrer curs, ens estem trobant que a les ludoteques fan pagar una taxa anual de 20€, però com moltes famílies no ho poden pagar, doncs els nens, a la sortida de l'escola, passen l'estona al carrer. (Educadora Social-3 d'atenció primària dels Serveis Socials Bàsics)

Almenys els altres anys, mitjançant les beques de menjador, asseguraves una menjada calenta al dia, però aquest any també s'ha perdut (Educadora Social-2 d'atenció primària dels Serveis Socials Bàsics)

Però aquestes desigualtats socials encara són més alarmants quan es produeixen en la relació dels infants i adolescents amb el seu grup d'iguals, i a

la vegada aquestes situacions poden repercutir en la relació amb el seus pares, en el seu rendiment acadèmic, iniciant una nova etapa d'exclusió social

El tema dels llibres és especialment dolorós, perquè es un tema que s'evidencia molt entre els nens.(...). en adolescents i tema de llibres, més d'una mare, en situació de desmuntar-se a la consulta plorant, per tot allò que com a mare li implicava haver d'enviar al fill adolescent sense llibres a l'institut. I no sols això, sinó que cara al fill, al pensar lo que per a ell representava de cara als altres companys estar en aquesta situació de desigualtat, i a la vegada també nens que tenien un bon rendiment escolar, pensar que aquesta situació pot representar una vivència molt frustrant, i que això un retrocés en la seva motivació escolar. (...) I la importància que té això, sobretot en l'adolescència, que busquen molt el sentir-se igual que el grup i qualsevol petita diferència els desnivella emocionalment... és força complicat. (Psicòloga d'atenció primària dels Serveis Socials Bàsics)

Aquestes dificultats econòmiques i la manca de respostes per part de les entitats i les administracions comporta el ressorgiment de noves formes d'economia, properes a la situació de la marginalitat, com ja hem dit anteriorment, posant de manifest les creixents desigualtats socials i econòmiques entre les persones més vulnerables

Moltes són les mares que ja et diuen que ara estan fent coses que mai s'haguessin imaginat fer. Tampoc et diuen el que, però ja t'ho imagines. (...) Dones que abans no ho havien fet i ara s'hi ha hagut de dedicar., si els seus fills passen gana o li has de donar una medicació, diuen fan el que convingui i més. (Educadora Social-1 d'atenció primària dels Serveis Socials Bàsics)

Moltes de les famílies han desaparegut dels Serveis Socials, ja no ens demanen ajudes, o bé les busquen en la xarxa familiar els que en tenen, en la economia submergida, o realitzant petits robatoris. (Cap de Serveis. Ajuntament de Lleida)

Hem tingut el cas d'una mare, el nadó de la qual es va posar malalt, i al portar-lo al metge aquest li va receptar Apiretal. Ella no tenia diners per comprar-la, així que va anar porta per porta a cada veí oferint-se per netejar-li el pis a canvi de 10€ per poder comprar la medicació del nadó. Va trobar una veïna, que més per llàstima que per altra cosa, li va fer escombrar i netejar el terra a canvi dels 10€. (Psicòloga EAIA Municipal)

El que si hem notat és, famílies que venen i et diuen... “ per tenir els nens a l'EAIA es cobra, no?” és a dir, ja no els sembla tant malament tenir els nens a l'EAIA si es cobra una paga. Clarament la prioritat és la situació econòmica, la situació familiar és força greu i per tant si cobro alguna cosa valdrà la pena passar per l'EAIA. (Psicòloga EAIA Municipal)

DIMENSIO DE LA SALUT

La salut és una de les dimensions que es veuen més afectades per la manca de recursos econòmics, en l'apartat anterior ja hem parlat de les necessitats de subsistència enfront de sols mencionar les necessitats bàsiques, el tenir cura de la salut i el prevenir possibles malalties es un aspecte que es fa difícil en la situació social i econòmica en que ens trobem actualment.

Les dificultats econòmiques, les càrregues familiars i la necessitat de mantenir la llar familiar, comporta que de manera progressiva, s'hagi abandonat la cura del propi cos. Aquest aspecte es posa de manifest, entre altres, en l'aparició de problemes alimentaris. La disminució de visites mèdiques, principalment en metges especialistes en els que les prestacions no les cobreixen el sistema públic de salut, i també en l'abandonament dels tractaments farmacològics.

Realment és molt dur de veure i de viure, però són situacions tant dramàtiques per les famílies, i es veuen tant desbordats... Per molt que nosaltres puguem anar cobrint mínimament l'alimentació mitjançant recursos com les parròquies o els excedents de la Unió Europea, però si un pare és mínimament conscient de l'alimentació que necessita un nen, sap que amb això no n'hi ha prou. (Educadora Social-1 d'atenció primària dels Serveis Socials Bàsics)

La gent menja, poden passar més o menys gana, però almenys menja, que no s'alimenta. No estan ben nodrits. Inclús ho veus amb nens petits, que molta llet i molt biberó però no mengen les farinetes, ni la fruita, ni la verdura ... (Treballadora Social-3 d'atenció primària dels Serveis Socials Bàsics)

Almenys els altres anys, mitjançant les beques de menjador, asseguraves una menjada calenta al dia, però aquest any també s'ha perdut. (Treballadora Social-1 d'atenció primària dels Serveis Socials Bàsics)

Disminució de visites a metges especialitzats, com dentista, oculista, odontòleg. (Educadora Social PROSEC)

També hi ha molts abandonaments de tractaments farmacològics perquè les famílies sí que exposen que no els poden pagar. (Treballadora Social CSMIJ)

Els professionals d'atenció social en l'àmbit de la salut, també destaquen l'augment de situacions d'ansietat, estrès i depressió, fruit d'aquestes dificultats de suport i de xarxa familiar i comunitària, aquestes es produeixen tant en els infants com en els adults.

Hi ha un augment de trastorns conductuals, emocionals i d'ansietat amb nens i nenes, que està directament relacionat amb aquestes situacions. (...) Hi ha hagut un augment de la demanda d'intervenció i sí que lo que estem veient que moltes vegades ... la majoria de les famílies que estan patint realment aquesta crisi és que tota la dinàmica familiar que estan vivint de pares deprimits, molt angoixats, amb dificultats per donar menjar, doncs els nens ho manifesten amb problemes de conducta i amb problemes emocionals i sí que quan intentem moltes vegades derivar o fer coordinacions amb altres serveis, ens trobem amb les dificultats que exposen tots, no? Que no hi ha, que no hi ha recursos econòmics, que no els poden portar a l'esplai, que no hi ha colònies. (...) Ens arriben moltes demandes per diagnòstic de situacions, i gairebé el 60% són demandes per valoració d'un possible trastorn d'hiperactivitat, quan realment la base és més emocional, d'ansietat i d'estrès familiar (...) un augment de patologies dels nens, més aviat com a fruit de la situació familiar que estan vivint. (Treballadora Social CSMIJ)

(...) també sobretot des de que han hagut totes les restriccions en el tema RMI, el que ha passat és que el tema econòmic, o la demanda econòmica, o les conseqüències de les dificultats econòmiques, a través de situacions d'ansietat, de símptomes de depressió, han passat a ser el primer motiu de consulta. S'ha notat un increment en les derivacions de persones que presenten simptomatologia arran de la problemàtica econòmica. Abans no era el motiu principal, sinó un afegit. La gent està molt nerviosa. Ja diuen que els diners no fan la felicitat però calmen els nervis. (Psicòloga d'atenció primària dels Serveis Socials Bàsics)

Hi ha problemàtiques d'angoixa i d'ansietat, sobrevingudes per la problemàtica de manca d'ingressos. Aquesta situació conjuntural d'inseguretat i inestabilitat fa créixer les problemàtiques de salut. Això es reflecteix també en els noves sol·licituds de la RMI (Psicòloga. Departament de Benestar Social i Família)

En l'àmbit de la salut, els professionals fan referència a l'inici de consums de substàncies addictives, les dificultats personals i socials, la manca d'estabilitat emocional, la vida sense cap tipus d'obligacions i plena d'incerteses, la necessitat de fugir de la realitat...comporta que moltes persones iniciïn o reiniciïn el consum de tòxics, o bé que no puguin iniciar processos de desintoxicació.

Al no poden assumir la responsabilitat econòmica i de cura familiar, ens trobem amb persones que pateixen molta ansietat. Aquestes passen de fer un consum d'alcohol habitual a un abús d'aquest davant la manca de sortida. Si a més s'afegeix la malaltia mental això s'agreuja. (Treballadora Social CAS)

És una fugida. La fugida física mitjançant la desaparició, però també hi ha la fugida psicològica, per por, o de vegades la busca de refugis en els consums, ja sigui amb l'alcohol, amb les drogues. Hi ha moltes mares que davant la situació d'impotència i de la incapacitat per afrontar tot allò que

hauria d'assumir i no pot, es paralitza i es fuig mitjançant els consums. (Psicòloga d'atenció primària dels Serveis Socials Bàsics)

Com ja s'ha comentat han augmentat les problemàtiques relacionades amb els consums, amb l'alcoholisme, les depressions i ansietats... (Treballadora Social-2 d'atenció primària dels Serveis Socials Bàsics)

El fet de no poder disposar de la RMI, fa que moltes persones no puguin fer front al tractament d'una manera adequada, com podria ser l'accés a les comunitats terapèutiques, ja que no poden assumir-ne el seu cost. (Treballadora Social CAS)

Sens dubte, que una de les conseqüències de les restriccions en les prestacions de la Renda Mínima d'Inserció, s'ha produït en el pagament dels medicaments, ja que, per a moltes famílies, aquests no són prioritaris, o no hi poden accedir, per raons econòmiques. En els darrers mesos s'observa un increment de les demandes en aquest sentit. Demandes que s'agregen quan existeix una patologia mental.

(...) hem notat l'augment de les demandes per medicació i en molts casos medicació per a nens, ja sigui medicació prescrita per psiquiatres, psicòlegs, per CSMIJ, que les famílies no poden comprar perquè no tenen res. (Educadora Social-1 d'atenció primària dels Serveis Socials Bàsics)

Hem trobat també un fort increment amb tot el tema de medicació, pues perquè tenim força gent que està pendent de cobrar, però no cobra i amb el tema de medicació sí que hem tingut força sol·licituds. (Treballadora Social Càritas)

(...) en malalts mentals, hi ha hagut molts més ingressos d'urgència, ja que es desestabilitzen, o consumeixen, barregen medicació amb alcohol... Al no tenir ingressos, i tots aquests canvis que hi ha hagut a nivell de salut, ha causat que la meitat dels dies no es prenguin la medicació. (Treballadora Social-1 d'atenció primària dels Serveis Socials Bàsics)

Per finalitzar la dimensió de la salut, hem pogut analitzar les situacions derivades de malalties físiques sobrevingudes, degut a una incorrecta alimentació o un estat d'ansietat que no es propi dels moments evolutius de les persones, principalment dels nens i de les nenes.

Ens troben en situacions de nens que han nascut aquí i que quan retornen al país d'origen, han patit problemes d'adaptació en quan alimentació i salut. A causa d'això han hagut de fer el retorn. (Treballadora Social CAS)

DIMENSIÓ DE L'HABITATGE

Com ja hem anat observant al llarg del nostre treball, tenir una vivenda és un dels elements més importants en quan a la seguretat de les persones. Perdre l'espai on vius i on viu la teva família produeix en les persones una situació de pèrdua de sentit d'allò que fan i per a què ho fan. L'habitatge es una de les principals conseqüències de la crisi econòmica, i ha fet incidència en tant en la forma de viure, com en l'agreujament de les condicions econòmiques familiars. Una de les principals de les demandes que han rebut els professionals dels Serveis a les Persones són els impagaments i els deutes que tenen les famílies i les lluites per poder evitar un possibles desnonament

(...) més que haver noves demandes, ens trobem que les antigues demandes s'han duplicat, com podrien ser els ajuts de lloguer, els de subministraments, els desnonaments, la situació de no tenir feina. Aquestes demandes abans ja hi eren però ara s'han duplicat o triplicat. En aliments el mateix, anem desbordats. (Treballadora Social-1 d'atenció primària dels Serveis Socials Bàsics)

Per nosaltres abans una vivenda estable era de les coses més importants, i els demanaves el contracte de lloguer, però ara depèn de cada situació ja t'esperes i fas de més i de menys. Lo important es que no visquin al carrer, ja sigui de lloguer, pendent de desnonament o de "puntada". (Psicòloga EAIA Municipal)

Els professionals de l'acció social han observat en els darrers temps un augment de les formes de compartir habitatge, destaquen que hi hagut un increment d'habitacions rellogades, amb un intent d'aconseguir nous ingressos per a les famílies que intenten mantenir la seva llar, i per altra que les persones o famílies amb pocs recursos tenen accés a un espai on viure.

El tema de la casa doncs hem notat que hi ha un augment de la demanda de pagament d'habitacions, de fet nosaltres atenem a població immigrada que normalment sol estar amb habitacions rellogades i si que hem notat un augment de gent que ens demana aquest tipus d'ajut. (Treballador Social Creu Roja)

I no només famílies com a tal, si no, persones que sols es coneixen, sense arribar a ser família, i que no els ha quedat més remei que viure junts per poder compartir despeses ja que els manca recursos. (Educadora Social-3 d'atenció primària dels Serveis Socials Bàsics)

Es veritat que hi ha moltíssimes més habitacions rellogades. Molta gent que abans vivien sols en pisos petits o antics, i que ara tampoc ho poden

assumir sols. (Treballadora Social-1 d'atenció primària dels Serveis Socials Bàsics)

Aquest fet, que s'inicia com una acció exclusivament econòmica, produeix canvis en les relacions interpersonals i en la cura dels fills i filles, i fins hi tot persones i famílies que havien iniciat el seu procés de reinserció han hagut de tornar enrere en aquest procés amb les dificultats de convivència i emocionals que han produït aquests canvis, i es que en moltes ocasions es l'única solució possible.

(...) famílies monoparentals amb nens, que han hagut de llogar una habitació a algú desconegut. La mare haver d'anar a treballar i inclús haver de deixar als nens amb aquesta persona, que potser ja es coneixen mínimament però potser no amb la suficient confiança per deixar el seu fill. (Educadora Social-2 d'atenció primària dels Serveis Socials Bàsics)

A més, es que hi ha famílies que s'han reunificat. Nuclis que abans eres independents i ara s'han unit, i això provoca molts problemes de convivència dins de les llars. Abans potser no s'aguantaven, perquè no tenien necessitat, i ara s'han vist obligats per la situació econòmica. Molts no han tingut més remei que compartir pis i compartir despeses, i tot això genera molt malestar. (Educadora Social-1 d'atenció primària dels Serveis Socials Bàsics)

Hi ha hagut canvis en el tema de la convivència degut als reagrupaments que han patit algunes famílies ja que no han pogut fer front a les despeses d'hipoteca o lloguer. Molts han hagut de tornar amb els avis, fet que els ha provocat patiment i dificultats en la convivència. (Treballadora Social CAS)

Des de la nostra entitat, (...), hem observat que moltes famílies han reconduït la problemàtica marxant a viure a casa de familiars o amics. (Tècnica d'inserció laboral Reintegra)

Com ja hem anat comentat al llarg de la presentació dels resultats i en l'inici del treball, la crisi que s'està produint en aquests moments és una crisi multidimensional i que comporta indefensió, inseguretat i malestar en les persones. Les persones, les famílies, tenen la sensació que en lloc d'anar millorant o potenciant les situacions de benestar, cada cop anem més endarrere.

Amb aquesta reforma, en aquest nou plantejament hi sorgiran nous col·lectius de pobresa i també noves demandes, (...) i s'hauran d'adaptar les propostes i els programes a les necessitats de la població. (Economista. Universitat de Lleida)

El no tenir una seguretat econòmica i una seguretat en quant a l'entrada de diners, la gent perd la seguretat en si mateixa i perd el control sobre la seva vida. Llavors aquesta inseguretat i aquesta por en genera molta més irritabilitat, molta més incomoditat. Si això ho ajuntem, (...), al fet de que els fills ja independitzats juntament amb els seus propis fills, han de retornar amb els pares i els avis, ens trobem amb situacions de superpoblació dins dels pisos, ja sigui per això o perquè hi ha la convivència entre diferents famílies o diferents persones, es donen situacions d'angoixa. (...), aquesta convivència o aquesta delegació dels fills a persones desconegudes, són situacions que de vegades fan que augmenti el risc d'abusos i de relacions complicades. (Psicòloga d'atenció primària dels Serveis Socials Bàsics)

SITUACIONS PERSONALS I FAMILIARS

La situació actual, com hem anat analitzant, presenta grans canvis en les formes de viure i de conviure, però sobre tot comporta canvis en la forma que les persones tenen de fer front a les seves expectatives de futur, o a la manera d'enfrontar-se a un futur que ells mai haguessin pogut imaginar. Els professionals de l'atenció social han vist com als serveis socials han arribat nous perfils de famílies.

Nosaltres sí que hem vist, potser no tant famílies de PIRMI, però sí famílies que fins ara tenien un cert estatus econòmic, tenien feina, tenien una xarxa social, i ara tot això ho han perdut. Han perdut la feina, han perdut els ingressos, han tingut que canviar de domicili, d'escola, d'amics... vull dir que sí que se troben més sols. Perquè no són famílies acostumades a anar als serveis a demanar ajut i sí que hem vist que hi ha famílies que es van quedant aïllades, amb moltes dificultats, que no saben com se'n sortiran. No entren en el circuit aquest d'anar a demanar, patint moltes pèrdues i molts dols. (Treballadora Social CSMIJ).

(...) hem detectat uns nous tipus de famílies que venen a serveis socials, que és una mica la pobresa aquesta emergent, de la que parlem ara, que abans no tenien aquesta situació i ara arran de tota aquesta crisi econòmica estan acudint al servei. I això fa que no estan tan acostumats a venir com potser d'altres famílies, i potser tenen més vergonya a l'hora de fer la demana ja que és una situació incòmoda per ells. (Treballadora Social-2 d'atenció primària dels Serveis Socials Bàsics)

També s'han observat creixents situacions de descens de l'autoestima, que en molts moments comporta sentiment de culpabilitat i l'augment de la conflictivitat familiar, que en deriva dificultats en la relació, conductual i emocional, amb els seus fills i filles, i viceversa.

A les llars familiars hi ha més crits, més irritabilitat, menys capacitat de contenció emocional. (Treballadora Social EAP)

Inestabilitat emocional, o sigui més depressió infantil, més estrès, més agressivitat, més apatia, augment de diferències entre els menors de famílies, crispació en l'ambient familiar, que també es nota als nens als centres. (Educadora Social PROSEC)

Inclús algun cas més de violència de gènere. Gent que no havia tingut mai aquests conflictes i en una discussió un li ha donat una bufetada l'altre, en un moment de tensió. Amb tota la situació econòmica que viuen, suposo que hi ha molta més pressió en la parella. (Treballadora Social-1 d'atenció primària dels Serveis Socials Bàsics)

Frustració i impotència dels adults davant l'incapacitat de donar resposta a les demandes de la família, i canvis de model familiar, una mica, adults desmotivats i frustrats deleguen als seus fills responsabilitats que no els hi toca. (Educadora Social PROSEC)

(...) Hi ha hagut un augment de la demanda d'intervenció i sí que lo que estem veient que moltes vegades no... la majoria de les famílies que estan patint realment aquesta crisi és que tota la dinàmica familiar que estan vivint de pares deprimits, molt angoixats, amb dificultats per donar menjar, doncs els nens ho manifesten amb problemes de conducta i amb problemes emocionals i sí que quan intentem moltes vegades derivar o fer coordinacions amb altres serveis, ens trobem amb les dificultats que exposen tots, no? Que no hi ha, que no hi ha recursos econòmics, que no els poden portar a l'esplai, que no hi ha colònies. (Treballadora Social CSMIJ)

L'augment de la crispació que hi pugui haver en les famílies a causa del malestar econòmic, és un contaminant, que fa que cada cop més es detectin agressions dels fills vers als pares. (Tècnica d'execució de mesures de Justícia Juvenil en medi obert)

Aquestes circumstàncies d'angoixa i de conflictivitat familiar comporten que en moltes ocasions els pares, com a caps de família, no poden o no volen assumir aquestes responsabilitats, i per causa de les dificultats per mantenir el seu rol, i de no voler conservar els vincles afectius i familiars opten per buscar noves alternatives fora de la llar familiar, amb el que comporta aquests abandonament per a la mare que ha d'assumir aquesta nova situació.

També ens trobem amb situacions on el cap de família, al no tenir feina i al no tenir recursos, ha abandonat la família. Ha marxat i ha deixat a l'esposa i als fills... Els deixa amb els deutes que ja tenien més els afegit amb la nova situació familiar. Deutes de lloguer, llum, aigua, escola... (Educadora Social-2 d'atenció primària dels Serveis Socials Bàsics)

(...) marxen sense passar-los-hi cap tipus de pensió, ni diners, abandonats totalment. (Educadora Social-3 d'atenció primària dels Serveis Socials Bàsics)

També els professionals exposen que la manca de recursos econòmics provoca trencament en els vincles afectius entre pares i fills, els pares es veuen impotents de poder cobrir les necessitats materials i per tant no es poden, o no volen, assumir les necessitats afectives dels seus fills.

Quantes famílies acudeixen al servei i et diuen que ja no poden mantenir als seu fills i ja no els poden, que els posin en un centre. I cada cop més hi ha famílies que volen deixar els menors a serveis socials. Es molt dur de veure! (Educadora Social-2 d'atenció primària dels Serveis Socials Bàsics)

Per això tot el que parlàvem abans. Per motius econòmics no es tutela un menor, però és que moltes mares no desemparen els seus fills, ja voldrien elles tenir aigua calenta i sabó o detergent, però no tenen diners per tenir tot això. Elles no desemparen els fills però és la situació en general. (Psicòloga EAIA Municipal)

En aquest àmbit de les noves situacions familiars i socials, la manca d'ingressos econòmics, d'ajuts socials i de no poder cobrir les necessitats de les famílies apareixen i augment les conductes disocials, que es presenten en petits robatoris, que realitzen amb els seus fills i filles.

A més, molts inicien les activitats delictives, ja siguin les mares o els pares, amb el risc que això comporta. I molts cops sense preservar a la canalla. Molts se'n van a robar amb els nens, o a buscar als contenidors amb els nens a altes hores de la nit. (Educadora Social-1 d'atenció primària dels Serveis Socials Bàsics)

Com ja hem vist, la crisi familiar afecta directament als nens i a les nenes, i de moltes maneres diferents, comportant respostes molt complexes, que poden ser des de la necessitat d'assumir responsabilitats que no els hi pertoquen o d'iniciar conductes disocials.

Nosaltres també veiem molts nens que estan moltes hores sols a casa, perquè la mare subsisteix amb treballs del què pot i a més a més responsabilitza als nens fins i tot dels germanets més petits. (Treballadora Social CSMIJ)

(...) són situacions de vergonya important per als nens. En adolescents representa el fet de no anar a classe per no tenir els llibres. O bé el buscar motius d'expulsió per no haver d'anar a l'escola. (Educadora Social-2 d'atenció primària dels Serveis Socials Bàsics)

Hi ha un augment molt gran de trastorns conductuals amb canalla, emocionals, ansietat... està directíssimament relacionat amb aquestes

situacions. (Educadora Social-1 d'atenció primària dels Serveis Socials Bàsics)

La manca o dificultats econòmiques ha comportat, en els infants i adolescents, un augment de les conductes de risc, que sobretot s'han observat en l'àmbit escolar, amb un augment de l'absentisme i el fracàs escolar.

El tema dels llibres és especialment dolorós, perquè es un tema que s'evidencia molt entre els nens. Si tu cada dia has de menjar lleties, és una cosa que tu vius dintre del domicili, però ningú ho veu, i tot i que com a pare saps que no es lo millor, no ho fas públic. (...), sinó que cara al fill, al pensar lo que per a ell representava de cara als altres companys estar en aquesta situació de desigualtat, i a la vegada també nens que tenien un bon rendiment escolar, pensar que aquesta situació pot representar una vivència molt frustrant, i que això representa un retrocés en la seva motivació escolar. (Psicòloga d'atenció primària dels Serveis Socials Bàsics)

Hi han hagut més famílies que han fet demanda de formació pels fills, programes mixtes de formació i treball, escoles taller, PQPI per nois de 16 anys. (Tècnic d'ocupació IMO)

En l'inici de les situacions de precarietat laboral, les xarxes de suport familiar i social van poder mitigar les circumstàncies de crisi personal i social, i els diferents membres de la família van anar assumint les circumstàncies donant ajuda a la resta de familiars que no podien fer front a aquestes problemàtiques, però de manera palatina aquesta conjuntura ha anat disminuint, i en aquesta mateixa línia ens trobem en que apareixen noves formes de convivència familiar, per poder utilitzar el poc entramat de la xarxa social es manté vigent.

(...) s'ha notat molt, que dins d'una mateixa família ja hi ha més d'un membre a l'atur i amb necessitats, i per tant a l'hora de prestar-se suport és cada cop més difícil. A l'hora de buscar recursos i suport et trobes que el que te'l podia prestar ara també el necessita ell (...). Abans, aquesta xarxa era una xarxa sòlida i ara cada cop menys, doncs hi ha més d'un membre en situació de crisi, i de vegades cau tot en pensionistes que no ho poden assumir tot... (Treballadora Social-2 d'atenció primària dels Serveis Socials Bàsics)

(...) hi ha famílies que s'han reunificat. Nuclis que abans eres independents i ara s'han unit, i això provoca molts problemes de convivència dins de les llars. Abans potser no s'aguantaven, perquè no tenien necessitat, i ara s'han vist obligats per la situació econòmica. Molts no han tingut més remei que compartir pis i compartir despeses, i tot això genera molt malestar. (Educadora Social-1 d'atenció primària dels Serveis Socials Bàsics)

La majoria de les famílies ateses, un 50% eren famílies nuclears amb carregues familiars, les persones soles representarien un 18% i les monoparentals un 31%, bàsicament famílies amb càrregues. (Tècnic d'ocupació IMO)

Els professionals destaquen la importància dels rols dels avis i de les àvies com a elements de suport personal, social i econòmic per poder recuperar els moments d'angoixa que pateixen els seus fills i nets, aquesta cobertura de necessitats a partir de les pensions que ingressen els avis, el que han produït es retenir la crisi, però empobrir molt més a tota la família

Perquè cada cop més ens trobem amb que els padrins estan assumint deutes de fills, estan aguantant als fills fins que aquests cobrin la RMI o no la cobrin, i aquests padrins estan cobrint les despeses dels seus fills. (Treballadora Social-2 d'atenció primària dels Serveis Socials Bàsics)

Les demandes provenen d'una població de gent gran amb malalties cròniques. És una població que freqüenta els serveis sanitaris. (...) el problema econòmic prové de ser família acollidora de fills i nets retornats al domicili. Aquestes persones grans abans vivien soles i amb petites pensions que els permetia cobrir les despeses bàsiques. I això de fet ho viuen malament i amb força angoixa, ja que aquella petita pensió que fins ara els permetia anar sobrevivint, ara és totalment insuficient. (Treballadora Social ABS).

És la separació dels progenitors per problemes econòmics, assumpció de pagar les despeses com hem dit de la família extensa d'avis i padrins i per tant, empobrir amb aquests. (Educadora Social PROSEC)

Una de les conseqüències en l'àmbit de les famílies que està succeint és el retorn imprevist al seu país d'origen, per poder trobar feina i noves possibilitats per als pares i germans més grans.

(...) hi havia famílies que no tenien xarxa informal, sobretot famílies procedents de l'estranger, i que han decidit tornar al país d'origen. (Educadora Social-3 d'atenció primària dels Serveis Socials Bàsics)

DIMENSIÓ LABORAL

L'accés al món del treball és una de les principals eines de socialització per a totes les persones, estiguin o no en situació de vulnerabilitat.

Les persones volen i necessiten treballar, no sols com a font d'ingressos, si més no com a reconeixement social i necessitat de pertinença a un grup. (Economista. Universitat de Lleida).

Les dificultats de l'accés al mercat de treball de forma continuada i els nous criteris de la renda mínima d'inserció han provocat que les persones usuàries tinguin dificultats d'accés al món laboral i a la vegada no vegin en els contractes de curta durada o de caire precari una solució a curt termini a la seva situació personal i d'ocupació. Aquesta situació dificulta enormement el treball social amb les persones més vulnerables, i no es dona valor a la possibilitat d'accedir al món laboral i de la formació com a eina d'inserció social

Si tenen una oferta de feina ara també s'ho plantegen, perquè si l'oferta és per a quinze dies de treball, però després han de tenir tants problemes i no m'asseguren que això anirà bé i recuperaré la RMI... fa que no acceptin la feina. Clar és tot un efecte bumerang molt, molt pervers... és com a molt estressant. (...) És una eina que hauria de servir per a promocionar que la gent s'integrés, i crec que l'efecte és completament el contrari. Amb aquestes mesures s'impedeix la integració. (Treballadora Social CAS).

Les famílies amb perfils més socials poden quedar en situació de més vulnerabilitat. O trobo feina, o no se que faré però són perfils molt difícils de col·locar, ara més que mai, no hi ha demanda de feines com neteja o construcció i la prospecció empresarial es fa molt difícil. (Tècnica d'Inserció laboral Reintegra).

I la gent que ha complert amb els compromisos de la RMI d'inserció laboral i perquè ha treballat 1 o 2 mesos a l'estiu a la fruita, i ara li han suspès la prestació. (Educadora Social-2 d'atenció primària dels Serveis Socials Bàsics)

Jo crec que amb tota aquesta gent s'ha fet una injustícia enorme. Els estan penalitzant que treballin. Clar que hi ha gent que fa anys i panys que cobren RMI però parlem-n'hi d'aquests si vols. Però aquests casos són mínims. Clar que hi havia moltes coses a revisar però s'han carregat el programa. (Treballadora Social-1 d'atenció primària dels Serveis Socials Bàsics)

La pèrdua en el programa de les accions de inserció sociolaboral també ha dificultat el procés d'inclusió de les persones.

Un dels principals projectes del programa era el treball que es desenvolupava de les competències personals dels beneficiaris. En ocasions aquests aspecte era més important que la inserció laboral, i en

definitiva si no milloren les competències personals, difícilment podran accedir al món laboral (Cap de Serveis. Ajuntament de Lleida)

La formació de les persones no qualificades, es molt important per facilitar els processos d'innovació de les empreses. S'han de desenvolupar accions formatives adaptades als nous col·lectius de pobresa, principalment la gent jove i els aturats de llarga durada, i relacionades a les noves necessitats empresarials (Economista. Universitat de Lleida).

INDEFINICIÓ DE L'EVOLUCIÓ DE LA RENDA MÍNIMA D'INSERCIÓ.

Una de les principals preocupacions que manifesten els professionals que han col·laborat en la recerca és la situació d'indefinició en que s'ha situat el programa de la Renda Mínima, indefinició tant per als professionals com per a les famílies, la manca d'objectius i en conseqüència la impossibilitat de donar respostes a les persones que s'atenen en el servei dificulta, i en ocasions impedeix, el treball social i educatiu a desenvolupar.

A nivell econòmic ens ha vingut la gent amb una actitud de queixa i desesperació, ens han deixat deseparats (...) el que més rebem es la queixa de les persones que se senten abandonades amb una situació molt vulnerable. Atenent casos particulars, trobem que hi ha situacions molt injustes. Aquesta revisió és va fer de forma indiscriminada, sense respondre a criteris, gent que feia molt temps que cobrava, autòctona o immigrant... per això ha afectat a gent molt diversa. (Tècnic d'Inserció laboral Reintegra)

(...) jo parlo amb moltes famílies que encara estan pendents, però convençuts de que el cobraran, i aquesta angoixa de saber quan serà. Jo no sé si elles són realment coneixedores de tota aquesta informació, de que hi ha possibilitats de que no la cobrin. Estan esperant contínuament i això provoca moltíssim estrès, tant per a ells com per a nosaltres. (Metgessa Servei Matern Infantil).

I es que els canvis en el programa ha incidit en dos grups de famílies, les que estaven anquilosades en ell que continuen arraconades en la mateixa situació i a les que el programa els hi facilitava una projecció i millora en el seu procés d'inclusió, que aquestes les ha expulsat (Cap de Serveis. Ajuntament de Lleida).

Demanen que es clarifiqui la situació; es immoral que a les persones que no tenen recursos i no poden tirar endavant els mantenim amb tanta indefinició (...) No sabem on quedarà recollida tota la part estrictament social que havia esta el programa. (Psicòloga. Departament de Benestar Social i Família)

Aquesta situació d'indefensió en famílies vulnerables, més que situar-les en un estat de queixa, ha produït en elles una condició de apatia i d'angoixa que les deixa sense capacitat per defensar els seus drets i a vegades la seva dignitat.

A mi, el què més m'ha sorprès és que la gent acudeix a la consulta i no s'enfada. Quan jo els hi dic no..., no..., i els començo a enviar d'un lloc amb un altre, em diuen que ja hi han anat, però no em diuen que n'estan tips, no s'enfaden amb mi. I jo crec que s'haurien d'enfadar amb mi, i demanar-me responsabilitats, però no s'enfaden. Només em diuen "ah d'acord"... (Treballadora Social ABS)

(...) arriba un moment de deteriorament, de vulneració dels drets, de la pèrdua de les ganes de lluitar, que toquen la teva autoestima, el teu autoconcepte,diguem hi ha una pèrdua de la dignitat, de les ganes de lluitar, de la voluntat. (Treballadora Social Càritas)

La pèrdua d'objectius del programa, perquè més que un replantejament, els professionals ho veuen com un abandó de les polítiques socials en persones amb dificultats econòmiques i d'inserció laboral.

Des del desembre de 2012 tot està parat, sense programes. La gent del PIRMI no han fet mesures ocupacionals, van assistint poc o molt però no tenim professionals que puguin atendre, és una mica,...pots mirar ofertes però poca cosa més, les notícies es que hi haurà canvis en el sistema però no sabem quan, ni quines mesures, passa tot a treball i haurà canvis però no sabem quins. Per tant les expectatives són incertes. (Tècnic d'ocupació IMO)

Està tot en l'aire... No sabem si hi haurà itineraris novament. No ens han informat però s'estan deixant de fer coses... No podem informar tampoc a la gent, i tot i que continuem atenent els casos més vinculats a l'entitat i fent el seguiment, no sabem què passarà. (Tècnica d'Inserció laboral Reintegra)

I és que en l'actualitat hi ha poca concreció, tant pel que fa l'evolució de la renda mínima com en la claredat de les indicacions i orientacions que s'han de facilitar a les persones usuàries.

I quan els usuaris et pregunten, els has de respondre amb un "ens han dit què en principi no, però no ho sabem". Ja no és no. Perquè si els hi dius un no, si hi ha una negativa, ja dones resposta. (...) La nostra resposta a la pregunta "i, que cobraré el PIRMI?". Està sent "doncs no ho sé, només pots esperar". (Treballadora Social CAS).

Lo més trist de tot el que ha passat, per mi, ha estat que si l'Estat en el seu moment hagués dit: "Nois, no en tinc més. Hem de començar a reduir i això també ho tocarem, tot i que em sap molt de greu, però aquestes famílies

les hem de protegir d'alguna forma..." Però no, ell no ho diu això, ell criminalitza i diu: "Aquestes famílies n'han fet un abús..." I això... això és així. Això ve a ser lo més dur de tot plegat. (Treballador Social CPP)

Però llavors que passarà amb les RMI que no són purament laborals, sinó que són socials. Què en faran de tota aquesta gent? (Treballadora Social-3 d'atenció primària dels Serveis Socials Bàsics).

Està tot en l'aire (...) No sabem si hi haurà itineraris novament. No ens han informat però s'estan deixant de fer coses... No podem informar tampoc a la gent, i tot i que continuem atenent els casos més vinculats a l'entitat i fent el seguiment, no sabem què passarà. (Tècnica d'Inserció laboral Reintegra).

REPLANTEJAMENT DE LES TASQUES PROFESSIONALS I DEL TREBALL EN XARXA

Els i les professionals de l'acció social veuen i viuen amb incertesa els objectius de la seva professió, la manca de criteris objectius i la indefinició de les actuacions obstaculitza el seu rol professional, com a col·lectiu i en la relació amb les persones usuàries.

Els treballadors/es socials i els educadors/es socials viuen amb ràbia i frustració (...) d'una banda, perquè sent el pal de paller, ningú els hi ha dit res, ningú els hi ha preguntat res, ... i d'altra, perquè en aquests moments les famílies en situació de risc poden perdre el vincle amb els professionals, i aquesta pèrdua és el pas que els porta a al caritat, i això no és ni justícia ni garantia social. (Cap de Serveis. Ajuntament de Lleida).

Les dificultats econòmiques i socials de les famílies han fet replantejar d' una forma radical la intervenció socioeducativa dels professionals de l'atenció social. El treball relacionat amb la prevenció i en l'atenció a les necessitats socials ha donat pas a un treball basat, de manera quasi exclusiva, en les problemes de les persones, problemes relacionats en la majoria de les ocasions, en la dimensió econòmica.

Tota la prevenció què fèiem, i que no estem fent..., és a dir, podem fer-la, però ja no la prevenció de tots els nens i les nenes, més ben escolaritzats, els que tenen recursos externs, ... tantes coses que estàvem aconseguint des del treball preventiu, és lo què ara estem perdent. (Treballadora Social EAP)

Són simptomatologies sobretot d'aquest nivell d'estrès, causades principalment per la problemàtica econòmica. La dificultat amb la que jo em trobo, es que costa identificar altres problemàtiques. La situació econòmica

i de supervivència està tan en primer pla que la identificació d'altres problemàtiques com les de relació, de cura dels fills, d'estimulació... ja són problemàtiques secundàries i que no s'identifiquen (Psicòloga d'atenció primària dels Serveis Socials Bàsics).

(...) tot allò que tu puguis suggerir per tal de modificar la situació, perd importància perquè la situació econòmica és massa important i el que tu els hi puguis indicar és secundari. Lo primer ara és menjar i on dormir, i lo demés ja ho farem. Després ja podrem almenys escoltar. I això dificulta molt el treball amb les famílies. (Psicòloga EAIA Municipal)

Així, en moltes ocasions les tasques d'intervenció preventiva i d'acció social, esdevenen tasques de contenció.

Ara ja fem inclús nosaltres aquesta contenció. Moltes de les nostres visites s'han convertit més en visites de contenció que no pas en visites per poder-hi fer una intervenció. El fet de tenir pocs recursos fa que només puguem posar-nos en la pell de l'altre, fer una escolta activa i poca cosa més. I per nosaltres, com a professionals també és força frustrant. Abans tenies l'al·licient de quan alguna cosa anava bé, quan un cas es resolía, i ara és... "si si, jo ja t'entenc, sé com estan les coses però no hi puc fer més". (Treballadora Social-1 d'atenció primària dels Serveis Socials Bàsics)

La nostra tasca molts cops és purament per contenir, no tenim gairebé recursos, i molts cops ens traspassen a nosaltres la seva angixa. (Educadora Social-3 d'atenció primària dels Serveis Socials Bàsics)

L'augment de les demandes i la disminució de l'oferta de recursos ha provocat que les entitats i les institucions millorin el grau de col·laboració i augmenti el treball en xarxa, aspecte que ha millorat l'atenció a les persones en situació de vulnerabilitat.

Però et queda la sensació de que les entitats i Administracions estan fent un esforç molt important a nivell econòmic per ajudar a aquestes famílies (Educadora Social-1 d'atenció primària dels Serveis Socials Bàsics)

i sort (...) de les entitats privades i les institucions de Lleida, que ajuden i molt, i gràcies a això, que hi ha molta calma social, però també creiem que alguna cosa ha de passar. Perquè aquesta xarxa en algun moment ha deixat de donar suport, i desgraciadament no hi ha cap entitat ni cap família que pugui suportar l'actualitat. (Treballador Social Creu Roja)

Tota aquesta situació de desafecció ha provocat dificultats en les tasques professionals i en les formes d'atendre i d'entendre a les persones usuàries dels serveis. Les professionals estan assumint noves tasques i funcions que anteriorment no exercien, i estan reben el malestar que genera aquesta situació als possibles beneficiaris de la mateixa.

Aquí sí que hi ha hagut una sobrecàrrega per la coordinació amb entitats, més gestió i comunicació. Això suposa una càrrega afegida, ja que no només dones la classe, fas el seguiment i les tutories, si no que tens afegida la càrrega emocional amb la que acudeix l'usuari. Aquesta feina de contenció genera malestar. La sensació que envaeix al professional es d'indefensió, d'impotència, una sobrecàrrega de casos dramàtics als quals no pots donar resposta. (Tècnic d'ocupació IMO)

La nostra tasca molts cops és purament per contenir, no tenim gairebé recursos, i molts cops ens traspassen a nosaltres la seva angonya. Però últimament i cada cop més ja no només és aquesta transmissió d'angonya, sinó que arribem a amenaces, insults, xantatges i inclús agressions. I això com a professional i com a persona també t'afecta. (Educadora Social-3 d'atenció primària dels Serveis Socials Bàsics)

Molts cops et sents molt impotent davant determinades problemàtiques o determinades situacions, et sents sense capacitat d'ajudar.(...) t'has de ressituar, perquè sinó els entens tant que et deixes portar i perds el sentit de la teva professió. Abans en famílies que cobraven RMI, sempre podies fer pressió a través dels compromisos, però ara no tens res. Aquesta arma, o aquest poder de pressió l'hem perdut. Cada cop costa més trobar estratègies... (Educadora Social-1 d'atenció primària dels Serveis Socials Bàsics)

Penso que els que dissenyen les polítiques socials s'han de plantejar com podem donar cobertura a totes aquelles persones residents al nostre país en situació de pobresa severa i d'exclusió social en un moment en que se'ns està tabalejant un estat del benestar pel qual hem estat treballant tants anys (Psicòloga. Departament de Benestar Social i Família).

9. L'opinió de les persones beneficiàries

En aquest apartat volen donar veu a les persones que estan en situació de vulnerabilitat social i que tenen dificultats per fer front al seu dia a dia, degut a la crisi econòmica i social. Com ja hem exposat anteriorment hem realitzat entrevistes semi dirigides a pares i mares, a nois i noies i hem realitzat un grup de discussió amb mares que participaven en un grup de parentalitat positiva.

Hem recollit les seves opinions, angoixes i expectatives, les presentarem distribuïdes en les dimensions que hem organitzat l'estudi, tant en el marc teòric com en la presentació dels resultats dels professionals i experts.

DIMENSIÓ ECONÒMICA

La impossibilitat d'obtenir d'ingressos econòmics per poder cobrir les necessitats bàsiques, és la principal demanda que realitzen i reivindiquen les persones usuàries dels serveis d'atenció a les persones.

Des de principis d'any només tenim 246€ de la RMI per poder viure. No ens arriba ni per pagar el lloguer, ni els subministraments bàsics, ni tampoc per comprar menjar. (Petter, 35 anys, Nigèria)

A casa meva no podem comprar productes d'higiene bàsica, estem rentant la roba amb sabó de rentaplats. (Abdel, 35 anys, Algèria)

Cobro la RMI. 600 € al mes, i som set persones a casa. Com podem viure? Ningú ens ajuda, ni per pagar els deutes del gas. (Fàtima, 34 anys. Marroc. Grup de discussió)

La mare, el subsidi ja l'ha finalitzat aquest mes. El dia 10 era l'últim pagament. Per tant, sols li quedaran els 370 € de la RMI, que estaven per ara destinats per a pagar el pis i les factures. A partir d'ara ja no podrà fer front a aquestes despeses. (Laura i Pablo, 12 i 14 anys, Lleida)

La crisi econòmica, no tant sols ha provocat una disminució d'ingressos i moltes dificultats per fer front a les despeses bàsiques, sinó que cada cop més ha comportat situacions de desigualtat social.

(...) ara és molt diferent a abans, ara em pregunto: Què puc fer? ja que ens falten moltes coses. Abans quan sorties a treballar ja sabies que alguns diners portaries a casa ... però ara res. Abans quan treballava, no ens falta res de lo necessari, però ara cada dia falta alguna cosa a casa (...) tenia dos bombones de butà, agafava una i l'altra, de seguretat. Ara només paguem rebuts i sempre en tenim de pendants. (Abdel, 35 anys, Algèria).

No podem pagar les activitats que se organitzen des de l'escola. Han demanat 20 euros per fer una sortida i no els tenim. Tampoc podem pagar les despeses d'escola i avui el meu fill ha portat un paper de l'escola en el que ens diuen que a més a més hem de pagar els endarreriments del curs anterior. (Abdel, 35 anys, Algèria)

Les famílies es veuen en la necessitat de buscar noves formes i maneres per aconseguir ingressos econòmics, i en la majoria de les ocasions aquestes accions es situen en el ressorgiment de l'econòmica submergida

He treballat de pintor. Jo estava treballant en una empresa sense contracte i casualment em va tocar pintar la Delegació d'estrangeria. Al no poder justificar un contracte de treball em van aturar la tramitació de papers per a poder portar a la meva família. Sort que em van veure pintant dins de la Delegació i vaig poder demostrar que estava treballant i així poder continuar amb els tràmits del reagrupament familiar. Vaig tenir sort perquè estava dins de la Delegació. M'han enganyat, jo estava sense contracte però estava treballant per l'empresa. (Abdel, 35 anys, Algèria)

Ara el meu pare no treballa (...) Està aturat, però de tant en tant el criden per donar un cop de mà en un bar i és l'únic que fa. Però més que res s'encarrega de totes les tasques de casa. (Sergio, 17 anys, Lleida)

A nivell econòmic ho passem molt malament, amb el que cobrem paguem el pis (...) després busquem ferralla i també busco dins dels contenidors de escombraries, tot per als meus fills (...) i no hem fa cap vergonya. (Mar, 37 anys. Espanya. Grup de discussió)

La crisi econòmica fa que les famílies tinguin que fer accions que els hi permetin disminuir les despeses, i també que en prioritzin unes davant d'altres.

Ara cuino per dos dies, així no tinc tanta despesa de gas, i puc estalviar una mica. (...) Quan la meva filla surt de l'escola i fa molt de fred, agafem el berenar i anem al supermercat o a les botigues dels "xinos", donem tombs, i no compren rés, però al menys estem calentes i a casa no ens cal encendre la calefacció (Maritza, 39 anys. República Dominicana. Grup de discussió)

No, el pare no pot pagar-ho tot de cap manera, està sol en tot. Amb la roba, si no es pot no es pot. Però ell sempre fa el que està a la seva mà. Si ho necessito si. Per exemple, per les orles vaig haver de comprar-me roba, clar finalment me la va comprar però ens vam estrènyer el cinturó en altres coses. (Sergio, 17 anys, Lleida)

DIMENSIÓ DE LA SALUT

Les persones que han participat en l'estudi ens manifesten durant les entrevistes o en el grup de discussió que la situació actual cada cop més els afecta en la seva salut, que es va deteriorant de manera progressiva.

Tinc tres fills i la dona i només cobrem dos-cents seixanta euros des de fa nou mesos. Ha baixat quatre talles de pantalons perquè estic patint, cada dia més prim. El metge m'ha dit que he de menjar més (Abdel, 35 anys, Algèria)

Cada vegada estic més trista i més depressiva, ja no sé que dir als meus fills i filles quan em pregunten, em fico molt nerviosa i ploro (...) des de fa un temps vaig a la psicòloga, ella em dona suport, m'ajuda, ploro, em desconsolo, i així ja no ploro a casa amb els nens (Mar, 37 anys. Espanya. Grup de discussió).

Però el que més ens han manifestat són problemes derivats de situacions d'ansietat, les dificultats per fer front el dia a dia, i el no poder abordar les perspectives de futur no els hi permeten enfrontar-se als reptes més senzills de la seva vida quotidiana.

Aquesta situació m'afecta molt (...) a vegades no puc dormir, a partir de les tres de la matinada, sempre em desperto. Penso en coses, com per exemple, quan estem al carrer i el meu fill em demana un gelat. Jo li he de dir que no. Però el nen no entén perquè mai puc comprar-li res. (Petter, 35 anys, Nigèria)

Estic cada dia parlant amb el propietari que està enfadat pel deute acumulat del pis. Tinc por per si aquest ens deixa tirats al carrer. He d'anar al metge per anar controlant la tensió perquè segons ell estic molt nerviós i la tinc molt baixa. La meva dona també està nerviosa. (Abdel, 35 anys, Algèria)

(...) quan hi ha els nens intento estar bé, i no enfonsar-me, però a vegades no puc i ploro (...) intento explicar-los hi, però els petits no ho entenen (Fàtima 34 anys. Marroc. Grup de discussió)

Als nens els afecta molt emocionalment, si estem a casa i em veuen plorar, la petita de tres anys, em diu "mama, perquè plores?, per res, per res, li dic i ella em contesta "no em diguis mentides" i es posa a plorar amb mi. (Mar, 37 anys. Espanya. Grup de discussió)

Per les nits et poses a plorar, perquè intentes buscar solucions, però no les trobes, i continues buscant i lluitant, (...) si no fos pels meus fills no tindria cap ganes de continuar(...) i per ells treus forces d'on siguis (Maite, 46 anys. Espanya. Grup de discussió).

D'aquesta situació, que afecta directament als adults, també en tenen vivències els nois i les noies, causant situacions de malestar, o de mals entesos en les relacions amb els seus pares i mares.

I si abans la mare estava malament, ara està molt pitjor. És a dir, si està una mica més o menys bé i se'n va sortint, quan té algun problema (com la mort de l'àvia o ara els problemes amb els diners) s'enfonsa un altre cop. Torna a caure. La meva mare pateix depressió i fibromiàlgia i vulguis o no a la mínima que fem alguna cosa, no dolenta sinó malament, per exemple, si a la meva germana, al meu germà o a mi se'n oblida netejar els plats, o de fer el llit o arreglar l'habitació la mare es passa tot el dia renyant-nos (Pablo, 14 anys, Lleida).

El meu pare sempre ha estat molt alegre, però últimament arriba molt cansat a casa ... sense ganes. No, no t'ho puc explicar amb paraules, s'ha de veure (Sergio, 17 anys, Lleida).

En l'àmbit de la salut també observem importants dificultats econòmiques que afecten directament la salut de les persones, el no poder disposar de diners produeix que no es puguin seguir els tractaments indicats pels metges o que aquests tractaments s'iniciïn amb retard.

No podem comprar medicaments. Una amiga m'ha donat 20 euros per pagar els medicaments de la meva dona a qui acaben d'operar. També, m'han ajudat a pagar el viatge per fer les visites de la meva filla que va néixer amb una deformació al crani i va haver de seguir un tractament a Barcelona (Abdel, 35 anys, Algèria)

La setmana passada el meu fill va caure a l'escola i vam haver d'anar a l'hospital, on li van receptar una medicació que no hem pogut comprar perquè no hi ha diners. (Petter, 34 anys, Nigèria)

Passem tant de fred a l'hivern, perquè no puc encendre la calefacció, perquè no sé com la pagaré, i ens dutxem amb aigua freda, i cada hivern tenim una bronquitis (Mar, 37 anys. Espanya. Grup de discussió)

DIMENSIÓ DE L'HABITATGE

Una de les preocupacions i inquietuds que manifesten les persones que ens han donat les seves experiències i han compartit amb nosaltres les seves inquietuds, és el tema de l'habitatge. D'una banda els inquieta la possibilitat de poder-lo perdre i d'altra el mantenir-lo, ja que aquesta és la principal causa de despeses i de deutes.

Vivim en un pis de lloguer. Primer quan tenia feina pagàvem 450 euros al mes, però va afluixar la feina i vaig parlar amb l'amo qui ens va baixar el preu del lloguer a 400 euros mensuals. Després d'un any d'estar pagant quatre-cents vam començar a deure dos mesos que vam poder pagar amb

una ajuda que vam demanar. Llavors vam tornar a parlar amb l'amo i li vam dir que no podíem pagar 400 euros i ens baixà a 350 euros mensuals de lloguer. Actualment dec 7 mesos, si no pago perdré el pis. No tinc ni per comprar el butà. L'amo passa per casa i quan jo no estic la meva dona no l'obre la porta. La meva dona està molt preocupada, no sap que dir-li. Pensa que ens farà fora. (Abdel, 35 anys, Algèria)

Tenim molt deute de lloguer del pis. Hauríem d'estar pagant tres-cents vint del pis, però només tenim 426 € de subsidi.(Petter, 35 anys, Nigèria)

Encara que al llarg de les entrevistes no es manifesten obertament vers les diferents formes de viure o de compartir habitatge, hi ha manifestacions que ens fan entreveure diferents formes de viure no convencionals. És en el manteniment de l'habitatge on les persones demanen i reben ajuts econòmics.

Vaig llogar una habitació en una casa d'un matrimoni, per a mi i els meus fills, ara ja no la puc pagar, però no hem fan fora, i m'ajuden a cuidar els meus fills, no sé quan durarà. (Mar, 37 anys. Espanya. Grup de Mares).

La Treballadora Social m'ha ajudat alguns cops a pagar rebuts de llum, aigua (despeses de casa en general) i alimentació. M'han ajudat a pagar un deute de aigua i m'han explicat que si em tallen l'aigua després hauré de pagar una multa per a tenir-ne novament, i això sortirà més car. (Abdel, 35 anys, Algèria)

SITUACIONS PERSONALS I FAMILIARS.

Les situacions personals i familiars i sobre tot en les relacions entre pares i fills, són les que inquieten més als participants en l'estudi. Aquest obstacle per mantenir o respectar les opinions dels altres, o bé per no poder satisfer, com es feia abans, les expectatives dels seus familiars, ha estat una constant en la majoria de les entrevistes i en el grup de discussió.

El nen sempre s'enfada perquè diu que jo li prometo, però al final res. Això em fa molt mal. El nen mai és feliç, perquè sempre em demana, demana i demana ... Ell no sap si jo treballo, o no.(Petter, 35 anys, Nigèria).

(...) i els nens demanen coses i tu no els hi pots donar el que ells volen i et sent malament. Els fills grans sí que ho entenen, però els petits no (Fàtima, 34 anys, Marroc. Grup de discussió)

(...) la mare moltes vegades no menja per dinar, per tal nosaltres puguem tenir alguna cosa que menjar al plat, saps? I vulguis o no això un fill ho veu (...) La mare diu "No, no que no tinc gana" però notes quan no té gana, o quan està fent això per a què puguem menjar nosaltres. I portem bastant temps així amb el discurs de "No tinc gana". (Pablo, 14 anys, Lleida)

Quan ella es posa una mica així (...) comença a cridar, i nosaltres agafem i ens posem cadascú a la seva habitació. Fem teràpia, on la deixem que cridi i nosaltres continuem amb el nostre. Diguem-ho així. (Pablo, 14 anys, Lleida)

En el cas dels adolescents i joves que han participat en l'estudi hem observat moments d'angoixa per fer front a aquesta situació i a la manera d'establir relacions amb el seu grup d'iguals. Les dificultats econòmiques dels seus pares els hi han provocats canvis en la seva vida i a l'hora els hi fan plantejar dificultats per fer front a un futur proper cada cop més incert.

Jo els hi explico als meus amics la situació econòmica del meu pare i llavors anem a la piscina d'un amic per exemple. Avui per exemple, amb els amics, hem anat a Torrefarrera en bicicleta, anar i tornar, és gratuït i així practico esport. Si no se pot no se pot (Sergio, 17 anys, Lleida)

Aquest mes només cobrarem 370€ de la RMI com a únics ingressos, i això ens afectarà a nivell d'estudis, encara més, pel que fa al pagament de les despeses de l'escola. En aquest moments la única que ho té pagat sóc jo, però falten els dos germans. Activitats extraescolars que siguin de pagament no en fem. Portem molts anys sense fer – ne (Laura, 12 anys, Lleida)

No sé el que passarà el dia de demà, però si les coses van una mica millor jo vull acabar l'ESO, després fer cicles formatius, i llavors allà, a partir d'allà treballar per tal poder després tornar a estudiar i fer magisteri de primària. (Laura, 12 anys, Lleida)

Jo voldria acabar l'ESO i anar a fer de llauner, i quan tingui els 18 preparar-me per oposicions per guarda urbà . Llavors (...) tenir lo de llauner per sinó surten bé les oposicions de guarda urbà. (Pablo, 14 anys, Lleida)

La xarxa familiar i social, ja sigui per presència o per absència és el principal punt de suport de les famílies, la confiança amb ella i la possibilitat d'auto ajudar-se són eines molt importants per mantenir l'equilibri de les famílies en aquests moments d'incertesa i de dificultat. Una xarxa que cada cop es fa més amplia dins dels espais familiars i de les relacions socials i més feble, perquè cada vegada hi ha més integrants de la mateixa en situació de vulnerabilitat.

Tenim una amiga i la seva mare que ens van ajudar a trobar el pis on vivim i ens ajuden també econòmicament a canvi de fer-los-hi feines domèstiques. (Abdel, 35 anys, Algèria)

Hi ha dos veïnes que són amigues de la mare que la van ajudant, i si elles ho necessiten la mare també les ajuda. És a dir, que entre elles s'ajuden. (Laura, 12 anys, Lleida)

Els amics ens ajuden de vegades amb menjar. Però no cada dia. Però això no són maneres. (Petter, 35 anys, Nigèria)

La meva germana em deixa diners per poder pagar el lloguer, la meva sogra ens paga la gasolina, la sogra de la meva germana també ens ajuda amb el que pot (...) i encara tenim deutes (Maritza, 39 anys, República Dominicana. Grup de discussió).

Però quan aquesta xarxa familiar desapareix, va disminuint o no existeix, els problemes van augmentant, i es més difícil trobar solucions.

Només em queda un avi, i està vivint a Egipte. Així que és molt difícil que ens pugui ajudar. També tenim un tiet segon del pare, però aquest també està vivint malament, així que no ens pot ajudar tampoc. La família del meu pare està tota a Egipte. (Sergio, 17 anys, Lleida)

No, no tenim a ningú que ens pugui ajudar. (Petter, 35 anys, Nigèria)

Si no som d'aquí, i no tenim família, a qui hem i podem demanar ajuda (...) si et fiques malalta no tens ningú al teu costat (...) qui es pot fer càrrec de les nenes (Fàtima 34 anys. Marroc. Grup de discussió)

És en aquests moments que el paper dels avis, principalment de les àvies, pren un paper clau per a que les famílies puguin iniciar, si es possible, un camí de recuperació.

La mort de l'àvia, ha incrementat els problemes de salut de la mare, doncs aquesta era la que ens donava suport econòmic. I ara ja no hi és. (Pablo, 14 anys, Lleida).

La meva mare s'encarrega dels meus fills, quan jo he de fer alguna gestió, buscar feina, anar al metge, (...) a vegades també ens ajuda amb menjar pels nens, (...) però cada vegada ens pot ajudar menys (Mar, 37 anys. Espanya. Grup de discussió)

Malgrat, aquestes dificultats econòmiques i personals, les persones estrangeres que hem entrevistat, per diferents motius no valoren el retorn al seu país d'origen.

Tinc més amics a Lleida que al meu país, no podria viure fora d'aquí. (Abdel, 35 anys, Algèria)

Ara per exemple me'n vaig al meu país. I allí què? Hem de començar de nou ... (Petter, 35 anys, Nigèria)

Anar-me'n al meu país, com pagarem els bitllets d'avió, i quan sigui allí, que faig, tornar a començar, de què i per a què (...) i els meus fills no volen marxar. (Maritza, 39 anys. República Dominicana. Grup de discussió)

DIMENSIÓ LABORAL

L'accés al món de l'ocupació i de la formació contínua és un dels aspectes que millor afavoreix els processos d'inclusió de les persones, però aquests espais, tant la formació com l'ocupació, en aquests moments són de molt difícil accés, i agreugen les situacions d'exclusió social i personal. I és que com comenten els participants en el nostre estudi, treballar, és molt més que ingressar diners, és estar en contacte amb altres persones, tenir un propòsit de present i poder fer front a les expectatives de futur.

Les poques possibilitats d'accedir a cursos o accions de formació provoquen cada cop més incerteses en els adults i en els joves.

He d'esperar a setembre i faré la selectivitat. Si tragués bona nota aniria a la universitat, però no ho crec. No ho podem pagar. Faré un cicle formatiu (...). Almenys si aprovo tindrà la selectivitat. (...) A l'estiu, intentaré treballar, a veure si puc. Sempre s'aprenen coses noves. (...). Si per exemple puc aprendre a soldar, doncs se n'aprèn, mai sabem quan ho puc utilitzar. (Sergio, 17 anys, Lleida)

Es fan pocs cursos de formació gratuïts. En he sol·licitat més d'un però no m'han seleccionat perquè hi havia molta demanda i cada cop menys oferta. (Petter, 35 anys, Nigèria)

La situació actual és que les persones es troben en situació d'atur de llarga durada, cada cop tenen més dificultats d'accedir a una feina i si la poden aconseguir es molt difícil de mantenir. També s'observen les contradiccions del sistema anterior de contractació, que en ocasions, feien cotitzar als treballadors com a persones autònomes, i al finalitzar la feina, i no poder treballar, s'han trobat, sense cap tipus de prestació ni de subsidi.

De professió jo sóc pintor. He treballat, cotitzant, sis anys i ara estic aturat. I no trobo cap feina (Abdel, 35 anys, Algèria)

La mare porta tres anys a l'atur, sense trobar feina. L'última feina va ser fa uns tres anys, netejava a l'Hospital. Li van dir que ja la avisarien un altre cop i encara ho espera (Pablo, 14 anys, Lleida)

Al meu marit li van dir que es fes autònom, i així ho va fer. Més de cinc anys pagant, i ara no tenim dret a res, sols a no parar de pagar. (Fàtima, 34 anys, Marroc).

Malgrat les dificultats per la formació i per trobar una feina les persones no deixen de buscar-ne, com ja em comentat anteriorment, com la possibilitat d'accedir als processos d'inclusió social.

Cada mati, deixo els nens a l'escola i començo a donar tombs per buscar feina, no sé massa on vaig, ni el que busco, però ho he de fer, per mi, però sobre tot pels meus fills. (Maite, 46 anys, Lleida. Grup de discussió).

LES RELACIONS AMB ELS PROFESSIONALS, LES ADMINISTRACIONS I LES ENTITATS

La realitat social, les dificultats econòmiques, el replantejament i indefinició de la Renda Mínima d'Inserció ha provocat en les famílies una posició de desconcert i de malestar davant dels professionals de l'atenció a les persones i de les institucions i entitats per les quals treballen.

Sento que la meua vida la estic vivint en una casa de vidre. El que faig ho ha de veure tothom, tinc que estar justificant tot, tot el que faig (...), no dispo del meu temps, ni dels meus diners, perquè el poc diner que tinc o em donen el he de justificar tot, i d'explicar tot el que faig (Maritza, 39 anys. República Dominicana. Grup de discussió)

Les persones ens comenten que malgrat han augmentat les entitats que ofereixen atenció social, en moltes ocasions no es coneixen els circuits i fins hi tot existeixen descoordinació entre les mateixes.

Jo vaig on em donin el paquet (borsa d'aliments), i també faig cua a les esglésies on em donen menjar i roba. També m'ha donat ajuts econòmics, ara encara ens en donen, però algun dia s'acabarà (Maite, XX anys. Lleida. Grup de discussió).

Em van fer anar a la Creu Roja, per demanar un ajut, hi no sabia on estava, perquè fa 13 anys que visc aquí i mai he demanat res, sempre havia treballat (Herminia, 44 anys, Uruguai. Grup de discussió).

No sabem a qui donen i a qui no. Si ets dona maltractada, encara que visquis sola i no tinc fills ho tens tot, pis, ajudes econòmiques, (...), però nosaltres que no tenim res més que nens i nenes al nostre càrrec no tenim dret a res (Maritza, 39 anys. República Dominicana).

La situació actual comporta una visió pessimista de la realitat, les persones beneficiàries veuen moltes dificultats en que el programa, els ajuts i les oportunitats retornin, i que puguin millora poc a poc les seves condicions de vida.

No crec que millori la situació econòmica, però per molt que millori, encara queden problemes darrere. I això és difícil de portar-ho, i més, una mare sola. (Laura, 12 anys, Lleida)

El meu fill gran de 7 anys em pregunta perquè sempre hem de menjar arròs, perquè no podem canviar de menjar?... Només podem menjar el que hi ha. I no sabem quan temps n'hi haurà (Petter, 35 anys, Nigèria)

Encara que hem pogut escoltar alguna veu plena d'il·lusió

Jo tinc l'esperança que tot això algun dia canviarà (...) demà serà un dia millor. Cada dia surt un mica més el sol (Herminia, 44 anys. Uruguai. Grup de discussió)

CONCLUSIONS I PROPOSTES D'INTERVENCIÓ

CONCLUSIONS

En el present estudi hem volgut valorar els efectes que s'han produït arran dels canvis en la RMI i l'impacte que aquests han tingut principalment en les infants i les famílies beneficiàries.

Els canvis produïts en la RMI han estat principalment justificats per part del Govern de Catalunya amb la finalitat de poder reduir la despesa econòmica. Això es materialitza amb la disminució de la quantia a percebre per les persones beneficiàries, la limitació d'accés a la renda de nous usuaris i, les dificultats en la represa de la prestació econòmica a d'altres.

El Govern de la Generalitat intenta justificar les retallades en la RMI sota l'excusa d'una reforma per combatre el frau de la retribució que reben les persones que es troben en situació de pobresa i, per tant, el sector més vulnerable de la societat.

Els principals afectats, les persones beneficiàries de la RMI, manifesten que han patit i encara pateixen un tracte intolerable per part de l'Administració, ja que no s'han tingut en compte les situacions de manera individualitzada, generalitzant i categoritzant a tots els perceptors per igual, com a fraudulents del programa.

El vincular la concessió de la RMI a la disponibilitat pressupostària, suposa la pràctica paralització en l'accés al programa de noves persones, o la represa de la mateixa en altres. Aquesta restricció comporta que moltes sol·licituds presentades hagin estat aprovades però no es faci efectiu l'ingrés de la prestació. Tot això causa dificultats a l'hora de treballar amb les persones, així com en el moment d'establir els objectius i la temporalitat del seu pla de treball.

Més aclaparador, pels efectes perversos i contraris a la finalitat última del programa, ha estat la situació de les persones perceptores de la RMI, que a l'estiu del 2011 varen trobar treball temporal, ja sigui en la campanya fruitera o en altres sectors i en conseqüència se'ls va aturar la RMI. En molts casos el

treball va ésser de poques jornades, i quan varen demanar la reactivació de la prestació econòmica, l'Administració no va donar resposta a aquest col·lectiu que es trobava novament en situació d'atur i sense cap prestació econòmica. Aquesta situació es produeix encara a hores d'ara.

En el context social en què vivim, un bon nombre de famílies tenen tots els membres aturats, han esgotat la possibilitat de rebre altres prestacions, per tant la seva situació d'insuficiència o absència total d'ingressos els deixa desemparats. Amb l'actual reforma del programa de la RMI, com ja hem mencionat anteriorment, les prestacions no poden superar el Salari Mínim Interprofessional, no són compatibles amb altres prestacions públiques i no es té en compte el nombre de membres de la unitat familiar. Aquesta situació limita, l'any 2013, els ingressos familiars a un màxim 645,30 € mensuals, això suposa que per exemple una família de 4 membres hagi de poder subsistir amb una renda per càpita de 161,32 € mensuals.

Aquesta situació duu a les famílies a veure's obligades a sobreviure mitjançant l'ajuda que les xarxes familiars i socials els hi faciliten i dels pocs recursos de subsistència que entitats del 3er sector i administracions locals poden aportar.

L'enduriment dels requisits d'accés, així com la tardança en el cobrament de la prestació, posa en greu perill de subsistència de moltes famílies. És especialment en aquests moments de dificultat econòmica quan s'ha de facilitar que les persones sense ingressos estiguin el menys temps possible sense percebre cap tipus de prestació econòmica.

Aquesta rigidesa exclou moltes persones de la possibilitat de mantenir-se econòmicament, no contempla l'heterogeneïtat actual de col·lectius vulnerables, i els aboca a la pobresa econòmica, i per tant a una exclusió social irrevocable.

Les famílies que s'han vist afectades per els canvis normatius en la RMI ja vivien sota el llindar de la pobresa abans d'aquests. Hem observat que en l'actualitat no poden fer front a la hipoteca, el lloguer, els subministraments, l'alimentació adequada, l'accés a bens tan bàsics com els medicaments, la compra de llibres o el material escolar...

La inexistència d'alternatives econòmiques i socials pels grups vulnerables de població, persones aturades que exhaureixen subsidis i prestacions d'atur però que no reuneixen els requisits que els canvis del decret contempla, per no tenir problemàtica social en principi, requereixen de nous programes i actuacions que garanteixin la seva inclusió en els mecanismes de protecció social. Cal tenir present que una persona que no està en risc d'exclusió, pot arribar a esdevenir-ne, pel fet de trobar-se en una situació de pobresa econòmica. La manca de protecció de moltes persones i famílies afectades pels canvis en la RMI comporta una situació d'emergència social i de fractura social.

Aquesta situació de manca econòmica es reforça amb la disminució o encariment d'altres serveis que ajudaven a mitigar les mancances familiars. Essent la RMI l'últim mecanisme de protecció per a moltes famílies sense ingressos, la reducció econòmica els enfonsa encara més en la pobresa, i aquesta es tradueix en la privació de bens i serveis de primera necessitat.

La no disponibilitat o la insuficiència econòmica, la manca de seguretat física, la impossibilitat de planificar el futur més immediat i de gestionar el present i les necessitats vitals, comporten situacions greus d'angoixa, patiment i inseguretat. En determinats casos poden portar a un inici o augment del consum de substàncies tòxiques per tal d'evadir-se de la situació sobrevinguda. Així mateix aquestes situacions molts cops limiten, entre altres, l'accés als tractaments de deshabitació per no poder-hi fer front econòmicament. També la salut física queda afectada, molts cops per la dificultat econòmica de no poder assumir les despeses farmacèutiques.

La població infantil és especialment vulnerable, ja que les desigualtats socials i el creixement en entorns que no poden satisfer llurs necessitats ens porta a preveure desigualtats en la salut quan esdevinguin persones adultes. Així, el seu desenvolupament físic i psicològic, lligat a temes essencials com la nutrició, afecten al seu rendiment escolar i al seu estat de salut des d'una perspectiva integral.

Considerem preocupant l'impacte social que poden tenir les restriccions d'accés a la renda mínima d'inserció i alerta que l'estalvi que comporta la seva

aplicació podria veure's superat per uns costos socials materialitzats en forma de patiment directe de les persones afectades.

La reducció d'ingressos ha provocat canvis en els hàbits alimentaris de les persones, ja que consumeixen aliments més econòmics i que tenen al seu abast (procedents en la majoria de les ocasions del Banc d'Aliments), que tendeixen a ser més calòrics, provocant una alimentació desequilibrada i possibles malalties físiques sobrevingudes a curt o mig termini. Així, podem parlar de persones mal nodrides que no asseguren un equilibri nutricional en la seva dieta.

Es evident que les dificultats socioeconòmiques comporten a les persones sentiments d'angoixa, inseguretat i patiment, així com un augment de quadres d'ansietat, depressió i estrès, els quals poden conduir a algunes persones a un inici o augment del consum de substàncies tòxiques per tal d'evadir-se de la realitat que viuen. Així mateix aquestes situacions molts cops limiten l'accés als tractaments de deshabituació per no poder fer front econòmicament.

En un context com l'actual de profunda crisi econòmica i de taxes d'atur creixent, la situació de les famílies es veu agreujada per la manca de cobertura de la Renda Mínima d'Inserció. Les famílies afectades, moltes d'elles amb infants al seu càrrec, entren en una situació d'alt risc social que comporta dificultats per cobrir les necessitats bàsiques, abocats molts cops a la pèrdua de l'habitatge, la no satisfacció de les despeses bàsiques d'habitatge, com els subministraments, derivant-se en situacions de pobresa energètica

Les dificultats de mantenir l'habitatge propi i les d'accedir a un habitatge digne són un fet real en un gruix important de població. El viure en habitatges precaris i sense condicions, així com en pensions, albergs, habitacions rellogades o en pisos sobreocupats, impacta negativament en la convivència, la salut física i psicològica, el desenvolupament i vincles que s'estableixen. El creixent fenomen de la *sobreocupació* i el *relloguer*, comporta haver de compartir espais reduïts, amb manca de condicions d'habitabilitat, conviure amb persones desconegudes i sense vincles afectius. Fet, que, incideix notablement en

infants i adolescents ja que es troben en etapes de creixement i desenvolupament de la seva personalitat.

En els Serveis socials municipals i les entitats del tercer sector cada cop s'atenen nous col·lectius o perfils familiars diferents. No s'ha vist un fort augment de famílies ateses, però sí que s'han observat nous col·lectius que abans no eren persones usuàries dels serveis d'acció social.

Un d'aquests és la reunificació familiar, on la família dona suport a la cobertura de les necessitats bàsiques dels seus membres, per tal d'ajudar-les a assumir les adversitats. Aquest procés pot provocar conflictivitat entre els diferents membres de la nova unitat familiar, que no sempre poden ser resoltes assertivament i per tant, es manifesten en agressivitat, situacions de frustració i ansietat que deriva en dificultats en la relació patern filial i viceversa. En sentiments de baixa autoestima, culpabilitat i/o dependència. Fins i tot es poden produir conductes disocials (il·legals, contra la salut pública, prostitució, violència...) i l'abandó familiar de la figura paterna o materna motivat per la possible recerca de feina o per a fugir de la realitat.

La crisi socioeconòmica afecta directament en el procés evolutiu dels infants i adolescents. Els efectes de la pobresa comporten situacions d'inseguretat i d'angoixa als pares i les mares, que provoquen dificultats en l'estimulació afectiva, sensorial i de seguretat emocional que reben els fills. Així com s'incrementen les dificultats de relació i contenció a nivell familiar.

Aquestes mancances repercuteixen en els fills de diferents maneres, d'una banda en la necessitat d'acceptar i assumir responsabilitats que no els pertoca, i d'altra iniciant conductes de risc sobretot en l'àmbit escolar, com per exemple un augment de l'absentisme i el fracàs escolar.

La família és el principal espai de socialització dels infants i adolescents, atès que realitza la important tasca de protecció i promoció de les persones.

A conseqüència de la situació actual hem observat que algunes famílies s'han vist obligades a passar d'una estructura de família nuclear a extensa, per poder fer front a les seves necessitats de subsistència. Així doncs els avis s'han

convertit en una font de recursos econòmics estables (pensió o prestacions derivades de la llei de la promoció de la autonomia personal), i en un ajut a l'hora de fer-se'n càrrec de la cura i atenció dels néts. Aquesta situació comporta un nou model de relacions familiars, el retorn no volgut dels fills a la casa pairal, l'establiment i acceptació de noves normes de convivència provoca una font d'estrès tant pels avis com pels pares que repercuteix en els fills.

Per tal de fer front a aquesta crisi que afecta a la major part dels sectors de la població, estan sorgint iniciatives socials per part de particulars que intenten donar respostes a la cobertura de les necessitats bàsiques d'aquest col·lectius més vulnerables.

Malgrat els possibles conflictes, la xarxa familiar i social ajuda i permet desenvolupar eines per afrontar situacions de necessitat. De fet, la manca d'aquesta xarxa provoca una situació de vulnerabilitat i agreuja les desigualtats socials.

Malgrat les conclusions elaborades pels professionals assistents a la jornada: *20è Aniversari RMI* realitzades pel Govern de Catalunya en coordinació amb els Ens Locals, l'any 2010, el Decret 384/2011 no les va contemplar essent elaborat unilateralment pel Govern, així es va modificar substancialment el programa de la Renda Mínima d'Inserció, sense obrir cap mena de diàleg social.

Els i les professionals de Serveis Socials referents de la RMI, en un primer moment, davant la manca d'informació, es van trobar desorientats i menystinguts per part de l'Administració competent, això va comportar una situació caòtica davant la impossibilitat de poder donar resposta a les persones.

Hi ha acord, per part dels professionals de l'acció social que la situació actual ens durà a una fractura social, que tindrà especial incidència en els grups de població més vulnerables que cada cop són més nombrosos repercutint en la cohesió social del país.

Les ajudes d'urgència que es gestionen des de l'Administració Local i des de les entitats socials cada cop resulten més insuficients i no cobreixen les

necessitats bàsiques de les persones i famílies. El sistema de protecció social actual no garanteix uns nivells bàsics de qualitat de vida i benestar social de la població.

Les dificultats a l'hora d'accedir al programa de la RMI, la manca de polítiques públiques d'accés al món laboral, lligat a la situació econòmica actual que impossibilita l'estabilitat de les persones fa que s'incrementi les demandes de prestacions d'urgència social, que impliquen sobrecàrrega econòmica als ens locals i les entitats del 3r sector, i no resolen les necessitats de les persones pel seu caràcter exclusivament pal·liatiu.

Amb aquesta situació els professionals de l'acció social estan sotmesos a una major sobrecàrrega assistencial i emocional, i els hi provoca incerteses i contradiccions. La conjuntura genera impotència, desorientació, ansietat i estrès per no poder donar resposta a les necessitats de les persones ateses.

El sistema de Serveis socials es troba en un moment d'important vulnerabilitat on és necessari un ampli i consistent ventall de recursos i unes polítiques socials adequades al context.

La manca de cobertura per part de la RMI, juntament amb la situació de crisi actual del país causa conseqüències greus sobre les persones, situació que els professionals de l'àmbit social constaten, per exemple, l'increment de petites activitats irregulars submergides i precàries, les ocupacions irregulars dels habitatges per desnonaments, la creació de nuclis de convivència molt diversos en què es produeix més conflicte, i inclús l'augment de petites activitats delictives.

Les accions formatives vinculades a la RMI i adreçades als col·lectius vulnerables que haurien de ser prioritàries en el context actual per intentar la reinserció al mercat laboral, estan en desaparició i cada cop es programen menys activitats d'aquests tipus, el que fa que es produeixi i s'augmenti la bretxa social, en relació a la possibilitat d'accedir al món del treball.

Cal articular respostes d'inserció sociolaboral adreçades als col·lectius de més complicada inserció en el mercat laboral ordinari (empreses d'inserció, Centres

Especials de Treball, llocs de treball previstos mitjançant clàusules de responsabilitat social en els contractes administratius, ...).

L'actual sistema de gestió de la RMI provoca incerteses en les persones beneficiàries o potencials beneficiaris, que es troben en situacions com:

- Malgrat complir els requisits i tenir aprovada la prestació, poden estar mesos en situació pendent de nòmina sense percebre ingressos, ni tant sols els endarreriments quan finalment la cobren.
- No disposar d'informació sobre els terminis per obtenir una resolució del seu expedient, aspecte que genera en molts casos falses expectatives i incerteses durant l'espera. Aquest fet considerem que vulnera el procediment administratiu, en tant que no es respecten els drets que aquest atorga a la ciutadania (informació, claredat, terminis) El silenci administratiu negatiu, que introdueix el decret, provoca desconcert i patiment.
- El silenci administratiu en la resolució dels expedients genera inseguretat jurídica de les persones davant l'administració i una espera excessiva de la ciutadania que finalment acaba molts cops en una denegació tàcita.
- Altres persones resten a l'espera al llarg dels mesos per rebre l'actualització corresponent per canvis en la situació familiar, modificacions que incorporarien canvis en l'import però que resten a l'espera de ser valorats i per tant, existeix un desajust entre l'import que es percep i la situació que és objecte de canvi.
- Altres són casos suspesos per reinserció laboral (generalment temporal i precària) i es troben a l'espera de represa al trobar-se sense feina de nou, fet que desincentiva les persones beneficiàries a acceptar noves ofertes laborals, entre altres greus situacions. Aquest fet, a l'hora, esdevé contradictori pels professionals, que han d'assessorar sovint posicionaments que van en contra de l'essència de la prestació, que és l'accés al món laboral i l'autonomia per por a que quan es finalitza el contracte no es pugui tornar a accedir a la prestació de forma ràpida.

PROPOSTES D'INTERVENCIÓ

Creiem que, un cop analitzada la situació actual de la RMI i les seves conseqüències sobre la ciutadania, és necessari fer un replantejament del model de l'acció social. Així, si volem reduir els riscos derivats de la situació actual i pal·liar els seus efectes nocius, cal un gir en les polítiques públiques i una mirada integral i que posi en valor els drets que l'estat del benestar ha garantit, i ha de continuar garantint (ECAS, 2012b).

Les propostes més immediates són, d'una banda, la modificació del marc normatiu actual i la suspensió del Decret 384/2011 de desplegament de la Llei de la Renda Mínima d'inserció, de forma consensuada amb l'administració local, els agents socials, el tercer sector social i els col·legis professionals.

En segon lloc, considerem que cal redefinir la RMI tenint en compte els perfils actuals de les persones que reben la prestació: 1) risc social, 2) inserció laborals i 3) famílies en situació de cronicitat. D'aquesta forma, l'abordatge es realitzaria de forma específica atenent a cada situació i donant una resposta real a les necessitats de cada col·lectiu.

En tercer lloc, és necessari agilitzar la transició entre la RMI i la Pensió No Contributiva (PNC) de forma que no es dilati en el temps la manca d'ingressos econòmics per una qüestió de gestió administrativa.

En quart lloc, és del tot necessari accelerar els pagaments endarrerits dels casos pendents de prestació, atenent al fet que una família en aquest termini administratiu, pot arribar a tindre conseqüències molt greus i portar-la a una situació d'alt risc social.

En cinquè lloc, cal atendre de forma prioritària i urgent els expedients de les persones més vulnerables, a partir de l'estudi de les necessitats per part dels SSB, tot i que la majoria de casos que compleixen els requisits per accedir a la RMI són greus. Així, creiem que caldria establir un seguit d'indicadors socials objectius i protocols consensuats per garantir la prestació en els casos d'emergència i que aquesta sigui amb caràcter immediat, com succeïa anteriorment als canvis del decret.

En sisè lloc, és imprescindible millorar la gestió i la comunicació entre la Generalitat de Catalunya i els agents locals responsables de la gestió de la RMI, evitant ambigüitats, incerteses i falses expectatives a la ciutadania.

En setè lloc, cal vetllar per garantir el compliment de la Llei 26/2010, del 3 d'agost, de règim jurídic i de procediment de les administracions públiques de Catalunya, en temes de claredat d'informació i comunicació identificant els buits i cercant assessorament jurídic al respecte. És important, en aquest sentit, garantir en aquest procediment, els drets que recull la normativa

En vuitè lloc, s'han d'incrementar els recursos que fomentin la formació i orientació laboral de les persones beneficiàries de la RMI i que tenen possibilitats d'una inserció laboral, millorant l'acompanyament sociolaboral, mitjançant polítiques actives d'ocupació, com:

- Incrementar la utilització de programes relacionats amb plans d'ocupació, com a instrument d'inserció laboral.
- Promoure la contractació de persones beneficiàries de la RMI en empreses d'inserció o similars, adequades a perfils de població vulnerable de difícil reincorporació al mercat laboral ordinari.
- Dissenyar mesures de formació adaptades als nous perfils que requereix el mercat.
- Permetre la simultaneïtat del treball a temps parcial i la percepció proporcional de la prestació.
- Reprendre de forma ràpida els casos que han estat suspesos temporalment per produir-se una inserció laboral.
- Crear alternatives reals d'ocupació i formació per les persones que perden la RMI o que exhaureixen els 60 mesos de límit de la RMI.
- Crear accions ocupacionals en els EBAS de suport a la inserció laboral per aquelles persones en recerca activa de feina.

En novè lloc, cal garantir la RMI i/o altres ajuts o prestacions a tota persona en situació de pobresa i exclusió social. Així, el Govern de la Generalitat de Catalunya, ha d'assumir la responsabilitat pública envers la garantia dels drets de la ciutadania, articulant prestacions alternatives a la RMI per determinats casos, a través d'una prestació de caràcter universal, que podria ser la Renda bàsica universal, que fes efectiu l'article 24 de l'Estatut de Catalunya.

Les persones o famílies que es troben en situació de pobresa tenen dret a accedir a una renda garantida de ciutadania que els asseguri els mínims d'una vida digna. D'aquesta forma es garantiria la cobertura i la universalització de la prestació sense deixar persones al marge malgrat tenir una situació de risc social, evitant així la seva desprotecció social.

Per finalitzar, la desena proposta és la participació de tots els agents socials en l'adopció d'acords per a la millora de les polítiques socials i la protecció dels col·lectius vulnerables

BIBLIOGRAFIA

- Alberdi, I i Rojas Marcos, L. (2005). *Violència: tolerància zero*. Obra social La Caixa. Barcelona.
- Almansa, F. (2013). *Impacte de la crisi econòmica en la salut mental de la població*. Observatori de Salut Mental Comunitària de Catalunya,
- Alsinet, C. (2000). *El benestar en la infància*. Lleida. Pagès Editorial
- Alsinet, C.; Garsaball, A. (2013). *Les persones en situació de sense llar a la ciutat de Lleida: Trajectòries personals*. Oficina de Desenvolupament i Cooperació. Universitat de Lleida. Lleida
- Bailey, R. (2011). *Cultivar un futuro mejor: justicia alimentaria en un mundo con recursos limitados*. Oxford: Oxfam.
- Balsells, M.A.(Cord.) (2011). *Quart mon i infància. Conceptes, reptes i oportunitats*. Col·lecció Sud –Nord. Icaria Editorial. Lleida
- Ballester, Ll.; Orte, C. i Oliver, J.L. (2003). *Estratègies d'afrontament dels conflictes i xarxes socials*. I Congreso Internacional de Convivencia Juvenil. Llibre d'Actes. Palma de Mallorca .
- Càritas (2010). *Amb sostre i sense llar. Efectes de l'habitatge precari sobre la vida de les persones*. Càritas Diòcesi de Barcelona.
- Casas. F. (1998) *Infancia. Perspectivas psicosociales*. Paidós Ibérica. Barcelona
- Casas, F. y Bello, A. (coord.) (2012). *Calidad de vida y bienestar infantil subjetivo en España*. Unicef España. Madrid
- Castañé Garcia, J. (2005). La vivienda, un largo camino por recorrer. *Documentación Social* 138, 101-118.
- Col·legi de periodistes de Catalunya i Coordinadora d' ONG Solidaries. (2011). *Decàleg per al tractament informatiu de la immigració*. Barcelona
- Corporació Sanitària Parc Taulí. (2012). *Ment, Cerebell i Societat: Impacte de la crisi econòmica en la salut mental de la població*. Ponències IV Congrés. Sabadell
- Dominguez, M. y González, M.J. (2012). El impacto de la crisis en el bienestar social de la infancia en España. En: Navarro, V. i Clua-Losada, M. (2012).

El impacto de la crisis en las familias y en la infancia. Ciencias Sociales Ariel. Barcelona

ECAS (2012a). *Reflexions al voltant del programa de Renda Mínima d'Insercció.* ECAS. Barcelona.

ECAS (2012b). *Propostes per a la nova llei de la Renda Mínima d'Inserció.* ECAS. Barcelona.

Emmenegger, P.; Hausermann, S. Palier, B.; Seeleib-Kaiser, M: (2012): *The age of dualization. The changing face of inequality in deindustrializing societies.* University Press. Oxford

Enciso, J. P.; Allepuz, R.; Lapestra, C.; Pelegrí X. (2011). *La situació de la pobresa a Lleida: estudi dels principals factors econòmics que generen situacions de vulnerabilitat: Detecció de la pobresa a partir de l'atenció als usuaris pels Serveis Socials de l'Ajuntament de Lleida.* Document de Treball. Lleida

FEDAIA (2012). *Pobresa infantil a Catalunya.* Barcelona.

Feu, J. (2011). *La pobresa infantil a Catalunya.* Taula d'entitats del tercer sector social de Catalunya Dossier del tercer sector, número 15. Barcelona

Fraile, C. (2013) *Impacte de la crisi econòmica en la salut mental de la població.* Observatori de Salut Mental Comunitària de Catalunya. Barcelona

Fundació Luis Vives (2007). *Claus sobre la pobresa i l'exclusió social a Espanya.* Fundació Luis Vives. Barcelona

Generalitat de Catalunya (2012) *Document de bases pel pacte per a la lluita contra la pobresa a Catalunya.* Departament de Benestar Social i Família. Barcelona

Giménez, A.; Brugué, Q.; Gomà, R.; Jaumandreu, G.; Martí, M.; Obradors, A.; Subirats, J. (2003) *Perfiles y alcance de la exclusión social. Ponència sobre la reforma de l'Estat i de l'Administració pública.* Congreso Internacional del CLAD, Panama.

Gonzalez Bueno, G.; (Coord.) (2009). *Analisi y propuestas sobre pobreza infantil en España.* Unicef España. Madrid.

Gonzalez Bueno, G.; Bello, A. I Arias, M. (2012). *La infancia en España 2012-2013. El impacto de la crisis en los niños.* Unicef España. Madrid.

- Gusi, J. (2009) *La millora de la qualitat democràtica a debat .Debats amb col·lectius en risc d'exclusió social*. Departament d'Interior, Relacions Institucionals i Participació. Generalitat de Catalunya. Barcelona
- Institut d'Estadística de Catalunya (2011). *Estadística de distribució personal de la renda i de risc a la pobresa*. Institut d'Estadística de Catalunya. Barcelona.
- Izquieta, J.L. (1996). Protección y ayuda mutua en las redes familiares . Tendencias y retos actuales. *Revista Reis*, 74.189 - 207
- Laparra, M. i Pérez Eransus, B. (2012). *Crisis y fractura social en Europa. Causas y efectos en España*. Obra Social La Caixa. Barcelona
- Martínez Ramírez, X. (2012): Rebeldes sin casa. Del derecho a la vivienda a la crisis hipotecaria. *Revista de Treball Social* 195. 137-145
- Megías, I. i Ballesteros, J.C. (2011). *Abuelos y abuelas para todo: percepciones en torno a la educación y el cuidado de los nietos*. Fundación de Ayuda contra la Drogadicción. Madrid.
- Meil Landwerlin, G. (2006). *Pares i fills en l'Espanya actual*. Obra Social. La Caixa. Barcelona
- Moya, J. (2013). *Els serveis socials bàsic davant la situació actual: una mirada des de la proximitat en l'àmbit social*. Observatori la Salut Mental de Catalunya. Barcelona
- Navarro, V. i Clua-Losada, M. (2012). *El impacto de la crisis en las familias y en la infancia*. Ciencias Sociales Ariel. Barcelona
- Olea, S. (2012). *Vivienda: ¿derecho o regalo?*. Exclusión y Desarrollo Social. Análisis y perspectivas. Fundación FOESSA y Cáritas Española.
- Peiró, I. ; Velasco, O.; Sabaté, A. i Millan, P. (2011). *L'impacte de la crisi en la infància i les famílies*. Observatori de Vulnerabilitat. Creu Roja Catalunya. Barcelona
- Pinilla, R. (2005). Vivienda, casa, hogar: las contribuciones de la filosofía al problema del hàbitat. *Documentación Social* 138, 13-40
- Pla Local d'Inclusió i Cohesió Social de Tarragona (2010). Tallers sectorials de diagnosi i participativa. *Inclusió / exclusió socials i àmbits relacional i de xarxes socials*. Ajuntament de Tarragona. Tarragona
- Plujà, M.; Darnell, M.; i Sintas, M. (2011). La crisi genera nous rostres de pobresa. *Revista de Treball Social* 194, 26-31

- Sarasa, S. i Sales, A. (2009). *Itineraris i factors d'exclusió social. Ajuntament de Barcelona*. Síndicatura de Greuges de Barcelona.
- Save the Children. (2009) *Guía didáctica de recursos para niños y niñas inmigrantes*. Madrid
- Serantes, M. A. (2010) El desempleo y sus efectos psicológicos. <http://suite101.net/article/el-desempleo-y-sus-efectos-psicologicos-a20740#axzz2MZDqbPMT>>
- Seseña, N. (2010). *Impacte del nou escenari econòmic i social: La RMI en el context del nous models familiars. Perspectiva de gènere*. Consell Comarcal de la Selva. Girona
- Subirats, J. (dir.) (2005). *Perfils d'exclusió social urbana a Catalunya Una aproximació qualitativa*. Institut de Govern i Polítiques Públiques. Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona. Barcelona
- Subirats, J.; Riba, C.; Giménez, L.; Obradors, A.; Giménez, M.; Queralt, D.; Bottos, P.; Rapoport, A. (2004). *Pobreza y exclusión social. Un análisis de la realidad española y europea*. Obra Social "La Caixa" Barcelona.
- Terradellas, M. R. (2007). *Noves famílies, nous estils educatius?* Reflexions Jornades Festival de la Infància. Institut d'Infància i Món Urbà. Barcelona
- UNICEF (2012). *Infància a Catalunya 2012-2013*. Unicef Catalunya. Barcelona.
- Zubero, I. (2006). Las nuevas relaciones entre empleo e inclusión: Flexibilización del trabajo y precarización vital. *Documentación Social* 143. 11 – 30.

ANNEXES

PARTICIPANTS ALS GRUPS DE DISCUSSIÓ DEL TREBALL DE RECERCA DE LA RMI

PROFESSIONALS ADMINISTRACIÓ LOCAL (Ajuntament de Lleida)

ALICIA JULIÀ MONNE, *EDUCADORA SOCIAL CAP PONT*

ANNA GONZÀLEZ BALLARIN, *PSICÒLOGA ATENCIÓ PRIMÀRIA*

ANNA M^a VISA MATEU, *EDUCADORA SOCIAL CENTRE HISTÒRIC*

ANNA VILLAFRANCA NARCISO, *TREBALLADORA SOCIAL BALAFIA*

GLÒRIA ATARÉS SANMARTIN, *METGESSA SMIM*

HERMINIA VICENTE AÑAÑOS, *TREBALLADORA SOCIAL MARIOLA*

LAURA XUCLÀ GARCIA, *PSICÒLOGA EAIA*

LOURDES ZANUY. *CAP DE SERVEI*

MONTSE MASSANA. *TÈCNIC INFORMÀTICA*

NACHO PIJUAN. *TÈCNIC D'INSERCIÓ. INSTITUT MUNICIPAL D'OCUPACIÓ*

PATRICIA MUÑOZ GONZÁLEZ, *EDUCADORA D'ENTORN DEMOCRÀCIA*

SILVIA VAZQUEZ RAYA, *TREBALLADORA SOCIAL CENTRE HISTÒRIC*

TÈCNICS D'ENTITATS DEL 3r SECTOR I ALTRES ADMINISTRACIONS

ANNA VILA MARQUES, *EDUCADORA SOCIAL ASSOCIACIÓ PROSEC
(PROMOTORA SOCIAL)*

DIVINA FARRÉ CODINA, *TREBALLADORA SOCIAL ABS BALAFIA,
PARDINYES I SECÀ.*

ELISENDA LONGAN JORDAN, *TREBALLADORA SOCIAL CENTRE DE
SALUT MENTAL INFANTO JUVENIL SANT JOAN DE DÉU-LLEIDA.*

JORDI VIDAL RIBES, *TREBALLADOR SOCIAL RESPONSABLE DE
PROGRAMES INMIGRACIÓ I REFUGIATS DE CREU ROJA LLEIDA.*

M^a JOSÉ ROSELL FARRÉ, *TREBALLADORA SOCIAL RESPONSABLE DE L'ÀREA SOCIAL DE CARITAS DIOCESANA DE LLEIDA.*

MANEL DOMINGO DIEZ DE LA LASTRA, *GRAU EN TREBALL SOCIAL, SS DE L'ÀMBIT PENAL LLEIDA CENTRE PENITENCIARI.*

MERCE BIRBA. *PSICOLOGA DEPARTAMENT DE BENESTAR SOCIAL I FAMILIA*

MONTSERRAT PEREZ FORTUNY, *TÈCNICA D'EXECUCIÓ DE MESURES DE JUSTÍCIA JUVENIL EN MEDI OBERT.*

NURIA TREPAT SECANELL, *TREBALLADORA SOCIAL EQUIP ASSESSORAMENT PSICOPEDAGÓGIC LL-2*

PILAR POLO GIL, *TREBALLADORA SOCIAL DE LA CAS*

RAFAEL ALLEPUZ CAPDEVILA. *UNIVERSITAT DE LLEIDA*

SILVIA BAILACH. *TÈCNICA INTEGRAL*

LES PERSONES QUE HAN VOLGUT COMPARTIR LES SEVES VIVÈNCIES

ABDELHADI – ITHOHAN – ANTHONY -

VICTOR – LIDIA – MANUEL

FATIMA – ESSADIA – CARMEN MARITZA – FATNA – ZOUBIDA – BOUCHRA -RKIA – HERMINIA – TERESA - M^a DEL MAR – SALIHA – LAYLA - RAHMOUNA

GUIÓ DE LES ENTREVISTES PER GRUPS DE DISCUSSIÓ AMB PROFESSIONALS

Introducció:

El passat mes d'agost de 2011 entra en l' escenari socioeconòmic del nostre país un nou decret que modifica la Renda Mínima d'Inserció, el decret 384/2011, de 30 d'agost, de desplegament de la Llei 10/1997, que apareix de forma sobtada en el context social del país i afecta de forma immediata a moltes persones i famílies catalanes.

Fruit de tot aquests plantejaments ens interessa conèixer l'impacte social que poden tenir les restriccions d'accés a la RMI que preveu aquest darrer decret. L'estalvi que comporta la seva aplicació podria veure's superat per uns costos socials materialitzats en forma de aflicció directe de les persones afectades, sobresaturació de les entitats i institucions que presten atenció social i desequilibris en l'ordre de la nostra societat, fent especial incidència en els índex de pobresa infantil i el grau de vulnerabilitat de famílies amb càrrega familiar.

Preguntes:

- Com ja sabeu, arran de les modificacions esmentades, les situacions econòmiques i familiars s'han vist afectades. Vosaltres, des dels vostres llocs de treball, heu detectat noves demandes? De quin tipus?
- Les famílies no només disposen del suport de la xarxa formal, que serien les entitats, si no que també es recolzen en la seva xarxa informal (família, amics, veïns...). Heu observat canvis importants en aquest aspecte?
- La disminució d'ingressos pot afectar en el canvi de la tipologia de família?

- La disminució d'ingressos en la unitat familiar, de quina manera afecta en les relacions entre els membres de la família? Detecteu més conflictivitat o major agressivitat?
- En les famílies amb càrregues familiars, com s'aprecien en els menors les conseqüències de la situació viscuda actualment (escola i lleure).
- A nivell de salut (física i psicològica), quins canvis detecteu, tant en els adults com en els menors.
- Fins ara hem pogut anar comentant com ha afectat aquesta situació a les famílies beneficiàries, o no, de la RMI. Però hem de tenir en compte com aquests canvis també afecten a la nostra tasca professional. En quins aspectes la nostra intervenció s'ha vist afectada? (visió professional, manca de mesures, pla de treball i a nivell personal).
- Professional i personalment, quina és el teu punt de vista en quan a l'evolució de la RMI i d'aquestes famílies.

GUIÓ D'ENTREVISTA AMB LES FAMÍLIES I ELS ADOLESCENTS

1. CARACTERÍSTIQUES DE LA UNITAT FAMILIAR

Tipologia d'unitat familiar (monoparental, nuclear, extensa...)

Composició familiar (membres, edats i gènere)

Tipus i cost de l'habitatge (lloguer, propietat, hipoteca, ...)

2. ECONÒMIC

Situació laboral en l'actualitat

Temps cotitzat en la Seguretat Social

Qualificació i formació professional

Formació ocupacional i continuada

Ingressos econòmics

Ingressos econòmics en el nucli familiar i procedència dels mateixos

Temporalitat de cobrament de la RMI

Ingressos econòmics i procedència dels mateixos abans del cobrament de la RMI

Despeses actuals ordinàries i grau d'endeutament.

Noves necessitats actuals

3. SUPORT FAMILIAR I SOCIAL

Crisi econòmica i dinàmiques familiars

Suport familiar, de qui i de quin tipus

Característiques del suport (econòmic, material, moral, ...)

Participació activa en entitats i/o associacions

4. AMBIT ESCOLAR, SANITARI I SOCIAL

Curs que esteu estudiant, en el cas dels adolescents o dels seus fills /filles en el cas de les famílies.

Assistència regular a l'escola

Rendiment escolar, i com influeix en el mateix la situació econòmica

Activitats d'oci i de temps de lleure. Possibilitats i dificultats per realitzar les mateixes

Impacte de la crisi en la salut i en les relacions familiars i amb l'entorn

Necessitat de tractament farmacològic per alguna malaltia

Atenció per part dels Serveis Socials. Augment de les visites, canvis en l'atenció

5. EXPECTATIVES

Penseu que durarà molt de temps aquesta situació.

Plantegeu canvis en la vostra dinàmica familiar i personal.